

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Rieger Imre.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK JÓVÁN, BOROS GYÖRGY, BOGA KÁROLY, DR. CSERNÁTONI GYULA, SZIRJÁK ALBERT, DR. FERENCZI ZOLTÁN, SÁNDOR JÓZSEF.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számítatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (Lyceum-épület); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — NAGY KÁLMÁN közs. isk. igazgató-, egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (Feleki út 1. sz. a.) küldendők.

Közművelődési egyesületeink és a magyar nők.

Coleridge életrajzában olvassuk, hogy a nagy költő egy alkalommal heves vitába vegyült egyik barátjával (Thelwall), a ki helytelennek tartotta, hogy a gyermek elméjét rendszeres művelés alá fogják, s fejét jó korán megtömjék bizonyos nézetekkel és előítéletekkel, mmekekölte annyira fejlik és érik, hogy a maga eszén járni s a különféle nézetek között választani bír. — Coleridge a meddő vitába belefáradván, kivitte udvarára ellenfelét s bemutatta neki a botanikus kertjét. Lehetséges-e? — monda megrökönyödve barátja — hisz ez tele van dudvával? „Sebaj” — jegyzé meg Coleridge — „kertem azért van ily fésületlen állapotban, mert még nem érett annyira, hogy saját belátása szerint választani tudjon. A gyom, mint látod, szabadjára hagyva nőtt, mert úgy gondolkodtam, hogy nem illik a földet holmi rózsákkal és nemes cserjékkel idejekorán előítéletessé tenni“.

Azt hiszem, könnyen kitalálja olvasóm, hogy a magyar társadalomra nagyon is alkalmazhatni a most elmondott adatot. Nemzeti életünk terét annyi gyom és mérges gomba lepte el, hogy fájdalom, sok tekintetben szakasztott mása lett a Coleridge botanikus kertjének. Hogy közéletünk arculata ily torzonborz lett, annak kétségbevonhatatlan oka az volt, hogy társadalmunk öreinek egy része jó ideig úgy gondolkodott, mint a brit költő barátja, hogy nem szükséges népünk szívébe a fenkölt eszméket, nemes elveket oltáni; ha szükségét érzi, majd gondoskodni fog önmagáról.

Nemzeti öntudat és erős együttérzés dolgában, valljuk meg, eddigelé a magyar társadalom az elhagyottság elszomorító állapotában volt. Az idegen szokások megzavarták a társadalmi osztályok józan ítéletét s a vezetők közönyössége úgy megsibbasztotta vagy épen megfagyaltta az arravaló nemzeti erőtelegeket, hogy most már az erős meggyőződés tavaszi napfényre van szükség, hogy hatására a fagyos rétegek földje termékeny talajjává változzék.

Legújabb időben a felvidéki közművelődési egyesület, a budapesti iskola-egyesület, a sárosmegyei és a

temesvári magyar nyelvtérjesztő egyesület, Szathmáron a Széchenyi-egylet, Szilágyságban a Wesselényi-egylet, s jelenleg az erdélyrészi m. közművelődési egyesület a végre alakultak, hogy fajunknak a végvidékeken való emez elhagyottságán segítsenek, s a nemzeti öntudatot az összes magyarságot átható oly mozgató erővé tegyék, mely ne csak a nagyobb városok lakóit fűzze egymáshoz, hanem a legkisebb faluban, a legelszigeteltebb helyeken élő hazafiakat is az erős együttérzés erkölcsi szálaival tartsa össze.

Schol sincz széles e hazában erre a nemzeti solidaritásra oly égető szükség, mint az erdélyi részekben, melyekben a magyar elem csak egy sziget ez idegen nemzetiségek tengere közepette. Mindenki tudja, hogy eme tenger vizét némelyek mesterségesen is korlácsolják, hogy azt a kis szigetet hullámai alá temesse. Hogy ez nem frázis, arra nézve tájékoztatást nyujt a következő egy pár adat a népoktatás ügy köréből.

1883-ban az erdélyi részekben népiskolába járt 215.873 tanulóból magyar volt 78,957, német 29,793 és oláh 107,108. Százalékokban kifejezve, az iskolába járó tankötelezettnek volt 49.61%-a oláh, 13.80%-a német és csak 36.56%-a magyar. Igaz, hogy az utóbbi 13 év alatt (1870-től fogva) a magyar és oláh elem gyarapodott a népiskolákban, de míg a magyar ajkú tanulók száma 31,618-al gyarapodott, addig az oláh ajkukaké 39,243-al, ellenben a német csak 488 tanulóval fogyott. Hogy a magyar elem ily kisebbségben van, annak egyik nevezetes oka az iskolák nem léte. Hiszen a miniszteri jelentés szerint az országban 1882/83. isk. évben több mint 195,000 tanköteles nem járt iskolába! Ez rémületes nagy szám egy magát műveltnek tartó nemzetnél. Rézületes nemesak közművelődésileg, de főleg nemzetiség szempontjából, mert ha másutt iskola nélkül a nép tanulatlan marad, nálunk egy fokkal ennél is lejobb sülyed; idegen nemzetiségbe olvad

Kis nemzetre nem képzelhető nagyobb csapás, mintha tagjai bármely okból testéből kiszakadnak, s más idegen népcsoport tagjai közé olvadnak. Ez lényegében egyre megy a lassú sorvadással, a végpusztulással.

Az egy tömegben, pl. az Alföldön lakó magyarság nem tudja, nem érzi, hogy a haza végvidékein idegen elemek közé ékelt testvérei minő sorsnak voltak és

vannak folyvást kiteve. Megengedem, hogy a Felvidéken tótok, az Alföld déli szélein a szerbek, a mennyiben bennük hazafi érzület nincs, veszedelme hazánknak; ámde ennél kétszerte, sőt sokszorta nagyobb a veszedelem az erdélyi részekben, hol nemcsak körülveszi az oláh és szász elem a maroknyi magyarságot, hanem régi idők óta rendszeresen magába olvasztja is. Az utolsó 150 év alatt e hazarész Kanaánján, a Mezősége, a magyar elem annyira kipusztult, hogy akárhány községében csak hirmondóul maradt egy pár magyar család. Veresmart Füged, Magyar-Peterd, Magyar-Szilvás, Keménytelke, Mező-Kapus, Mező-Szakál, M.-Ikland, Tóhát s még egy sereg ősi magyar községben ma már hire sincs, nyoma sincs a magyarságnak. Még az oly falvakban is, melyek eredetileg székely huszár telepítvények voltak, mint Hidas, Mohács, Dombó, Örményes, Csákó, Holló, Bélbor községeiben csak a temető sírjait mondják, hogy lakóházaikban *hajdanában* magyar szó hangzott s régen romba dült templomaiban valamikor a magyar nép ezrei kértek a nemzet istenétől áldást házaikra és hazájokra.

Nagy számú, merőben eloláhosodott községeinkben csak a falu meg a határrész dőlőinek a neve s néhol még egy-egy családnév hirdeti, hogy bennök eredetileg magyarok laktak. Akárhány falu van, melyekben feles számmal találkozol Benedek, Szász, Szakács, Majláth, Apáthi, Mészáros, Lakatos, Gábor, Veres, Szigyártó stb. nevű oláhokkal, a kik nevükön kívül egy árva ígét sem tudnak magyarul, sőt arra sem emlékeznek, hogy valaha valamelyik ősük magyarul tudott volna. *)

Ily viszonyok közepette a közművelődési egyesületeknek a pusztulásnak indult nemzeti elemek védelmére, s az elzúllott magyarság visszahódítására kell törekedni. A *honnetés és visszahódítás* e nagy munkájában nevezetes szerepre vannak hivatva a nők.

Ka a Vöröskereszt-egylet a magyar nőket egy nagy táborra szervezte, erős meggyőződésünk, hogy a nemzet művelődése nagy munkájában szintén egy szívvel-lélekkel részt vesznek, mert ha amott a jövő sebesültjeiért áldoznak, emitt a nemzet régi sebeit kell gyógyítani. Az az ír lesz a leghatásosabb társadalmunk eszébe, melyet a gyöngéd női kezek készítenek a m. nyelv és nemzetiség ápolása által első sorban a háztájnál: a *a gyermekszobában és a társalgóteremben*.

A magyar nép észjárása szerint a legjobb ételt, az anyai tejet, asztalra soha nem teszik. Hasonlóan történik az anyanyelvvél, melynek legjavát, mint erkölcsi és értelmi életünk tápszerét írásba nem foglalják, könyvben meg nem írják. Nem képzelek tündéribb játékot, mint midőn az anya gyermekét beszélni tanítja. A képzelt ajkáról ajkra jár, az érzelem a szó szárnyain szívbe, képrrel képre száll, lassankint e nyomokon, mintegy keleti szőnyegen, a legdrágább himzéssel be-

*) Hogy az oláhosodni kezdő magyarság minő nyelven beszél, eléggé mutatja a következő példa. A tordavidéki (pl. túri) ember így beszél magyar: *Dutyje* (eredj) *Sándor hozd ki a fejszét dupa cuptov* (a kályha mögöl). A hátszegvidéki magyar így szól a vadászaton: „*ki adott (lött) a ott alatt?*” Felelik rá, N. N. *Hát ütöte-e?* (e. h. találta-e?) Azt mondja Grimm Jakab nagy szótára előszavában, hogy ha idegen szó kerül az anyanyelv kútjába, addig s addig kavarog benne, míg színét veszti s az anyanyelvbe olvad. Ámde a mi vegyes ajkú meggyeinkben ennek éppen az ellenkezője történik. Az oláh szó addig s addig kavarognak a magyar nyelv kútjában, míg utoljára annak vizét fölkaradják, azaz a szegény nép nyelvérzéke megzavarodik s végre merőben kipusztul, Grimm hasonlatát tovább vite, a kút vize kiszárad.

lesznek írva ég és föld, nap és éj, öröm és bánat, élet és halál.

Nevezük az élő tündérjátékot — Erdélyi szép ötlete szerint — a családi ég tejútjának, melyen minden kis kis csillag fényesebbnek látszik, vagy mondjuk Jákob lajtorjának, mely földről az eget éri, avagy finom szállnak, melyre a lélek első örömei, mint sorgyöngy, vannak fölfüggesztve; mindenkép igazunk lesz, mert anyanyelvünk az a tápszer, a mi nélkül nincs nemzeti élet, nincs nemzeti jellem, nincs hazafi érzet.

De ha az anya e fenséges tisztéről lemond s azt a dajkára és guvernantra bizza, annyi, mintha gyermekét anyatej helyett gyártott tejjel táplálja, melyben sok a savó, keményítő és szappanverte hab, de annál kevesebb az a sajtörész, mely a nemzeti érzület termőföldje s a cukorrész, mely annak a forrásvize.

Az anyanyelv tanulása a gyermektől éveken át oly nagy szellemi megerőltetést kíván, hogy nagy kár és veszély nélkül egy második nyelvet is megtanulni nem bir. S ha mégis a dicsvágyó szülék rákényszerítik, az eredmény az a sajátságos nyelvvegyítés, minőt Svájcban, Elzászban s a flamand Belgiumban találunk, midőn t. i. a társadalom legnagyobb része az anyanyelvet csak mint szójárást (dialectust vagy jargon) beszél. Az idegen idiom lesz a műveltek nyelve, s a kik ezt beszélnek, elidegenednek népek szellemétől és irodalmától. És ez természetes, mert igaz marad, hogy a nyelv a szülei háznál szintúgy mint a nagy nemzeti családban, főtényezője annak a lelki közösségnek, mely körül jegezesülnek az emberi és hazafias hajlamok, szokások szenvedélyek, melyek együttesen a nemzeti jellemet alkotják.

A hol a háztáj soknyelvű, ott polyglott lesz a szalon és kosmopolita a társadalom. A soknyelvűséget úgy követi a kosmopolitizmus mint a testet az árnyéka. A magyar szalon, ha eddigelő idegen nyelvű volt: ma az uralkodó, a trónörök és József főherczeg jó példája hatására hovatovább mind jobban-jobban magyar társalgó teremé válik. S hogy Arany, Petőfi, Vörösmarty s többi költőink a magyar ház állandó vendégeivé kezdenek lenni, abban országnárszók van a magyar nőknek. Úgy tetszik — úgymond egy szellemes francia író — mintha a nagy költők mintegy titokszerű analogia útján, verseiket hazájok szép asszonyainak szeméi hasonlatosságára rajzolták volna. A két fél, a nemzeti költők és a magyar társadalom szíve közt levő eme titokszerű kapcsolatot mindennap szorosabbá, bensőbbé tenni a magyar nők szép hivatása, elsőrendű kötelessége.

Egyik napilapunkban olvassuk, hogy nem régen „a főrendiházban, nagyon népes gyűlések alkalmával, a tanácskozás megkezdése előtt majdnem kizáróan német nyelven foly a társalgás az öreg urak, az Esterházyak, Zichyek, Erdődyek, Pálffyak és Batthyányiak között. És még minő német nyelven! Ha valaki elszakad nemzetétől, ha oly elemekbe olvad, melynek nagyobb a kulturája s ennek esik. áldozatául oly módon, hogy a nagyobb műveltség színvonalára emelkedik: keserűséggel fogjuk látni ezt az elidegenedést; de általános emberi szempontból töle némi jogosultságot meg nem tagadhatunk. Ámde elnémetesedni oly módon, hogy emelkedés helyett sülvedés az eredmény; elhagyni nemzetét nyelvét egy jargonért, melyet a németiség művelt elemei nem használnak: ez undorító és megbocsáthatatlan. Azzal a német jargonnal lehet valaki mágnás, de igazán művelt ember nem.“

Avagy nem elég dicső e nemzetünk multja, hogy hozzáfűződni, magát a nemzethez tartozónak vallani valaki ne szégyelje? Nem nemzeti derékségünk volt-e szerzője annak, hogy régen az idegen elemek legjavát: a Wenckheimokat, a Hallerokat, a Pallaviciniakat, Baldacciakat, Loprestieket stb. stb. beleolvasztottuk? Elvesztettük volna-e tiszteletre méltó erkölcsi vonásainkat? Alig hinném. Hiszen egy Kossuth, a ki pedig több művelt nyelvet ért és beszél: idegen nemzet tengere közepette is világító toronyként áll előttünk hazafiságával és tősgyökeres magyar stílusával. Egy gróf Károlyi Alajos, ki hazánk államiságának a világ legelső társadalmában a képviselője, midőn évenként hazalátogat: csak magyar nyelven beszél s uradalmain csupán magyar ajku és érzelmű tisztviselőket alkalmaz: akkor a csekélyebb szellemű és erkölcsi értékű halandóknak csakugyan nem szabad közönyösöknek lenni anyanyelvünk és nemzetiségünk iránt. Azt gondolom tehát, hogy más okban keresendő ez a tünemény. Ez az ok a kozmopolitizmus, azaz hiúságunknak az idegen vonásokkal űzött játéka és az, hogy az idegen szót ajkunkra könnyelműen fölveszszük és rajta feledjük.

A kozmopolitákká süllyedtetek a patriotizmus oltáráig fölemelni; a külföldre szakadt idegenajkú magyarokat az anyanyelv édes zengzetével hazánkba édesgetni; nemzetileg elzúllásnak indult vércinket megmagyarosítani: valóban magasrendű misszió, melyet végezni ismét csak a fenkölt érzésű magyar nők feladata. Erre a honleányi nemes munkára igen talál az a költői mondat: „Magyar hölgynek születni, nagy és szép gondolat.“

Nagyon hálás szerep jut nőinknek az iskolában is, mert ott nekik kell egy nemzeti bűnünket ellensúlyozni vagy helyrehozni, mint szintén *nyelvünknek egy ősi erényét* ápolni. Nem csekély nemzeti hibánk ugyanis, hogy ember és honfitársainknak egyáltalán nem tőlük függő ősi tulajdonságát, származását és vallását rováson tartjuk, s nemzetiségöket és vallásukat esetleg szemökre lobbantjuk, azt nekik *bűnrovásról* leolvassuk. Szerfölött sajnálatos, hogy ez a színtoly veszélyes, mint esztelen szokás az életből beszívárgott az iskolába is.

Magam és mások tapasztalataira támaszkodva mondhatom, hogy elemi és középsiskoláinkban a tanítók többsége fegyelmi eszköz gyanánt használja ezt a végzetesen tapintatlan fogást, mely midőn maró gúnyjával a növendéket megbélyegzi s érzelmeit felláztatja, ugyanakkor a nemzeti érzület asztalkörétől erőnek erejével elmarja.

Elborul a lelkem, ha elgondolom, hogy ily módon csak egy-egy emberöltő alatt is mi tengernyi hazafi érzést s hozzánk való vonalmat tettünk kockára s játsoztunk el örökre.

Chauvinizmus lenne azt kívánnunk, hogy az idegen ajku iskolába járók is mind egy nyelvet, a mi anyanyelvünket beszéljék, mert hiszen az államok életében van a nyelvénél nagyobb rangu tényező is, t. i. az *együttérzés és közös akarat*, mint a melyek e haza idegenajkú polgárai közt a szolidaritást megteremtik és fentartják. Ebben a talajban terem a hazafiság, s ezt a humust a gyermekkeretekben, kisedővodákban, elemi és felső leányiskolákban szeretetteljes bánásmóddal megalakulni segíteni s ez által a vegyesajku vagy más nemzetiségű gyermekeket a magyar gyermekek igaz testvérivé tenni s érzéssel nemzetünkhöz forrasztani: oly nemes feladat, melynek született apostolai a tanítónők

lesznek, kell, hogy legyenek, már természetes gyöngédségöknél fogva. Hiába! az emberi szellem úgy van alkotva, hogy a mosoly mosolyra kész, a rokonszenv rokonszenvet ébreszt, s a ki ellenszenvet vet, az gyűlöletet arat. A tanítónők nemes tiszte itt is összefűzni az idegent a hazáival s ráállítani az ifju nemzedéket arra az alapra, melyen önként fakad a nemzeti törekvésekkel való együttérzés és a hazafiakkal való egyetértés.

Nem kevésbé fontos a nők másik szerepe az iskolában: *nyelvünk egy erényes vonásának ápolása*. Ez az erény a *hangzat erélyében áll*. Herder mondása szerint, a költészetnek hajdankori hatalmas onnan eredett, hogy akkor még a költő nem *irt*, hanem *beszélt*; akkor a hegedősök, a lantosok magok dalolták röktönzött dalaikat vagy a nemzeti époszokat. Ma — fájdalom! — nem beszélés, hanem az írás korát éljük. A töménytelen könyv és a rohanva olvasás miatt oda kezdünk jutni, hogy a szó nem mint hang cseng a *fülben*, s nem mint édes zengzet visszhangzik a *szívben*, hanem mint betűk összesege *szemnek* és a *szemben*, hogy ne mondjam: az író tollban él.

E részben a nők — mondhatnám — kétszeres előnyben vannak szemben a férfiakkal. A férfiak legnagyobb részét az irodai munka mintegy rákényszeríti, hogy csak látással fogják fel, az író tollal ragadják meg a nyelvet s ne egyszerre mind a beszéddel és hallással is. Ily módon lassankint megszokják a nyelvet ruhának tekinteni, melynek nem a hang a teste, hanem valamely azt helyettesítő készülék. Ellenben a nőknél, már beszédességöknél fogva az anyanyelv teste, a *hang* viszi a főszerepet, melyet beszéddel és halással ragadnak meg. Náluk a beszéd hangja a szájból a fülbe s onnan a szívbe, a kedély mélyére hatol, hogy azzal közölje lelkét, élő tartalmát.

Másik előnye a nőknek, hogy nyelvérzéküket nem rontotta úgy meg a sokféle ó- és ujkori nyelvtanulás, mint a férfiakét. Vegyük a latin nyelv uralmát, mely nálunk csak e század 40-es éveiben szűnt meg. A művelt vagy tudományos névre igényt tartó ember nálunk száz esztendőknél kevesebbet latinul gondolkodott, latinul lelkesült, latinul szeretett és gyűlölt. Latin nyelven értekezett a tudós a tudóssal, a nemzet nemzetársával, a róm. kath. egyház tagja a maga felsőbbbbségével és istenével. Dajkája nyelvén a művelt ember csak az alsóbb rendű lényekkel érintkezett, mint valami Faust a famulusal.

Eme hosszantartó idegen nyelvuralom alatt egyedül a nők ragaszkodtak a mostoha sorsu anyanyelvhez, s ha megvetett népszójarást ápoltak is, azzal is a patriotizmusnak tettek szolgálatot, mert nincs oly igénytelen tájbeszéd, mely, mint multunknak egy darabja, a régi érzés és gondolkodásbeli természetesség hű képe ne lenne, s mely a nemzeti genius arculatának némely becses vonásait ne tükröztetné. Ha aztán az anyanyelvet nemzeti nagy költőink: Vörösmarty, Petőfi, Arany, stb. felavatták s világirodalmi színvonalra emelték: ezzel csak alkalmat adtak rá, hogy a nők legyenek első sorban a csiszolt gyémánt letéteményesei, szintűgy, mint a hogy a „megvetett közsén“ őrei voltak.

Midőn ezelőtt pár hónappal (márcz. 9 én) a bécsi nők előkelői mintegy 150-en összegyűlve, a Schulte-rein ügyeiről tanácskoztak, dr. Meiszerné büszke öntudattal jelenté ki, hogy „nekünk németeknek nyelvünk több az anyanyelvnél. Az nemzetünk hatalmas szellemi műveltségének a kifejezése; az az a nyelv, melyen a

Nibelungok szólnak, melyen Walthar von der Vogelweide dalolt s Goethe, Schiller, Grillparzer költötték műveiket s melyet Luther Márton bibliai fordításával örökre megállapított! Legyünk méltók hozzá. *Apoljuk és miveljük ezt első sorban háztájunkban*; semmi más idiom ne csengjen szellemileg zsendülő gyermekeink füleiben, egyetlen más idegen nyelvet se tanuljon ifjúságunk, minekelőtte a németet legtisztább alakjában el nem sajátította.“

E „nagy tetszéssel fogadott“ szavak hallatára fáj rá gondolnom hazai viszonyainkra. Avagy elmondhatják-e nőink, hogy a magyar nyelv nekik nemcsak anyanyelvök, hanem Arany, Petőfi és Vörösmarty nyelve is? Más szóval az említett nagy költőink által hirdetett eszmék oly közkincsévé váltak-e a nemzetnek, hogy nacionalizálták érzelmeinket és fogalmainkat; s hogy azok az egyetemes egység és rokonszenv benső kötelékévé váltak? A tapasztalás feleli, hogy: még eddig nem.

Hogy azzá nem lettek, annak egyik nevezetes oka, hogy a magyar nők házi, iskolai és társaséleti soknyelvűségünknek miatta, akaratlanul is a kozmopolitizmus szolgálatában állanak. Leánygyermekaink „zsendülő szellemet“ a német és francia idiom alakjaival vesztegetik meg külföldről hazánka beplántált dajkák és nevelők; felső leányiskoláinkban a magyar szó a német, francia és angol közé szorítva, levegőhiányban szenved s küzdve küzd a létért. Addig s addig „nyargal“ az ifju nő elméje az idegen nyelvek mezején, hogy megszokja saját anyanyelvét csak pótléknak vagy amazok vazalljának tekinteni s lassankint jóformán elfordul az ősi erőteljes nyelvtől, mint kopott ruhától. „Mintha általános hangzavar uralkodnék e hazában — ugymond Imre S. — annyi ellenkező hanglejtésű, hangsúlyú, szórendű stb. beszéd hallatszott eddig. E zavarból ámulat és szédelgés következik; a szédelgésben a természetes beszédösztönök eltompulnak vagy szélhűdésbe esnek; a szervek diszharmonijában a szellemi tehetségek túlzott fenhangoltsága, túlságos érzékenysége s tehetetlensége következik el, — megzavarodik a nyelvérzék, az anyai nyelvhez való természetes vonzódás sejtés — és így azok az erkölcsi erők is, melyek azzal kapcsolatosak.“

Eme kábitó zavar és erkölcsi lejtőre jutás ellen, hatalmas orvosság lehetne leányiskoláink nemzeties szelleme; ha megtanítják az anyanyelv mellett egy idegen nyelv értésére is; de leszoktatják a francia s más idegen nyelven beszélés divatjáról. Minő diplomaciai állást szántak a szülék s az iskolák a leány gyermekeknek — kérdehetjük mi is Imre Sándorral. Ily erőszakolt tanulmányok miatt elesenevészedik a magyar helyesírás és fogalmazás; sőt a mi több, az idegen nyelvekkel és idegen társalgásra való áhitozással vágyak, erőlködések, szenvedések és követelések állanak elő, melyek a kozmopolitizmus amúgy is széles útját még szélesebbre verik s ez alatt nemzeti érzületünk ösvénye begyepesedik.

Gabelencz „Európa egyik legnagyobb nyelvtudósa, ki 1874-ben halt meg, hiteles adatok szerint 80 nyelvet értett, Midőn kérdék, hány nyelven beszél, azt felelte: *egygyen* (anyanyelvén) s *azon sem jól*. Miért akarják tehát a magyar nők a több nyelvbeszélést a miveltség fokmérőjévé tenni? Nagyon igaz, a mit e részben egy tekintélyes angol mondott: „sohasem tudom úgy utánozni idegen nyelv hanglejtését, hogy meg ne szégyeljem magamat, mert mihelyt el akarom rejteni nemzetiségemet, azonnal megalacsonyítva érzem magamat. Tegyük fel, hogy az elrejtés sikerült: mit nyertem

vele? Oly nagy szerencse-e idegennek tartatni? Valóban az idegen akcentust inkább kerülni kell, mint keresni. Oly megalázó ez, mint más köntösét viselni s nem is nyerhető meg, ha csak nem benső természetünkön tett erőszakkal, az illem és szerénység ama finom érzésének megsértésével, melyen a jellem értéke alapul.“

A magyarnők feladata odahatni, hogy összejöveteleik alkalmával ezt a lelketlen és lealázó világpolgáriszkodást megszüntessék: sőt tovább menve, az ő tisztük lesz egyesületeik útján kieszközölni, hogy a leányok felsőbb tanintézetekben az idegen nyelveket a szellem gyakorlása és gazdagítása céljaira, nem pedig társalkodási célra használják, melyek nyomában csak erőlködő vágyak teremnek.

Leányiskoláink még csak ezután, talán épen a nők vállvetett akciójájának hatására, lesznek nemzeti intézetekké.

A francziák és németek közép- és felső iskolázásán nagyon meglátszik a nagy nemzeti mozgalmak újjáalakító és a régi alapra egy-egy emeletet építő munkája. Midőn Franciaországban ez előtt néhány évvel arról volt szó, hogy a felső nőnevelés számára a közoktatási kormány egy magas rendű tanítónő-nevelőintézetet állítson: a miniszter *carte blanche* adott Jules Favre özvegyének rábizta a ma már nevezetes sèvres-i intézet (École normale secondaire supérieure) szervezését.

Mi férfiakul ne szégyenljük bevallani, hogy leányiskoláink kozmopolitikus szervezetének és intézeteink internacionális színezetének elsősorban az az oka, hogy szervezetökben mondhatni semmi szerepet sem juttatunk a nőknek, sőt vezetésökből is mondhatni kifelejtettük őket. Hiszen összes felső leányiskoláink, egynek kivételével férfi kezekben vannak. Az olasz, francia és angol hasonló intézetek igazgatóságai csak úgy ámulnak ennek hallatára; sőt elrémülnek, midőn megtudják, hogy nemzetünk és irodalmunk történelmét még ez intézeteinkben sem tudtuk a „nemzeti biblia“ rangjára emelni. Leánygyermekainknek szorgalmasan tanítjuk a piramisokat és építésök célját; de már váraink romjait és a hozzájuk fűződő történelmi hagyományokat örök pihenésre kárhoztatott mumiáknak tekintjük.

Jupiter, Neptun és nagyszámu társaik vívelt dolgait évekig tanítattjuk, de a nemzeti momentumainkhoz fűződő nemzeti regékről s aranyal, gyémántal drágább mithológiáinkról mélyen hallgatunk. Gyermekeinkkel a világtörténelem tengerpartján gyűjtetjük a szines csigákat. A helyett, hogy mindenek fölött hazánk és nemzetünk multjának korall-darabjai és drága-gyöngyei halászatára megtanítanók. Hazai történelmünket és nemzeti irodalmunkat korántsem szívesít és érzelm-mivelés szempontjából, szóval, nem azért tanítjuk, hogy az ifju nemzedék a szívével emlékezzék, hanem inkább, hogy szája öblegetésére használja. Leányiskoláinkban, fájdalom! szintugy, mint a fiukéban, a nagy történelem geszsi a kicsit, a nagy világ elnyeli a mi kis világunkat: *a hazát!*

A nemzeti mivelődés egyik nevezetes tényezője az *ipar*. Hazai iparunkhoz — úgyszólván — csak most kezdünk hozzáédesedni. Az erdélyi régi zománccmunkákat mult évben bámultuk meg a régiségi kiállításon, s ha egyéb iparcikkeinket ma a kiállításon a külföldiek is megbámulják: talán kijózanodunk e részben is a külföldieskedés régi mámorából.

Nem szükség tért vesztegetnem arra, hogy a külföldre kalandozó divat-üzés társadalmi és családi életünknek mily anyagi és erkölcsi erővesztésével jár, s hogy e mellett még mennyi boldogtalanságnak is a kútfeje. Sajátságos, hogy a magyar nőket, kik sok száz esztendőn keresztül a háznak és az egyháznak mondhatni kiváltságolt himzömesterei és sujtáskészítői valának, s a kik szöteményeikbe és himzéseikbe beleöltöttek a legtisztább nemzeti és házi erények, s az igaz kegyelet ezüst és arany fonalszárait: e nőket — mondom — a mai külföldieskedés és divathajsza, mintegy kész akarva idegeníti el a kis és nagy nemzeti család boldogságának legnevezetesebb műhelyeitől s iparágaitól. Mintha bizony a hazai szöttek négyeszerre, sőt ötszörre tovább nem tartana, mint a külföldről „olcsóság“ ezimén beszerzett ribi-rongy, melylyel együtt a hazai ipartermékekkel való rokonszenvezés is ronggyá válik!

Ha a divatot nem a feltűnésvágy mozgatja, hanem a finom ízlés: egyszerűség és kecs lesz az éltető lelke, s ez hazai motívumokat fogja keresni mindenben, s azok lesznek az ipar haladásának igazi emeltyüi.

A hazai ipar illetén pártolásában, szintűgy, miní az anyanyelv ápolásában, a felső körökben élő nőknek kell jó példával előljárniok, s társadalmunkat a külföldi cikkeknek való hódoltság állapotában felszabadítani.

A gyermekszobában, a társalgóteremben, az iskolában és az ipar műhelyeiben kinálkozó eme működési térhez csatlakozik végre a *társadalmi élet* a maga ezernyi ezer oldalával. Ott vannak első sorban a külföldi nő-egyesületek, mint oly állandó parlamentek, melyekbe készítik a társas életünkbe gyakran oly mélyen belevágó közintézetek sorsát.

Ha a magyar nők egyesületekben erkölcsi szolidaritásba lépnek a végre, hogy idegen szépirodalmi divatlapok helyett, magyar szépirodalmi és divatlapokat jártnak; hogy legfőként hazai regényeket és történelmi műveket olvasnak, s kivéve a kényszerítő körülméket, mindig magyaryelven beszélnek és írnak: ha nem hozatnak más országokból semmi oly cikket, melyet itthon a hazai ipar izléssel ki bír állítani, szóval, ha olvasmány, beszéd és gondolkodás, szellemi és testi rázkodás dolgában egészen haza jönnek; akkor ők lesznek első zászlóvivői a közmívelődési egyesületeknek, és a mi több, a magyaryelv diadalra juttatja a benne rejelő erkölcsi erőket is.

Ekkor fog igazán megindulni az a közmívelődési folyamat, melynek árja magával ragadja a palota és kunyhó lakóit, az alsó és középiskolákat, az irodát, a műhelyet, a boltat, szóval az egész társadalmat.

Ime ily sokat jelentő értelme van a nemzeti életre annak a viszonynak, melybe a magyar nőknek közmívelődési egyesületeinkkel kell jöniök. Ezen viszonynak, szükségyszerű folyománya lesz, hogy társadalmunk szebb felének a honleányi névre igényt tartó része jó szívvel elvégzi azt a nemes munkát is, hogy a társadalmi áldozatkészség kiaknázójává, ha úgy tetszik adószedőjévé lesz. Ha a vörös-kereszt-egylet rövid pár év alatt — értesülésem szerint — 8-9 millió forintot tudott lelkes nőink közreműködésével hazánkban összegyűjteni: lehetetlen, hogy ugyanazok a honleányok hasonló lelkesedéssel szívökre ne vegyék közmívelődési egyesületeink anyagi felvirágzását.

Ha ők indulnak meg; s illetéknépen szólnak be kunyhóba és palotába: „Abban fáradozunk, hogy Magyarország 16 megyéje megtartassék Magyarországnak. Abban fáradozunk, hogy az egykori Erdély Horvátország sorsára ne jusson. A legfenyegetettebb országrész kéri a magyarok egyesülését. Nem vért kérünk csak egy fillért a feleslegesből, hanem ezt a fillért mindenkítől. — Leégett a templomunk, a hazafiság temploma; sok falvainkat elborította az ár, elnemzetietlenedtek: egy szoborra is gyűjtünk, úgy hívják: Hungaria!”

Ki tagadná meg segélyét egy nagy szerencsétlenségtől, adományát egy emelendő dicsőséges emléképülettől, ha tudná, hogy a mit nyújthat mit és hová juttassa el?

Azt mondják az élettan emberei, hogy a vérforrás alkalmával első sorban jobb karunkat járja át ez az életfentartó nedv. Kossuth Lajos mondása szerint: „Erdély Magyarország jobb keze;“ legyen szabad tehát honleányaink lelkes figyelmébe első sorban ajánlani ezt a *jobb kezet*, melyet a nemzet áldozatkészségének piros meleg vérével kell öntöznünk, s a végelsorvadástól megóvnunk.*)

Az áldozatkészség anyagi részének kiaknázása után, a nőtagok hozzák meg a nemzeti megújulásra vonatkozó, s bizony nem kis erkölcsi erőfeszítést igénylő fent vázolt áldozatot, melynek szükségyszerű következménye: az anyanyelvet minden idegennyelvnél többre becsülván, a gyermek- és leánynevelést nemzeti alapra helyezni; az ipart és kereskedést nemzetivé, a házat és a hazát, magyar érzelművé tenni; a társadalmat a nemzeti művelődés kultuszára hevíteni; a közös szülő anyához való ragaszkodásban mintául szolgálni; a nemzet fényköréből eltévelyedetteket hazai és házi isteneinkhez, a magyarság áldozó oltáraihoz vissza édesgetni; a kozmopolitizmus mámore miatt, „magánkívül“ volt nemzetet — magához téríteni; szóval e hazában a magasabb testvériség kultuszát megalapítani.

Honleányainknak ez a munkája, melyet megvár tőlük a haza, hasonlítani fog a harmathoz, mely a patriotizmus napsugarai hatására a magasba száll, felhővé válik, s áldásthöz csöppjeivel megtermékenyíti hazánk határait.

Felméri Lajos.

*) Az Erdélyrészi Közmívelődési Egyesület részére nyomtatott tájékoztató füzetet és gyűjtőívet megkeresésre szíves készséggel küld az elnökség s e cikkek írója is.

A természetrajz-tanítás célja és módszere. *)

A természettudományok s különösen a leiró természettudományok, a természetrajz elnevezés alatt csoportosított állat-növény és ásványtan, a népiskolai oktatás keretében az iskolai tantárgyak sorában kétségkívül a legfontosabb helyet foglalják el, azon sokoldalú képező hatásuk miatt, melylyel a gyermeki lelki tehetségek leggyorsabban fejleszthetők. A szemléző és ítéző-tehetség élenkítése, a szepiránti érzék ébresztése, a munkásság, szorgalom, rend, következetesség és kitarításra való szoktatás, az érzékek gyakorlása, páro-

*) Felolvasatott a biharmegyei tanító-testület 1885. évi július hó 6-án tartott gyűlésén.

sítva az ismeret-szerzés által gyűjtött gyakorlati haszonnal, jelölik ki azon tért, melyen a természetrajzi oktatásnak, kitűzött célja elérhetésénél, haladnia kell. A természet tárgyainak megismertetése, azoknak egymáshoz, s az emberhez viszonyai, a következetes rend, a természeti törvények, melyeknek alávetve vannak, a munka-felosztás, melyet az élő-teremtmények végeznek, a létért való küzdelem, a folytonos fejlődés és tökélyesbülés példái képezik azon erőket, melyek a gyermek-kedélyvilágát átalakítják, benne az önbecsülés érzetét felköltik, őt öntudatos tevékenységre ébresztik, egyszerűval őt, az embernek, mint öntudatos lénynek helyes megismerésére vezetik, röviden, őt j e l l e m m é alakítják át.

A természetrajz ezen sokoldalú, mondhatni általános képző hatásának tulajdoníthatni oktatás-ügyünk azon szerencsés fordulatát, melynél, még középiskoláinkban is — a természetrajz nemcsak, hogy kellő méltóságban részesül, de sőt némely tantárgyak, mint a földrajznak, úgy tananyagát, mint módszerét teljesen megváltoztatta.

Eltekintve kissé ezen tantárgynak, a lelki tehetségek kimivelésére kiválóan alkalmas voltától, nekünk mint kizárólag nyereszttermelő nemzetnek, hazánk bő természeti kincseinek felismerésénél, azok gyakorlati értékesítésénél, szükségünk van bő természetrajzi alapismertetekre. Az iparos, a kereskedő, a földmivelő, oly anyagokkal dolgozik, melyeket az anyaföld szolgáltat. Az anyagok helyes kiválasztása, feldolgozása értékesítése a természetrajzi ismeretek bizonyos fokát tételezi fel.

E kettős cél követeli, hogy a természetrajz népiskoláinkban végre a megérdemelt méltóságban részesüljön, s mint iskolai tantárgy helyes irányban teljesítse fontos feladatát.

A természetrajz tanítása csak szemléleten alapulhat, közvetlen látás, érzékelés által nyújtva a szükséges fogalmakat; s csak midőn az alapfogalmak kellően tisztázva vannak, következik az egyes tárgyak szerveinek szemlélet útján való leírása (a tárgy egyes részei szerint) figyelve a szervek alakja, feladata, alkalmazkodására; majd az egyes alakok teljes leírása, végre az összehasonlítás és csoportosítás. Az egyes alakok bemutatásánál főszóly a jellegre s lehetőleg az illető vidék terményeire kell fektetni. A leírásnál szem előtt kell tartani, hogy a leírás világos, rövid, de bevégzett egész, a tanulók előtt értelem és kedélyreható legyen. A tanítás ne csak az észre legyen nevelő hatással, de azoknak erkölcsi érzületére is. Végre a tanítás egyúttal munkásságra, öntevékenységre is indítson.

A helyes természetrajzi oktatás ezek szerint a következő tárgyalási kellékeket követeli:

1. *Szemléltetés.* A természeti tárgyak, azok részeinek, tulajdonságainak megismerése csak szemlélet által lehetséges. E célra a tanításnál a tanító rendelkezésére mindenkor készen kell állania a szükséges eszközöknek, gyűjteményeknek, képeknek. — A bemutatott tárgyról a tanulók közvetlen látás és összehasonlítás által nyervén a képzeletet, azok valódiak és marandók lesznek emlékükből. E szemléltetéseknek azonban nemcsak az iskolai terem, de maga a természet is kell hogy térül szolgáljon; a természet tere tágabb és változatosabb, s a gyermek kedélyére is jobban hat. A tanítónak időnként a szabadba kell vezetni tanítványait, hogy ott mintegy gyakorlatilag értékesítsék az iskolában nyert ismereteiket. Az iskolai természetrajzi

gyűjteményeknek lehetőleg magukban kell foglalniok a vidék terményeit. Ily gyűjtemények egybeállítására a tanító fáradozására vár. Fáradsztó munka, időt és költséget igényel, de dúsán kifizeti magát. Az iskola fenntartóknak tudni kellene, hogy az iskolában a szemléltető eszközök épp oly szükséges kellékek a tanításhoz, mint magok az iskolai padok.

2. *A tananyag első sorban a vidékterményeire szorítkozzék.* Ezen elv azért felette fontos, mert egyfelől alkalom nyílik a vidék terményeinek szemléltetés végett egybegyűjtésére, másfelől, mert első sorban azon terményeket kell mindenkinek megismernie, melyek között él s melyeket legkönnyebben értékesíthet. Kevés gyermek akad aránylag olyan, ki elemi iskoláit elvégezve, körülményei által idegen területre jut, s előtte teljesen ismeretlen idegen termények között fog élni.

Avagy mi haszna lesz a tanulóknak, ha a környezetében élő lények megismerésénél csak felületes tájékozást szerez, csak azért, mert az idő rövidsége miatt az idegen világrészek állat-, növény- és ásványvilágánál is kellett semmit nem érő fogalmakat nyernie. A tanítás célja nemcsak az, hogy határozatlan fogalmakkal terhelje agyon a tanulókat, hanem az, hogy oly tájékoztató alapismereteket nyújtson, melyeknek majdan a közéletben értéke s kevés utánjárással gyakorlati haszna is legyen. Míg tehát első sorban a vidék jelleges terményei kell hogy a tanítás anyagául szolgáljanak, addig az idegen termények közül másodsorban következnek azok, melyeknek ipari, kereskedelmi s mezőgazdasági hasznuk van.

3. *A tanítás kerekdedsége és határozmánya.* A természetrajzi tárgyaknak, állatoknak, növényeknek, ásványoknak külön-külön megvan a maguk értéke, haszna; egyiket a másik fölé helyezni, egyiknek a másik felett előnyt adni nem lehet. A természetrajz tananyaga tehát mindhárom csoportból választandó ki, az év különböző időszakaszai szerint; s nem elég az egyes csoportokból csak hiányos ismertetéseket adni, hanem röviden, összevontan, átnézetet kell nyújtani, teljes egészet kell adni a természet mindhárom csoportjából. A kiválasztott tananyagot osztályonként, terv szerint, és az évszakok szerint kell beosztani. Tervet kell készíteni az egyes osztályok óra arányához képest; tervet kell készíteni minden egyes órai tanításhoz. Szem előtt kell tartani azon fontos tanítási törvényt mindenkor, hogy a népiskolában „nem előadni, hanem tanítani kell.” A tanítónak jól kell tudnia, mit, hogyan, miként ültet át tanítványai lelkébe, mily módon nyújthat állandó, marandó ismereteket. Ha a tanító csak a könyvre támaszkodna — melyek nem saját viszonyaihoz vannak alkalmazva — cél nélkül s minden számítás nélkül szárazan tárja fel az ismereteket, bizony sem eredményt, sem hasznót nem arat. A természetrajzi tanítás előleges fáradságot is kíván a tanítótól; a tananyag kiválasztása a szemléleti eszközök összeválogatása, alkalmas elbeszélések, leírások gyűjtése a tanítás élvezetessé, fűszeressé tételére, igénybe veszi a tanító buzgólkodását. Figyelnie kell a tanítónak arra is, hogy tanításával egyidejűleg nevelőleg is kell hogy hasson tanítványai érzületére, mert ezen körülmény is az iskola feladatát képezi, s ehhez alkalmazkodnia kell. Terv, rendszer, felosztás nélkül természetrajzi tanításról szó sem lehet.

4. *Tevékenységre ébresztés.* Miután a népiskolai oktatás rövidsége, az egyes tantárgyak elsajátítására nagyon szűk időt enged, minden tantárgy kezelésénél, s így a

természetrájnál is arra kell törekedni, hogy a tanulók öntevékenységre szokjanak, s öntevékenység által lehetőleg pótolják azon hiányokat, melyekre az oktatás az idő rövidsége miatt ki nem terjedhet. Ezen czélt elérjük, ha oktatás közben gyakran magukkal a tanulókkal kerestetjük fel az ismertető jegyeket, velök végeztetjük az összehasonlítást, szóval közvetlen általuk hajtjuk végre a szemléltetést. Ez által a tanulók önállóságra, biztosságra határozottságra tesznek szert; az önállóságnak, határozottságnak következménye a kutatási vágy, öntevékenység. A tanulók figyelme ily tanításmód mellett nemcsak ismert, hanem ismeretlen tárgyakra is kiterjed, s ilyenkor a tanítónak csak útbaigazítania kell tanítványait, hogy csak buzgólkodása sikertelenség miatt kárba ne vesszen. Ha a tanító maga örömmel foglalkozik e tárgyakkal, s tanítványai látják lelkesültségét, fáradozását, önkénytelenül ök is követőiesznek; buzgólkodnak a gyűjtésnél, s büszkeséget fognak érezni, ha gyűjteményeik a tanító előtt elismerésben részesül. A természeti tárgyak gyűjtése minden alakban hasznos és kívánatos a tanulók részéről, mert egyrészt kellemes szórakozást és elfoglalást nyújt nekik, s másrészt szemléli képességüket fokozza.

De ha a tanító, e téreni igyekezetüket csakugyan haszonnal is akarja párosítani, úgy kellő buzdítás mellett tanítványait oly szenvedélyes gyűjtökhöz teheti, hogy rövid idő alatt iskolája szép gyűjtemény birtokába jut. Hát ha még a gyűjtés anyagi haszonra is irányul? Ez esetben a tanuló fáradozásának csakugyan jutalmában részesülhet. Hány vidék van hol drágán fizetett munkásokkal gyűjtetik az ipar- és kereskedelem terén használt gyógy- és festő-növényeket, ásvány-nemeket, só-fajokat stb.?

5. A tanítás a tanulók erkölcsi érzületére is hasznos. A tanításnál nemcsak az értelem-fejlesztés, nemcsak a gyakorlati ismeretek nyújtása a cél, hanem egyúttal cél nevelőleg hatni a gyermek lelkére. — Az élőlények sokféle sajátossága, életmódjai számtalan esetben nyújtanak módot az érzelmek nemesítésére, s a gyermekben fejlődő rossz indulatok kiirtására. Az állatoknál tapasztalt tisztaság, munkásság, békés együttlét, kicsinyeiknek ápolása, a hűség, önfeláldozás egymáshoz való ragaszkodás stb. mind megannyi erények tárulnak a gyermek lelke elé, s viszont a ravaszság, vérengzés, irigység, rosszakarat, túnyaság, tisztátalanság stb. mint megúrált bűnök vésődnek a gyermek keblébe. Az állatok gondozása, ápolása, védelme nemes érzelmekre indít, azoknak kinzása rút indulatokat rejt. A tanítónak, a természetrajz nevelő hatását figyelmen kívül hagyni nem lehet, s valahányszor csak alkalma nyílik, a tanulók figyelmét rá kell irányítania a természet ezen erkölcs-nemesítő képeire. Az erkölcsiség iránt fogékony kebelben a vallásos érzelmek maradandóbb hatásokat szülnek; a természet szépsége s változhatatlan örök törvényei a vallásos érzelmek ápolására s fejlesztésére kiválóan alkalmasak.

Ezek azon elvek, melyek a természetrajznak mint kiválóan fontos tantárgynak tanításánál követendők. A mi magát a módszert illeti, azt röviden a következőkben foglalhatni össze:

I. Leírás.

1. Szemléltetés útján az ismertető-jegyek felkeresése, a tárgy részeinek leírása alak és tulajdonságok szerint, okadatolva azokat az életfeltételekhez való alkalmazkodással, csoportosító jellegek felkeresése.

2. Életmód, tartózkodási hely (lakhely).

3. Különös tulajdonságok.

4. Haszon és kár szerint.

II. Összehasonlítás; szemléltetés után két vagy több ugyanazon sajátossága, de eltérő alak összehasonlítása, a közös jellegek kiválasztása. Csoportosítás és ismétlés.

A tananyag bevégeztével általános csoportosítás áttekintés végett, a természeti testek egymáshoz való viszonya, életfeltételei.

II. Tananyag.

1. Az állattanból.

Az ember. Csontváz. Izmok. Idegek. Vérkeringés. Légzés. Táplálkozás. Külszervek ismeretése, oly mértékben, hogy a nyert ismeretek alapul szolgáljanak az egészségtan tanításánál.

Kutya (farkas) *macska* (oroszlán, tigris, hiúz) *medve* (borz) *vakond* (tüskés-disznó, denevér, vakondok) *Egér* (hórcsög, nyul, hód, mókus) *ló* (szamár, öszvér) *tulok* (bival) *juh* (kecske, szarvas, őz) *disznó* (Elephant) *majom*, *lajhár*, *ugrány*, *foka*, *czett*.

tyúk (fürj, fogoly, páva stb.) *récze* (lúd, hattyu) *golya* (gém, bibicz, szalonka) *fülemile* (fecske, pacsirta, rigó) *veréb* (kanári, tengelit, csiz) *varju* (csóka, szarka) *harkály* (kakuk, papagály) *túzok* (strutz) *ölyv* (bagoly, sas)

gyík, (krokodil) *kigyó*, *teknőc*, *béka* (göte)

Ponty (csuka, czápa),

Cserebogár (kártékony bogarak),

galagonya-özöndék (kártékony lepkék),

méh (darázs, hangya) *szitakötő*, *sáska* (lófűreg), *mezei poloska* (phylloxera, levelész), *húzópók*, *rák*, *földi giliszta* (belférgek, nadály).

csiga, *kagyló*, *korall*, *szivacs*, *áralékok*.

2. A növénytanból.

Gyümölcsfák, erdei fák, kerti cserjék, erdei cserjék, táplálék növények, mérges és gyógy-növények, ipar-növények, takarmány-növények, disznónövények. Gombák. Külföldi ipar- kereskedelmi táplálék és fűszer-növények.

3. Az ásványtanból.

Kősó, sziksó, salétrom, timsó, keserűsó, vas- és rézgálicz, borax, szalamiak. Kén, graphit, kőszén, borostyánkő, kőolaj, asphalt. Arany, ezüst, platina, higany. Vas, réz, ón, ólom, horgany, mész, gipsz, kovag, földpát, porcellánföld, tajtkő; gránát, korund, topáz, gyémánt. Gránit, trachit, csillámpala, agyagpala, homokkő, bazalt, láva.

A földképződés története, átalakulásai, befolyása az állatok és növények életére.

A népiskolai természetrajz tananyaga módosulást szenved helyi körülmények folytán. Az iskola fejlettsége, osztott vagy osztatlan volta, a tananyag bővítését vagy összevonását igényli. Óhajtható lenne, miszerint az olvasókönyvek s azok tananyaga az iskolák fejlettségéhez képest választatnék meg; miből önkényt következik, hogy a természetrajzi oktatás, az olvasókönyv keretében, a különböző iskolákhoz mért tananyagát kell hogy felölelje.

Az elemi iskolai tanítás központját az olvasókönyv kell hogy képezze, melyben a szükséges összes ismeretanyag foglaltassék; azonkívül a vidék viszonyaihoz ké-

pest kiegészített, de a tanításhoz mindenesetre alkalmas és nélkülözhetetlen szemléleti gyűjtemények, melyek nélkül természetrajzot tanítani merő idővesztegetés, hiába való fáradozás!

Ezek azon elvek, a melyek szerint a népiskolai természetrajzi tanítást eszközölnünk kell, ha annak eredményeit haszonnal akarjuk értékesíteni, úgy az iskolai erkölcsi képzés, mint a gyakorlati ismeretnyújtás terén. Lehet, hogy sokak előtt a kitűzött cél elérhetetlennek látszik, különösen jelen körülményeink között, midőn minduntalan a túlhajtás, túlterhelés panaszhangjaival találkozunk; de ne feledjük, hogy hat osztályú népiskoláinkban a tanulók nemcsak az olvasás írás és számolásban kell, hogy jártasságot szerezzenek, de kell, hogy ismereteket vigyenek az életbe a történelem, földrajz és természettudományokból is. Tekintve pedig népnevelésünk realis irányát, a természetrajzot iskoláinkban fontos, nélkülözhetetlen tárgynak kell tartanunk, s mint ilyent, kellő ápolásban részesítenünk.

Dr. Tóth Mihály.

Az életrevalóság.

A létérti küzdelem minden téren napról-napra több fáradságot kíván. Az akadályok és a kívánalmak egyenlő arányban szaporodnak. Az egészségtan ámbár még csak anyagi téren küzdött a jóléteri küzdelemben, azért, hogy a nem kevésbé fontos szellemi térére is kiléphessen és befolyását érvényesítse. Az életten vívmányait ne kicsinyeljük; mert úgy a testi, mint a szellemi egészség ápolására nagy ennek a befolyása. Szolgáljanak a következő sorok is szerény biztatásul e téren: Napjainkban az élet terén az iskola az, melyet minden oldalról figyelemmel kísérnek, és egyaránt jó tanácsot és szemrehányásokat bővibe osztogatnak nekik. Hivatottaknak úgy mint a nem hivatottaknak vannak kívánalmai és követelése a iskola irányába. A kívánalmak három dolog körül csoportosulnak: A tantermek egészségessége, azaz, hogy feleljenek ezek meg az egészség kívánalmainak; szűnjék meg a tanulók túlterhelése; nagyobb gondot kell fordítani a tanulók testgyakorlására. A nevelés kérdésének czélszerű megoldásától a jövő biztosítása függ, ez a társadalomnak életkérdése. Nevelés által nemcsak egyes születhezik újjá, hanem a társadalom is. Nevelés vezethet a problémák megoldásához. Új alapelveket lehet nevelés által az ifju lélekbe önteni, olyanokat melyek azután az élet későbbi éveiben örökre irányadók lesznek. A kívánalmak a nevelés reformjában nagyon divergálnak, bajos azt eldönteni, hogy mi módon reformáltassék az egész nevelés, úgy egészben, mint részben.

Valaki az a kérdést is felvethetné, hogy miért kell ujítani? Erre újból csak azt lehetne felelni azért, mert jelenben mások a követelmények, mások a megoldandó feladatok, mint hajdan. Ezelőtt elég volt az, ha az iskolába tanítottak. A nevelést elvégezte otthon a család a szülői háznál. Jelenleg a nagyobb városokban a családi nevelésről bajosan lehet szó, sok esetben az már lehetetlenné is vált.

A családban a sok gyermeket alig lehetne többé Isten áldásának nevezni, igen sok esetben az teher sok családnál. Bizonytalán még van olyan is, hol a fentebbi eset nem áll. De ha több alkalma van bárkinek, hogy sok családi életet megfigyelhet és abban kö-

rülményeket, a mindennapi eseményeket és az életmód kifogásait vizsgálja, ezekből statisztikai szemléletet is csinálhat, akkor a tapasztalat a fentebbi állítást igazolja. A magasabb körök családjában a nevelésnek egy bizonyos társadalmi kötelezettség lett irányadója, a középosztálynál, hol nincsenek anyagi javak, a szellemi úton kenyerét szerző családfő a napi fáradalomtól estvéként ki van merülve, vannak olyan keresetek, melyek szellemiek és mechanikaiak egyaránt és mellettük mind a két nemű szülők igénybe vannak véve, ilyeneknek nincsen is otthonjuk, úgy, hogy a napnak nagyobb részét nem is töltik otthon, hanem csak estve térnek nyugodni haza.

Ott, hol a családfők a vendéglői életre vannak utalva, a családi kötelék mindig nagyon laza. Ilyen esetben a gyermekek mindig több időt töltenek idegenek körében mint családjokkal. Nagy városokban ritkán nyerünk tökéletes képet. Bár minden emberbarát kebelében keserű, fájdalmas érzést költ fel a közjónak káros veszélyeztetése, mégis észtelen merénylet volna egyeseknek azt remélni, hogy ő képes lesz azt megakadályozni, mit a nagy többség tesz és azt a régi útról elterelheti.

A közjó lendítésére hatalmas befolyást remélnék az által adhatni, hogy kevesbitik a korcsákat, küzdenek a szesz italok élvezete ellen. Remélhetőleg ennek jó sikere is leszen. De ki vezesse a nevelést? Senki más mint az, ki azt addig is vezette, az iskola. Az iskola maholnap annyira túl van terhelve, hogy több lesz a teendője, mint a tanítványa. Bármely kellemetlen dolognak elejét, kezdetét és okát az iskolában keresik. S mégis az iskola marad az ő nevelési képességével az egyedülinek, mely a bajból az emberiséget mindig ki-segítheti. Régi ideje annak, hogy tapasztalt férfiak, értelmes paedagogusok a nevelést és jellemképzést csak az iskolától várták és ezért a népiskoláknál a „szaktanítót“ sokszor feláldozták az „osztálytanítóért“, a nevelőért. De ezen utóbbiaknak áldásteljes működését az utóbbi idők kívánalmai nagyon korlátozták. — A szakképzés és tanítványok nagy száma, a régi rendszert halomra döntötte, nagy számu tanítvány felett kellő figyelemmel egy embernek örködni nem is lehet. Jellemet nevelni nincsen idő és alkalom. A magasabb iskolákban sok helyt a tanítók tanítványaikkal a tanítást olyan módszerrel vezetik, mily módon őket az egyetemen tanították. És a helyett, hogy a tanulóknak valamely tudományból az összes képet feltárnák és ezáltal bármely tudomány iránt a tanulóba érdekeltséget keltenének fel, hogy azok később az érettkorban a tudományok szabad választásánál támpontot kaphatnának és bármely szakmát magánszorgalom útján tanulhatnának, számos példa éppen az ellenkezőre és azon sajnos tévútra vezetést mutatja fel, hogy a tanítás terén az értelemfejlesztés sem vétetik tekintetbe, semmi csoportosítás és megkülönböztetés; hanem e helyett egyoldalú képzés, a korszellem kifolyása és a tanítók túlcsapása az irányadó.

Hiányzik ez iránynál a dolog tiszta felfogása, megfontolás a cél és eszköz alkalmazásánál, az önmeggyőződés fokozása és a szaktekintélyeknek méltatása, a látszat és csalóka-fénynek megvetése, a gyors ítélet és az, hogy önerőbeni bizalom által megkülönböztetni tudja a lehetőt a lehetlentől.

Ezeknek alkalmazása által, a jóra lelkesedéssel és győzelemmel lehetne eljutni. Ezen feladatok megoldására nagyban befolyjni az iskolában a tornázás, a külvilágban pedig az általános hadkötelezettség. Ez a

Folytatás a mellékleten.

I. Melléklet a „Család és Iskola“ 11–14. számához.

két segédeszköz a jellemképzésre épen olyan befolyással lesz, mint a mily befolyása van a matematikának a logikai gondolkodásra. De bármily képzők is ezen segédeszerek, csak azoknál fognak hatásosak lenni, kiknél a magvetésre a kellő talaj jól meg volt mivelve. Lesz még alkalmam az utak és módok czélszerűségéről szerény felfogásom szerint nyilatkozhatni. Jelen soraimnak csak buzdító czélja van. Hogy az egészségügyre a közfigyelem olyan méltán irányul, annak okai jelen századunk nagyobb és sujtoltabb szerencsétlen eseményei. Bármely gyilkoló járványos betegség, után egy újabb övrendszabályhoz jutunk. Árvizek, bányarobbanások, hajótörések és más ilyenü szerencsétlenségek mind azt eszközlik, hogy ezek ellen megakadályozó készülékek, rendszabályok, törvények keletkeznek, melyek az életbenmaradottnak életét és javait oltalmazzák. Hát vajjon a szellemi hygieniának nem kellene ilyen üdvösnek lenni? Nincs nap, hogy ne olvassunk valahonnan megrendítő szerencsétlenségekről, u. m. vasúti elgázolásokról, nagyfoku égésekről, hídbeszakadás-, bányarobbanás- s isten tudja, mennyiféle más szerencsétlenségről. Keressük mindezeknek az okait, legtöbbször ez nem az egyszerű véletlen és isten csapása, hanem az ok, legtöbb esetben, a köznép hiányos szellemi képzettségében rejlik. Lenne csak úgy nevelve, hogy szoktassa magát arra, hogy tudjon gondolkodni magát vezetni, nem pedig, hogy lépén-nyomon más igazgassa és mindent parancsszóra tegyen; akkor sok ily szerencsétlenség nem történe meg.

Sokan erre azt felelik, hogy minél műveltebb valamely ország, annál több szerencsétlenség éri benne a népet. Ez igaz is. De nem azért, mert a nép felvilágosodott, hanem azért, mert felvilágosodott nép között számos oly vállalat és üzem van, melynek gyakorlása a szerencsétlenségek lehetőségét nem zárhatja ki. Hirdethetik bár öles betűkkel beirt táblák a vasútnál, bányaműveleteknél és építkezéseknél a tilos helyeket: senki azért el nem vállalná a felelősséget, hogy szerencsétlenség nem fog e mellett történni.

Az utazóknak van legtöbb alkalmuk a különböző nemzetek műveltségi fokáról ítéletet mondhatni. Az országok forgalmasabb indóházai mutatják népeik műveltségének fokát. Alig megynk hazánk határain túl és szemünkbe tűnik az indóházak széles, de tiszta „perron“-ja is, melynek egész hosszán kínálkoznak a kényelmes nyugvó és ülőhelyek. Bárki azok közül, ki jegyet váltott, a perron ülőhelyeim helyet foglalhat, vagy azon le s fel sétálhat. Itt nem halmoztatnak az utasok egy kis elégtelen, néha még fűtetlen terembe össze, mely, nem lehet tudni, a rossz petroleum-füsttől, vagy a szomszédban levő secessus kabinetjétől bűdös-e? Vagy pedig egy üveges ajtónál állva, nem kénytelenek birka túrlelemmel a beeresztésre várni, míg azt valamelyik pályaszolga, az ő belátása szerint, megnyithatónak véli.

Ha az elútasás órája út, a vonat a perron előtti síneken megjelen, az ajtók felnyitvatnak és mindenki, bár serényen, de nem tolakodva, nem erőszakkal elfoglalja helyét azon osztályban, melyre jegyét váltotta. És senki sem merészelve egy másik osztályba ülni, jól tudván azt, hogy a vizsgálatnál ezen rendetlenkedésért tetemes mennyiségű pénzbüntetést kellene ezért fizetnie. Minden szabályszerűen történik, a rendnek nemcsak a

vonatfelügyelő személyzet, hanem az utazóközönség lelkiösmeretes fentartója. Az a nyugodtság mutatkozik minden útasnak az arczán, melylyel elindult, kiszállásánál és a megérkezés helyén is. Megérkeznek, kiszállanak, láрма és kiáltozás nélkül, kiki dolga után megyen. Ez a XIX. század modern kívánalma, Azon nép, mely ezt nem tudja megtanulni és a mely ehez nem akarja magát alkalmazni, az nem cultur-képes. — De hogy is tehetnök azt valamely nemzetről fel, hogy ehez ne alkalmazkodhatna? Az a nemzet, mely mindenütt az önkormányzati jog után eped, ezt elsajátíthatja és megbecsülve továbbterjesztheti, csak tanítsák meg reá, s a törvény és rendőrei ne irtózzanak kötelességeik teljesítésétől.

Ha baj történik, korholják a rendőrséget. A rendőrség csak másodrangu szükség, mert nem az a főczél, hogy minden hibázót megbüntessen a rendőrség, hanem úgy kell nevelni a népet, hogy az a lehetőleg keveset hibázzék, s ne a rendőrség büntetésétől féljen, hanem esztelensége hibáit magában már az elkövetés helyén megbüntetve lássa.

A népben ilyen ítélő és belátó tehetséget az iskola nemcsak felkölthet, hanem reá is nevelheti tanítványait. A népiskolák nyakára halmozott sok tudományok módszere feletti viták, meddő dolgok; belátás, ítélet és értelemfejlesztés, ez az életrevalóságnak az alapköve. Erre kell nevelni. Ez az életrevalóság is annyira széles fogalom, hogy az ember nem is tudja, miféle gondolatot kössen hozzá. A társadalmi élet életrevalónak tartja azt, ki ítélőtehetsége által előgondolva, minden bajait ki tudja kerülni, vagy minden kedvező pillanatot egyéni javára felhasznál.

Mily boldog lenne az emberiség, ha erre egyéneit módszeresen rá lehetne nevelni!

Vannak az életben optimisták és idealisták, ezek aszkóros nézeteiket mindenkire reá szeretnék erőszakolni. Azt mondják, „az iskolák és tanítóik, a nemzet legszentebb vagyonának képviselői. Ezeknek kell a nemzetet nagygyá tenni.“ Az út és módszer megvan mind a kettőnek szabva, melyen haladnia kell. És még is az eredmény a várakozásnak nem felel meg: Az optimisták ilyenkor felzúdulnak az iskola és tanítók ellen. Az iskolák nemcsak tanító, hanem nevelő intézetek is, és a hivatásuk nemcsak az, hogy tanítványainknak egy bizonyos mennyiségű tudományt betanítsanak, hanem az is, hogy ösztönözzék e tudományt az élethez alkalmazni, és a tanuló évek határain túl ismereteiket folytonosan maguk és mások javára életrevalólag felhasználni.

Az iskolákhoz kötött túlzott remény vezette a társadalmat azon bolond gondolatra, hogy a világon létezne valahol, vagy lehetne olyan iskolát szervezni, mely tanítványait azon neveltséges 8—9 évig tartó tanulási idő alatt egy mindent megtanult és az élet követelményeinek teljesen megfelelő polgárrá képezhetné. Hol van nagyobb contrast, mint az iskola és ilyen bolond követelmény között? A társadalom egyes egyénei a XIX. században folytonos előrehaladást kiabálva, confusioba jönnek az iskola és szakiskola fogalmával. Általános műveltség és hivatás eltanulása között mégis csak nagy kell, hogy a különbség legyen, mert még

a párhuzamos tanítása is e két dolognak nehézséggel jár, hát ha az utóbbinak az előbbit meg kellene előzni, miféle zavar állana elő ebből? A család és a társadalom az iskolák tekintélyének és befolyásának emelkedése által azon szent kötelességétől szeretne szabadulni, hogy ő egészen ment legyen a nevelés gondjától, éppen úgy, mint a következmények felelősségétől. Gyarló élıhetetlensége ez a felfogásnak.

Jogosan kérhetné a tanítóvilág, hogy melyik iskola tanítja meg az állampolgárt hazája alkotmánya és törvényeire? Melyik iskolában tanulták meg a szülők azt, hogy gyermekeiket a jövőre mi módon neveljék. Erre mindenestre azt feleli a józanészű ember, hogy 10—14 esztendő gyermekeknek a törvények szelleme és az alkotmány lelkéről éppen olyan kevésbé fognak beszélni, mint születendő gyermekeikről. Ezekről tanítást adni az életnek és társadalomnak a kötelessége. Az iskolák nevelhetik a tudomány iránti szeretetet, az ismereteknek egyrészt megtaníthatják, a kéziügyességet, a gyakorlottságot, az életrealitást, azonban csak az életfoglalatosság hivatásszerű üzése alkotja meg. Dicsérik a norvégiai iskolák módszerét; azt mondják, hogy eredményt az emberiség nemesüléséből sokkal többet mutat fel, mint e német népiskola. Tanítványai a jó érzést és képzés utáni vágyat annyira fokozza és annyi előismerettel látja el, hogy az a konfirmáció után is továbbképezni akarja magát. Természetes, hogy itten is vannak kivételek, de némely vidékeken alig számbavehető mennyiségben, hogy tolongás van a szakszerű képzésre, úgy, hogy a földművesek folytonosan ilyen szakiskolák felállítását kérelmezik.

Ezenkívül mindenütt a falusi nép körében olvasó és művelődési egyesületek vannak, melyeknek első céljok az önművelődés és az életrealitások másban nyilvánul, nem mint nálunk, a folytonos majális és táncvigalom rendezésben.

Minden kornak megvannak a bajai, melyek egy bizonyos ideig tartanak és hatásuk befolyást gyakorol az anyagi és szellemi életre, néha a vélemények összhangzó nyilvánulása és a nézeteknek elromlása teremt társadalmi bajt, ez a baj terjed és a népet ézelmeiben és szellemében megrontja.

Az emberek talán sohasem igyekeztek inkább és komolyabban, mint most, valamennyi viszonyt a kornak vezéreszméihez idomítani és ezáltal jót elérni.

Társadalmunknak mégis egyik baja az élıhetetlenség, a másik a becsületnek csekély reputációja, talán az előbbi teremtette az utóbbi. Az emberi jellemnek alapja a becsület, ez tisztaságának fokmérője. A jellemtisztaságnak mindig egészen kell maradni, csorbulása bármily kis mértékben kezdete bukásának. A szabad embernek legfőbb java önmeggyőző és elhatározó erejében van. Egészséges népnevelésnek egyik célja és pedig főcélja az öntudatos nevelés. A mely nép mindig vezetőt kíván és nem gondolkozik, hanem nézetét és hitét mindig a vezetőkre bizza, vakon követ valamely olyan irányt, mely felé a nézetek és vélemények áramlata özőnlík, annak nincsen biztos jövője.

Nemcsak az iskolák túlterhelése ellen, azaz a házi dolgozatok sokasága ellen kell panaszkodni, mert ezt nem az iskola, nem a tanítóvilág teremtette, hanem a társadalom azon élıhetetlensége, mely szerint a sok, a hiu és látszólagos után kapkod, és a nagy eredmény helyett egyoldalú ítélet és jellemnélküli egyénképzésre szoritotta az iskolát.

Az Egyesült-Államok lakója sokkal kevesebbet tanul az iskolában, mint a német, francia vagy éppen mint a magyar is. Itten a művelt köröknek ifja emberei összehasonlítva az európaiakkal feltűnnek a korlátolt ismeretek által, ezt az angolok leírásából olvashatjuk, de ezen írók sem tagadják meg tőlük azt, hogy hivatási körükben jártasak, gondolkozásuk egészséges, s kevésbé szenvednek abban a betegségben, melyet az angol nép talált fel s elnevezett „moralite insanity”-nek.

A hivatás és az élet, ha nem is sok ismeretet kíván, de azt, hogy a kevesebb ismeret gyakorlatibb legyen, azt megkívánják. Az iskolákkal a társadalom ne kísérlejezen, ne kívánjon tőlük sokat, mert ez túlterhelésével vérszegény és ideges nemzedéket produkálhat, de ne is rontsa el a társadalom azt az ifjában, a mit az iskola benne felköltött, a nemes érzést, a tiszta jellemet, hanem fejleszse a jellem és test továbbmívelését és ápolását.

A jó vizsga a torna téren éppen annyit ér, mint a mennyit a görög, latin és philosophiai képzettség.

Ha életrealitást és cselekvési erőt akarunk népünkben felkelteni, erre elsősorban az iskola, másodsorban az élet nevel.

Dr. Bartók István.

A nevelőknek.

Ki-ki a maga mesterségét tudja a legjobban. S ha kutatónk, vajjon mi lehet ennek az oka, azon eredményre jutnánk, hogy semmi más, mint-hogy minden foglalatosságnak meg van a maga módja, a mi által hamar, könnyen és jól elvégezhető. Rövidebben mondva: minden mesterségnek fogásai (fortélyai) vannak.

Ebből következik az, hogy egy mester annál szakavatottabb, s annál méltóbb mesteri nevére, minél nagyobb tökélyre emelkedik ama fortélyokban, melyek mesterségéhez szükségesek! Éppen úgy, mint minden foglalatosságnak, vannak a nevelői hivatásnak is fogásai. S éppen úgy egy nevelő is, annál inkább megérdemli elnevezését, ha minél nagyobb arányban bírja hivatása fogásait.

Jelen századunkat méltán nevezhetjük a mindenek gyorsan haladó korszakának. Az ember versenyez az emberrel, hogy melyik képes eme vagy ama munkát minél olcsóbban előállítani. És minden mester arra fordít legtöbb gondot, hogy ama munkát, a melyet a vevők számára készített, a lehető potomon áron, a telhető csinnal és mindennek felett úgy állítsa elő, hogy az a szemnek tetsző, azaz kapós legyen. S ha az ipar bármely ágát vizsgáljuk, nemde mindegyikénél tapasztaljuk azt, hogy a közelmúltban s a jelenben, mily nagy változást mutatnak e téren a kiállított munkák vagy portékák árai? S ha eme munkák árait vizsgáljuk, nemde elmondhatjuk, hogy az olcsóság századát érzük? S ezzel egyszerre elmondhatjuk ama régi közmondást is: „olcsó húsnak hig a leve!” S ez való, mert majd minden iparos arra van hivatva, az olcsóság miatt, hogy ne lelkiismeretesen készítse el munkáját.

Éppen ezért mondom, bámulom jelen korunk haladását, de mint a többi 100 éves öregek, én is hozzájuk csatlakozva, azt mondom a költővel együtt: „Rosz időket érünk, rossz csillagok járnak.” S ama versenyt mi idézi elő? Nemde az, hogy minden iparnak és foglalatosságnak

— napról-napra sokasodva — mind több-több képviselői vannak?

S vajjon nem így találjuk-e az életben nemcsak a különböző iparágakat tekintve, de bármely hivatal vagy foglalkozás mezején az arányt? Tehát elmondhatjuk azt, hogy jelen századunk az emberek bőség százada is. S nem eléggé igazolja mondásomat az, ha felemlitem, hogy ha egy tanítói állás megürül, 100-an is concurálnak érte; s nem mondhatjuk-e azt, hogy az illető éppen úgy jutott hozzá, mintha ternot csinált volna? Ha ugyan protectio útján nem ejtetett meg a választás! Vagy ha egy pedellusi (szolgai) állomás ürül; 100—150-en pályáznak elnyeréséért. Nem arra mutat-e, hogy embereink bőviben vannak? Vagyha csak egy hivatalos meghal, nemde elegen vannak, akik tán lesve-lesték ama hely megüresedését, hogy folyamodhassanak érte? Vegyük, ha egy rendőrszolgá szükséges, nemde 40—50-en készek eme állásért folyamodni? S nem így van-e minden foglalatossággal a dolog? S mindaz nem arra mutat-e, hogy ha ez mindtovább így tart, akkor, mondhatnánk, tán ember-üléssel juthatna csak az ember valamely állomás elnyeréséhez?

De másfelől az a remény nyujt vigaszt, hiszen az ember és ember között mindig van különbség. S e különbségek teszik azt, hogy egyik vagy másik ember hamarabb juthat állomáshoz.

Éppen így a foglalkozásokat illetőleg is: iparos és iparos között is, valamint hivatalos és hivatalos között; s így a nevelők és nevelők között is vannak különbségek. Ama különbségeket pedig az értelmi fejlettségök és a munkájukbani szakavatottság kisebb-nagyobb tökélyre való emelése teszi.

Nem itélnék helyesen, ha azt gondolnók, hogy éppen úgy, mint más foglalkozásokkal bíró emberek, a világgal haladva, tán úgynevezett vásári munkát lenne képes egy nevelő is felmutatni. Azaz, mint minden hivatalnál történik visszaélések, úgy igen, lehetnek lelkiismerettel nem bíró nevelői egyének is, a kik csak tán az idő eltelése s pénzvagy tekintetért szomjazva munkálkodnak. S ha eme visszaélések megtörténnek is, az eredménye nem vezet célhoz és bukásba döntése lenne saját magának. De, mondom, értelmi fejlődésüket véve, két nevelő lehet ugyan egyformán kvalifikálva; de ha az életbe lépnek, számtalan esetben megtörténik az, hogy az egyformán kvalifikált nevelők között nagy differentiák adják elő magukat. S a két nevelő közötti különbségek a következőleg jöhetnek létre: egyiket szereti ugyan ama ama család, melynél működik, de a tanítványai éppen nem, — a másikat szeretik a tanítványok, de a család nem. S néha még az is megtörténik, hogy sem egyiket, sem a másikat; sem a család, sem a tanítványok nem szeretik, de sőt gyűlölik, ki sem állhatják.

E munkámban éppen azt szándékom fejtegetni, hogy tehát minős okok idézhetik elő azt, hogy mind a család és mind a tanítványok szeressék nevelőjüket, s legkivált, hogy a tanítványok kedvvel s örömmel hallgassák tanítását s tanulásuknak eredménye is legyen.

Mindenekelőtt humanus bánásmódja legyen a nevelőnek; ha rideg, visszataszító, mondhatnám nyers modorral párosult bánásmódja van egy nevelőnek, hiszen akkor hogy kívánhassa, hogy tanítványai — ama vidám sereg — szeretetet, vonzódást mutasson nevelőjével szemben.

Vegyük csak az oktalan állatokat például.

Egy kutyát, tegyük fel, ha gazdája emberileg bárik el vele, szelid nyájas szavakkal hívogatja, nemde

farkcsóválva, hízkelkedve s mintegy meglegedve szalad gazdájához? S vegyük, ha gazdája egyszerre nyers, goromba, visszataszító modoru hangja s elbánása nemde még ez állatot is elidegeníti, félénkké s komolylyá teszi s tán egészen kedvetlen stádiumba helyezi? Mennyivel inkább átérzi a különböző bánásmód hatását a józan- és okos észszel felruházott naiv, ártatlan tanítványok serege. Legyen a nevelő bánásmódja megnyerő és szeretetteljes, úgy a tanítás alatt, mint azon kívül is.

Ha a nevelő úgy a tanítás, mint a feddés és jutalmazásnál mindig humanusan jár el, ha a tanítványokkal gyöngéden, vonzólag, egy szóval jól bánik, azok mindig szeretettel fognak nevelőjükhöz fordulni! S ha a növendékek öt bánásmódjáért megszerették, ez akkor biztosan fogja azt is eredményezni, hogy a szülők is szeretetlőkre méltatják őt. Mint egy villany-áramlat, éppen úgy fog párosulni akkor a szülők szeretete is a gyermekekével. Az örök emlékü nagy paedagogust: Pestalozzit is nemde „A biztos bánásmód, a mindenható szeretete és áldozatkészsége“ vezette egész munkája bevégezéséig?

Mindig valami módszert követve, vezesse a nevelő növendékeit. Módszer nélkül olybá képzelhető a nevelve-oktatás, mint mikor egy építész fundamentum nélkül akarna palotát építeni. Mikorra felépülne az épület, már romba is dőlne. Hiszen világos dolog: nem így lenne-e a tanítás eredményével is, ha minden methodust kizárva, kezdenénk nevelni? Hogy a nevelő a tantárgyakali tanulást megszerettesse, alapra fektetve kezdje, folytassa és végezze is tanítását.

Tehát módszert kövessen. De mindenekelőtt czél-szerű órarendet készítsen, mert a tapintatos tanításmenetnek ez az egyik nélkülözhetetlen feltétele. Az órarend hiánya mindig a rendtelenségnek és tájékozatlanságnak lesz kutforrásává. S ez fogja eredményezni azt, hogy a mindennapi kisebb-nagyobb zavarok meglesznek. Ha a tanítványok értelmi fokához mért órarend megvan, azután az előforduló tantárgyak tanításánál mindig ügyeljen a nevelő arra, hogy úgy az analitikai, mint a synthetikai tan-alak használatát szem előtt tartsa. Mert ha minél változatosabbá tudja tenni tanmenetét, annál nagyobb lesz tanítása eredménye, de sőt csak is úgy lesznek tanítványai érdekeltté a tanítása iránt. Minél tapintatosabb eljárása van egy nevelőnek a tanítás menetén, annál inkább hódolni fognak a növendékek.

Egyik elkerülhetetlen feltételezője annak, hogy a tanítványok a tanulást meg ne unják, az, hogy a nevelőnek gondja legyen arra, hogy ne minden következő órán ugyanazon tantárgy taníttassék. Azaz a tantárgyak variálva forduljanak elő. Hiszen akárki is megunná, ha mindig csak egy ugyanazon ételt adnának elébe, habár kedvencz ételle lenne is, s mennyivel inkább a növendékek, kik még gondtalanul, korlátokat nem ismerve éldelik napjaikat.

Hiszen nemde Ratic h Farkas ama módszerével vivott ki magának örök emlékü, kort alkotó nevet, hogy: „A különböző tantárgyak tanítása egymást felváltva kövessék, s mindig a gyermekek felfogási erejének megfelelően?“

Egy nevelőnek a tapintatosságát leginkább a feladványok, vagyis a magánfoglalkozások kiadása teszi próbára. Természetesen olyan helyen nyílik ennek tere leginkább, ahol egyszerre több tanítványt kell foglalkoztatni. A feladványok lehetnek úgy az órák alatt, mint az órákon kívül is. E szerint köz-órai (iskolai) és órá-

kon kívüli (házi) dolgozatok vagyis feladványokat különböztethetünk meg. Szokottabb feladványok a számtani és nyelvtani feladványok.

A nyelvtani feladványok kezdetben a mondattanra vonatkozók lehetnek, későbbben úgynevezett fogalmazványok, minők az elbeszélések, leírások és versek prózaiak-ká való kidolgozása stb.

A feladványok helyes alkalmazása által egy szakavatott nevelő legnagyobb hódítást tehet, illetőleg ezek ama varázs-erővel bíró foglalkozások, melyek a tanítványokat folytonosan sarkalják és buzdítják az előre haladásra s másfelől tanulás-kedvet kapnak egészen önkénytelenül. De sőt még szinte nyugtalanná teszi őket, s mintegy repeső örömmel várják, hogy bár hozná már nevelőjük a feladványaikat s bár újból csinálhatnának már feladványokat!

A nevelő főfigyelmet leginkább az órákon-kívüli feladványokra fordítson, s a következőleg lenne kívánatos eljárása:

Ha számtani feladványt akar adni, minden tanítványnak külön erre szánt naplót (füzetet) adjon, s olyan példákat adjon fel, a milyen formákat órákon szoktak dolgozni. Tegyük fel, ha egyik tanítvány a 4 alapműveletet tudja vagy bírja, a nevelő adhat fel minden műveletre egy-egy példát. És mindig előre bocsátva, hogy a következő számtani órára gonddal és hibátlanul csinálják mert a szerint fogom mindnyájokat megdícsérni. Mikor a kitűzött időre átadják, a nevelő nézze át, s mindig színes tentákkal vagy színes plajbászokkal (írón) tanjegyet írjon alá. Ki-ki milyent érdemel. Kitűnő. Jeles. Jó. Elégséges. Elégtelen stb. Eme színezett gyengébb vagy jobb tanjegyekre nyugtalanul számítgatva, a tanulási iránti munkakedvet fogják a tanítványok megszerezni. S pláne, a hol többen vannak, mind versenyzőleg munkálkodnak, hogy egyiké jobb legyen, mint a másiké s igyekeznek a lehető jól csinálni. De megjegyzendő, a hol többen is egyforma haladást mutatnak, mindegyiknek más-más példát adjon fel, mert csakis ezáltal lesz meggátolva a sok visszaélés.

A nyelvtani feladványokra is külön füzetkék legyenek s ha pld. egy elbeszélést óra alatt a nevelő, az általa felvitt könyvből értelmesen egyik tanítvánnyal elolvastat, azután egyszer mondassa is el, s mondja meg, hogy a következő nyelvtani órára helyesen és minél ügyesebben írják le, mert a szerint fognak belőle tanjegyet (calculust) kapni. Ha munkával tölön-tul elhalmozza a növendékeit, akkor nem örömet, de győrelmet fog szerezni tanítványainak. Itt is tartsa szem előtt ama közmondást: „A mézből is megárt a sok.“

Fő figyelmet fordítson a nevelő a könyv nélküli tantárgyak tanítására. A legtöbb növendék a könyv nélküli tantárgyakkal nem tud megbirkózni s ezért kénytelen a tanulással föltagyni. Pedig többször van esetrá, hogy nem az ész hiánya okozza a bajt, hanem ezt leginkább az okozza, hogy az illetők kezdetben nem voltak jól vezetve.

A nevelő igen sokat könnyíthet a könyv nélküli tanulásoknál, ha a következő eljárást megtartja: Készítsen mindegyik tantárgy számára külön-külön egy-egy kis füzetkét tiszta lapu egy-két iv papírból, s a tanítványai nevelővel ellátva adja át nekik. S az óránként tanultakat óra végén csoportosítva vagy összefoglalva, úgynevezett vázlatot (dispositiót) készítve, ő maga irattassa le velők a füzetkébbe.

Ezzel el lesz érve az, hogy minden tantárgy egész anyaga külön-külön kis füzetkében vázlatosan meglesz; ebből könnyen áttekintik a tantárgyak egész anyagát, jobban emlékekbe vésik, s ők is egész kedvvel készítik és örömmel fognak belőle tanulni ismétlések alkalmával is!

Záradékul. Különösen ahol egy nevelőnek több tanítványt kell tanítania, helyesen cselekszik, ha egész tanítás-menetéről *naplót* vezet. A napló homlokzatára a tanítványai órarendjét írja, a naplóba pedig minden tantárgyból való haladást és napi észrevételeit. Tapasztalni fogja akármelyik nevelő, hogy a naplóvezetés nem fölösleges.

Röviden előnye ez: A nevelő mindig tájékozva lesz általa, hogy melyik tantárgyból melyik tanítványa mennyire haladott s hol kell folytatni. Tehát időt nyer vele s elejét veszi a máskülönben mindennap előfordulható hiába való kisebb-nagyobb zavaros békétlenségeknek!

Bartók László.

Leendő kollégáimnak.

Nem a feltűnési vágy, hanem azon erős tudat, hogy én is használhatok valamit, indít a jelen sorok megírására.

Leendő kollégáim sok szépet és hasznosat tanulnak a képző-intézetben. Az ismeretek oly bő készletét nyerik, s jellemük is egymás társaságában, egymást segítve, bírálva, annyira kialakul, hogy képessé válnak a reájok bízandó fiatal nemzedéket a tudatlanságból kiemelni s a társadalmat egy-egy életerős, vallásos, jómagaviseletű, szorgalmas és munkás generációval kiégszítgetni.

Azonban csalódnának, ha azt hinnék, hogy az intézetben szerzett szép és hasznos ismeretek bármily nagy halmaza is elégséges lenne a tanítói pálya tökéletes betöltésére. Folytonos szorgalomra, tanulásra, kiváltképen pedig éles megfigyelő tehetségre van szükség, ha azt akarjuk, hogy az élet változó körülményei között feltaláljuk magunkat.

Nem kételkedem, sőt tudom, hogy az intézet tanárai nemcsak az elvont ismeretek előadására szorítkoznak, hanem kitekintgetnek az életbe is és figyelmessé teszik leendő kollégáimat annak tarkaságira, mindazon által nem tartom fölöslegesnek, hogy némely dolgot, melynek ismétlése soha sem káros, én is elmondjak.

Miként tudjuk a lakosoknak három osztályával: az intelligens-, iparos- és földmives osztálylyal van dolgunk az életben. E három osztály tagjai úgy az életmód, mint a műveltség tekintetében nagyon különböznek egymástól. Természetes tehát, hogy a velők való érintkezésnek is különböző módon kell történnie; miből következik, hogy a tanítónak hol az egyik, hol a másik álláspontjára kell helyezkednie, a mi pedig oly tapintatot tételez fel, a mit sem tankönyvekből, sem a tanárok előadásaiából elsajátítani nem lehet. Az élet és csakis az élet az, mely erre megtanít.

Mivel pedig magamról tudom, hogy jól esett, mint kezdőnek, ha valaki tapasztalata köréből elmondott egy s más dolgot okulásomra: reményilem, nem követek el incriminálható vétséget, ha a következőkre hívom fel t. leendő kollégáim szíves figyelmét.

1) Az intelligens osztály minden arra érdemes tagjával szemben legyünk alázatosak és szolgálatkészek, mert e tulajdonságok, ha túlzásba nem csapnak, a tanító miveltségének oly fontos kellékei, melyek nélkül küzdelemteljes pályáján, bár egy tudós tudományával birjon is, nem boldogulhat. A szolgálai alázatosság és csúszás-mászás azonban nem a tanítót, hanem a cselédet illeti. Önerzet, de nem gőg, jellemezze a tanítónak minden tettét, minden szavát.

Igyekezünk minden családdal jól lenni, de barátságát minden áron ne keressük egyiknek sem. Legyünk azon, hogy barátságunkat ők keressék nálunk s ne mi náluk. Tulzásba azonban itt se essünk, mert zárkozottsággal vádolhatnának.

Ha a tanító egy családot választ ki s azzal lép bizalmas viszonyba, akkor a többiek méltán zúgolódhatnak reá. A tanító mindenikért van. Mindenik részt kíván belőle. S éppen ez teszi helyzetét kritikussá. Mindenikkel nem lehet bizalmas, következőleg nem lehet, hogy az legyen egyikkel sem; s mégis úgy kell intéznie dolgát, hogy szívesen látott vendég legyen mindenütt.

Különösen óvakodjék a család körében egy másik családról hátrányos megjegyzést koczkaztatni; sőt, ha ily megjegyzést hall is, vagy ne reflectáljon reá, vagy terelje más irányba a társalgást. Keveset beszéljen és jót a személyekről, sokat és okosan a tárgyokról, s akkor nem kerül pletykába.

2) A tanítónak az iparos osztály tagjaival szemben is barátságosnak kell lennie. El mehet, sőt menjen is el hol az egyikhez, hol a másikhoz. Beszélgessen velük először is saját mesterségükről, vagy ha nem tudna, legalább érdeklődjék az illető iparág iránt, s az iparos bizonyára bőbeszédű lesz, s e bőbeszédűség alkalmat nyújt a tanítónak arra, hogy emberét kiismerje. Később hozza szóba az iskolát s annak nagy hasznát minden osztályra nézve. Beszéljen el az iparos életből merített érdekes adomákat, történetkéket, s hivatkozzék a könyvre, melyből ilyeneket lehet olvasgatni. Ha „kérlek azt a jó könyvet“, elő kell rántani a zsebből s szolgálni vele azonnal. E tervszerű látogatásnak igen sok előnye van. megkedvelteti a tanítót úgy magát, mint az iskolát és olvasást.

A köznéppel azért kell jól lenni, mert ezen a téren van legtöbb nyesegetni való; s ha czélt akarunk érni, alaposan kell ismernünk életmódját, különös szokásait s gondolkozásmódját stb., mert csak ily alapos tájékozódás által lehetünk képesek velük okkal-móddal megkedveltetni az iskolát, melytől most is idegenkedik még oly helyeken is, a hol a rendezett iskola már évek óta fenn áll, s működéséből felismerhette volna annak üdvös voltát.

Nagyon helyesen cselekszi hát a tanító, ha vasárnap, téli estéken s ha lehet foglalkozása közben bármikor meglátogatja egyik-másik családot. Nem kell félni a disznótörőktől sem, mert itt lehet kiismerni gondolkozásmódját, melyről aztán következtethet a (nép) gyermekének szellemi látkórere is. A mire, hogy fölötte nagy szükség van, mindenki tudja. Csakhogy a disznótörőkba a tanító ne csak a gyomrát, hanem az eszét is vigye el, s a mi fő, el ne veszítse.

Ha a tanítónak sikerült a nép bizalmát megnyerni, akkor úgy bánhat vele, mint a kertész a fákkal. És ha a kertész sok sébet kap, míg egy szép fát fölnevel, legyen elkészülve a tanító is, hogy sok keserűséget kell

tűrnie rögös pályáján, de azért meghátrálni még sem szabad, mert a ki tövisek között járkal, a szúrást ki nem kerülheti.

Ha a tanító látogatásokat tesz nagyon természetes, hogy látogatásohat el is fogadhat; sőt azon kell lennie, hogy minél több látogatója legyen.

E látogatásokat később a tanteremben kell fogadni, mégpedig téli estéken, közmegállapodás szerint bizonyos, meghatározott időben. A tömeges összejövetelek alkalmával sok érdekes dologra lehet figyelmeztetni a népet. Például népkönyvtárak, dalegyetek s más effélek alakítására, melyek a népet megoltalmazzák az északosságtól s más aljasságtól. Csak egy kis jóakarát, s minden üdvös dolgot keresztül lehet vinni.

Tövises az út, sok az akadály, míg az ember csak valamennyire is előrehaladhat s hozzá még az eredmény is csak évek múlva várható, s akkor is többé-kevésbbé keserűséggel fűszerezve. De az eredmény előbb-utóbb keresztül csepeg a keserűségen a maga tiszta valóságában, s édessé teszi pályánkat.

Vin:ze József
tanító.

Az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület története.

(Titkári jelentés. Felolvastatott Kolozsvárt, az 1885. évi aug. 31-én tartott első rendes közgyűlésen.)

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Összesen 200 és 47 napja, hogy Magyarország 16 keleti megyéjére, az e megyéken fekvő 2 szab. kir. önálló törvényhatóságu és 29 rendezett tanácsu városára nézve egy közművelődési egyesület alakítása tekintetében összejöveteleszerűleg először kimondatott a legyen szó.

Nyolcz hónapja és 5 napja, hogy az enyésző véreink iránti szeretet tette indította bennünk a cultura győzelemre vezető istenségében való hitet s szabad röptöt adott az összes magyarság áldozatkészségébe vetett reménynek.

Az a kérdés most, hogy szolgáltuk e reményt? A magyar nemzet — magasztos ügyről levén szó — kétségtelenül lelkesült: hogy bántunk e lelkesedéssel? A különösebben mezőgazda Magyarországnak csak mezőgazdasági évi jövedelme másfél milliárd: mit nyertünk meg ez évi jövedelemből? Az összes nemzeti vagyonról nem beszélünk.

Tiszta, átlátszó kép-adásról levén szó — tisztelt közgyűlés! — egyesületünk első választmányi jelentésének talán megengedhető, hogy némi chronikaszerű jelleggel birjon s mielőtt a jelenlegi képet nagy vonásokban feltárnók, röviden jelezzük az eredetet s rámutassunk a megtett út mérföldköveire.

Az 1882-ik év második felében és a következő év elején az egész hazai sajtó élénken foglalkozott az egyesületi alakban nyilatkozó közművelődési mozgalmakkal.

Nov. 28-án alakult meg Nyitrán, nagy lelkesedéssel, a 12 megyére kiterjedő „Felvidéki Közművelődési Egyesület“ s oct. 2-dikán történt a „Magyarságot és népnevelést Sáros megyében terjesztő egyesület“ megalakulása. A már korábban alakult „Székely művelődési és közigazdasági egylet“ decz. 14-én tartotta évi közgyűlését Budapesten s a közfigyelem előtt munkáltak a fővárosi „Magyar

Iskola-egylet", a „Széchenyi-egylet“, Szathmárt, a pozsonyi „Toldy-kör“, mely magvával szolgált az 1883. év decz. 17-ikén létesült „Pozsonyi magyar közművelődési egyesületnek“, az aradi és a temesvári „Magyarnyelv-terjesztő-egylet“, nemkülönbén mozgalom folyt Máramarosban, Vasban s a mi nem csekély befolyással volt: a hazánkba operáló németországi „Schulverein“ 1883. jan. 9-én tartotta nagy zajjal közgyűlését.

A fejlődés logikai kapcsolata alapján így történik, hogy az „Ellenzék“ 1882. nov. 29-i száma a megelőző napon létrejött „Felvidéki Közművelődési Egyesület“ ismeretével kapcsolatban fölveti, mikép lépéseket kell tenni egy a felvidékihez hasonló egyesület megalakítására. A kezdeményezéssel névszerint megkínálja több közéleti férfunkat, mire a helyi lapok hozzászólása közben, decz. 6-án, Zongor aláírásával folytatja, hogy központi és fiók-egyleteket kell alapítani. Decz. 28-án már Bartha Miklós, az eszme-publicista felkarolója írja, hogy az egylet ügyét igen tekintélyes állású egyén ölelte föl s a megalakuláshoz szükséges lépések immár megtétettek. Épen ez nap a „Magyar Polgárban“ Szathmáry György — kinek a hunyadmegyei elöláhosodás ellen megelőzőleg kifejtett országos működése a fenti közművelődési aktiók közzé a mi részünkről első sorban számitandó — „A magyarosodás“ czim alatt 3 cikk közlését kezdi meg s kérdi: nem lehetne s nem kellene-e a felvidékieknek mintájára egy „Erdélyrészi Közművelődési Egyesület“-et alakítani, melynek székhelye Kolozsvár volna?

Ezenközben december 10-én kelt levélben Rafaj Károly új-székeli (Údvarhelym.) birtokos 50 frtot küldvén Bartha Miklós úr kezéhez, évnegyedenként fizetendő összesen 300 frtra kötelezi magát, a melylyel egyesületünk első alapítója lesz s a példa a követésre megadatik. Deczember 29-dikén az összeg beérkezett tudatván átvevő úr a „Magyar Polg.“-ral s a „Kolozsvári Közl.“-nyel, mint a kik „gyakrabban beszéltek a cultur-egyletről,“ a lapokat gyűjtések eszközésére kéri föl. Gyűl is be pár száz frt, mely összeg takarékpénztárba helyeztetve, az „Ellenzék“ szerkesztője által 329 frt 27 kr értékben 2 évvel később átadatott a jelenlegi bizottságnak. Az újév első felében azonban — fájdalom — az ügy elhallgat.

Ez idő után csak 1884. jul. 25-én találkozzunk ismét az eszmével, midőn a „Magyar Polgár“ „Erdélyrészi Magyar Egylet“ czim alatt foglalkozván az ez időtájt mind merészebbé váló nemzetiségi ágítációkkal, feleleveníti, hogy „kár volt elaludni engednünk“ a kérdést s hozzászólásra buzdítja a közönséget és a sajtót. A társadalom szervezkedésének kérdése most különben is napirenden volt a B e k s i c s Gusztáv (Censor) röpiratai hatása alatt. Erre jul. 26-ikán Bartha Miklós országgy. képviselő úr, összegezi a fent történeteket. Ismétli, hogy akkor nem csak nyilvánosan apostrophálta a kezdeményezőket, de házalt is: azonban ha tagot és vidéki választmány alakítására elnököt talált is, „senkit arra“, hogy egy „alakuló-gyűlést hívjon össze.“ Most azonban — végezte — Kolozsvárnak új polgármestere van!

És ezzel — melyen tisztelt közgyűlés — elérkezünk voltaképi feladatunk küszöbéhez. Átlátható a vázolatból mindenekelőtt, hogy országrészünkben bizonyosan különös viszonyoknak kellett uralkodniok, s hogy annak elhatározása, ki ezekután magában a vezérségre tekintélyt, tapintatot, erőt érezett, egyenesen heroismusnak nevezendő. A jellem, ki hinni tudott s tenni mert, kinek szívében a szabadságharcz nemzedékének melege agyában az új munkás Magyarország józanságával párosul, dr. Haller Károly.

A felszólítás után a szent ügynek azonnal készséggel ajánlta föl szolgálatát s tüstént a kezdet minél célravezőbb inszczenirozásán gondolkodott.

Kolozsvár polgármestere épen 2 évre az első hangok elszünése után, decz. 27-én, karácsony harmadnapjára egy értekezletet hívott össze a városház tanácstermébe, hol lelkes beszédben eljöttek jelenté ki egy hazarészi közművelődési egyesület megalakításának idejét. Mintegy jelszó gyanánt hangzott szét a következő napok sajtójában a felhívó beszéd ama kiváló nyilatkozata, hogy „ha fajgyűlöletről szólok — ugymond — nyíltan és bátran kimondom, hogy ezt, ha érezzük és ösmerjük is, ez a magyar hazafi kebelében nem honol. Mi nem akadályozzuk más nyelvű honfitársainkat abban, hogy egyházban, iskolában, irodalomban, családban a maguk külön nyelvét használják, örömmel szemléljük haladásukat a művelődésben, azt erkölcsileg és anyagilag is támogatjuk s nem kívánunk tőlök egyebet, minthogy a haza közös nyelvét értsék s velünk együtt érezzenek.“

Az értekezlet dr. Haller Károly polgármestert azonnal egyhangulag elnökké, Polcz Rudolfot pedig jegyzővé kiáltván ki, többek hozzászólása után, melyben hangsúlyozva lön, hogy aggressív munkát nem csak védelmit követendünk, a jelenlevőkből egy 27 tagu előkészítő bizottságra bízott az előmunkálatok megtétele. A 27 tagu bizottság tagjai voltak: Elnök dr. Haller Károly, báró Bánffy Ádám, Bartha Miklós, gr. Bethlen Gergely, Bénigni Sámuel, Deáky Albert, Dobal Antal, Dorgó Albert, dr. Felméri Lajos, Ferenczi Miklós, dr. Finály Henrik, Gyarmathy Miklós, dr. Hegedüs István, Hóry Béla, Incze József, Korbuly József, Nagy Béla, dr. Nagy Mór, Polcz Rezső, Sándor József, Sigmond Dezső, dr. Szamosy János, dr. Szász Béla, Szenkovich Márton, Szvacšina Géza, Tussai Gábor, Weis József.

E bizottság mindjárt jan. 9-én gyűlést tart s kimondja, hogy működését a volt Erdélyre terjeszti ki, megállapítja a czimet: „Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület“, s alapszabályok kidolgozására az érdeklődők felhívására, stb. egy 5 tagu bizottságot küld ki, melynek tagjai: dr. Felméri Lajos elnök, Polcz Rezső jegyző, Bartha Miklós, dr. Nagy Mór és Sándor József.

Általános útasításul adatik ki az 5 tagu bizottságnak, hogy vezérelve legyen: „az ország polgárai közt a magyar állameszme tiszteletének terjesztése, a hazafias érzés ébrentartása és fejlesztése, mely cél elérésére kettős úton lehet és kell törekedni, u. m. először a nép takarékosági erényének, tehát vagyonosodásának fokozása által; másodsor az egyértartozás solidáris tudatának, nemzeti irányu oktatás és nevelés útján való emelése által.

Az 5 tagu bizottság munkálatában dr. Felméri Lajosé az oroszlánrész. Midőn a márcz. 6-iki előkészítő bizottsági gyűlésen bejelentett a 2 hó előtt az 5-ös bizottságra ruházott előmunkálat eredménye, meglepően új és más volt az erdélyrészi élet képe, mint 2 hó előtt. E bizottság mindjárt jan. 17-én egy névsort állított össze, melyben emlékezetből kiválogattak országrészünkben azon hazafias férfiak, kikre a szent ügyben számitani lehetett, ezekhez felhívás küldetett, mely vázolván a czélt, kérte, hogy a márcz. elején — akkor még siettünk! — megtartandó alakuló gyűlésre minden vidékről legalább 3—4 tagot toborzanak, az eszmének híveket szerezzenek s általában febr. 15-ig válaszoljanak. A képviselőre — a dolog nyílt és üdvös természete szerint, a mint az illem s az ügy komolysága hozta — a megyei és városi törvényhatóságok is fölkerettek, támogatást azonban nem

kértünk. Mint látni fogjuk e loyális lépés fordítottatott később ellenünk. Programmszerű jelleggel bírt a „Felhívás“ eme tétele: „Alakulandó központi egyesületünk egyáltalán nem kívánja suprematiáját senkire tolni: csak csomópontja kíván lenni a külön-külön működendő egyesületeknek, összegyűjtője az erőknél s támassza a gyengéknek.“ Dr. Felmérié volt a szerencsés gondolat, mely később országszerte százszor ismételtetett: „hogy megment-sük és megtartsuk fajunknak birtokban, népben és nyelvben a mi megmenthető és megtartható.“

Ugyanekkor a működési tér anyagi és szellemi hiányait, fogyatkozásait megismerni k. b. 300 drb rovatos ny küldetett szét az erdélyrészi alispánokhoz, tanfelügyelőkhöz és bizalmi férfiakhoz, szabatos adatokat kérve be, hogy az iver törzskönyvvé foglaltatva, s az adatokat a hivatalos állami adatokkal összevetve, hiven tájékozzanak, melyek az anyagi, értelmi és erkölcsi veszélyek — megyenként, járásoként, városoként — a mik az elpusztulást okozzák. Az iver bekötve ott vannak mind az egy Beszterce-Naszódmege kimutatásának kivételével — honnan az iver még nem érkezett be — s gyakorlati hasznuk már is érvényesült, midőn kiadott egyleti „Tájékoztató“-nkban felhasználva, megdőböntő voltak által első sorban járultak hozzá az egész nemzet fölebresztéséhez. A lelkes összeállítók engedjék meg itt, ha feltűnő odaadással kitöltött iveriért különös köszönetet mondunk a magyar paedagogusok és tanfelügyelők nestorának, Alsó-Fehérmege tanfelügyelőjének, id. G á s p á r Jánosnak.

E közben az alapszabályok elkészítése is előrehaladt. Áttanulmányoztattak első sorban a „Schulverein“ és az „Opinca“ alapszabályai, a mit főleg azért említettük föl, nehogy valaki az egyesületeket a mi egyesületünk után — s a mi közel áll — következtében keletkezetteknek mondja, aztán a fentemlített testvér-egyesületek alapszabályai. A vidéki választmányok autonómiaját illetőleg a „Vöröskereszt-egylet“ volt utbagazító. A gyökeres különbség a czél meghatározásában mutatkozott. A „Schulverein“ „ausserhalb des Reiches“ idegen ajtó előtt söpör, az „Opinca“ még a kosztümöt is nacionalisálni akarta, a testvér-egyesületek pedig többékevésbé a magyarosítás szándékát helyezik előtérbe. A „Pozsonyi magyar közművelődési egyesület“ áll törekvésben legközelebb hozzánk, midőn a hangsúlyt a nemzeti irányu művelődésre helyezi s ezzel nem a nemmagyarajkuak magyarosítására, mint inkább az érzellet azonosítására básiroz. A kidolgozás főczélja a tömörség volt, a részleteket az ügykezelési szabályzatnak s a közgyűlési határozatoknak tartva fön. Az 5-ös bizottság a felosztott munka közös bírálatára több mint 10 ülést tartott.

Mártius 6- és 9-én egymásután két ülést tart a 27-es bizottság, s ezek elsején köszönet szavaztatván az 5-ös bizottságnak, helybenhagyatik az ez által betervezett közgyűlési „Meghívó“ szövege, nemkülönbén a névsor, mely a meghívandók neveit tartalmazta. Kezdetben szent nemzeti ünnepünkre, mártius 15-ére volt tervezve az alakuló gyűlés, azonban az engedékenységnél áldozatul hoztuk a tervet s a gyűlés napja ápril 12-ére fixiroztatott. E két ülés fogja letárgyalni az alapszabályokat, melyek márcz. 4-én az összes lapokban közlésétetnek s kinyomattatva 1000 külön példányban terjesztetnek szét. Ugyanekkor lett Hóry Béla árvaszéki elnök ur egyhangulag id. pénztárnokká kikiáltva. Határozott adakozásra azonban a törvény által való szentesítés hiányában még nem hívtuk fel a közönséget.

Am szükségtelen is volt. Még ki sem hatottak alapszabályaink, midőn márczius 8-án „A kolozsvári márcz. 15-iki állandó bizottság“ Deák Albert tagtárs ur elnökléte alatt egyhangu lelkesedéssel kimondá, hogy 500 frttal az egyesület első örökös tagja akar lenni s ennek törlesztésére ajánlja fel a közelgő szokásos ünnepély jövedelmének $\frac{3}{4}$ -dét. Márczius 19-én városunk képviselője Hegedüs Sándor küldi be a maga 100 frtját az új kezdeményezés első alapító tagja gyanánt. Márcz. 20-án pedig a magyar arisztokrátiának adatik meg a példa, Br. Bánffy Ádám Választról lelkes levél kíséretében 1000 frtot juttatván a születő egyesületnek!

De ha nem kellett a hazafiságra apellálni, a rosz-hiszemőség sem váratott magára. Mindjárt a kezdeményezés első hírére febr. 1-én éppen Kolozsmegye törvényhatósága bizottsági közgyűlésén emeli fel fejét a féltékenység s fenn említett loyális értesítésünk alapján indítvány adatik be, hogy már előre is kérelem menjen a belügyminiszteriumhoz az iránt, miként bármely egyesületnek az alakuló egyesületbe való beolvadása megtiltassék, ennek készülő statutumai meg ne erősítenek, a megyei tisztí kar pedig a taggá lételben határozatilag megakadályoztassék. A válasz, melylyel gr. Esterházi Kálmán elnöklő főispán és Gyarmathy Miklós alispán a szavazásnál negyed magával maradt indítványozót apostropháltak — törvényhatóság zöld asztala mellől hangozván a szó — mintegy első ajánló levelünk lett az ország előtt.

Azonban súlyos megtámadásokon kellett átmenünk több oldalról továbbra is. Február 27-én, tehát szintén alapszabályaink megjelenése előtt, Beszterce-Naszód mege törvényhatósága fejezi ki egyhangulag „megbotránkozását a fölött, hogy a magyar a maga nyelvvel már egészen szűk nemzetiségi területekre is betolakodik“ s elvárja tisztviselőitől, hogy az egylet törekvéseit sem közvetlenül, sem közvetve támogatni nem fogják.

Majd márcz. 28-án Szebenmege jön, s „a segélyre való felhívást — ki kért segélyt? — a hivatalos hatalommal való visszaélésre indító felszólításnak nevezvén különben is sajnálattal fogadja az egyesület működését“ — még semmit sem tettünk volt! — s e határozatot a mege három nyelvén kiadva közli az ország összes törvényhatóságaival.

Tisztelettel kell meghajolnunk, mélyen tisztelt közgyűlés! Tisza Kálmán belügyminiszter urnak e határozatokra, az elsőre márcz. 29-én, a másodikra ápril 21-én kiadott megsemmisítő leiratai előtt, melyekben a magyar kormány elnöke e bizottságoknak „úgy a köz-, mint az államérdek iránti teljes érzékletenségéről és rideg hazafiatlanságáról tanuskodó eme határozatait“, miután a bizottságok „a törvényes kormány intézkedéseinek irányatos és rosz indulatu bírálgatásába bocsátkoztak“ megsemmisítette, s jövőre útasította a bizottságokat, hogy hatáskörök ilyszerü tullepésétől szigoruan óvakodni törvényyszerü köteleességüknek ismerjék. Egyesületünknek Szebenmegevel szemben különben már is meg lett az a haszna, hogy a határozatból a miniszter arról győződött meg, miként e mege előterjesztései és jegyzőkönyvei nem az állam hivatalos nyelvén, de sőt e nyelv teljes mellözésével történnek, jövőre meghagyatott, hogy mindenkor a magyar szöveg legyen a szabályozó.

Még egy hang emelkedett fel ellenünk — ez már megalakulásunk után — jun. 9-én, Brassómege törvényhatóságáé. A nemes mege ez idő szerint nem levén meggyőződve, hogy az egylet működésével nem fog-e idegen közművelődés terére tulkapni, fájdalmasan bár,

de a támogatást, — melyet, ismétlünk, nem kértünk — megvonta. Vigaszul szolgált azonban, hogy immár magából a miniszteriumból is volt egy alapító tagunk Br. Kemény Gábor közmunka és közlekedésügyi miniszter ur személyében, s hogy nemsokára máj. 14-én Torda-Aranyosmegye közgyűlése helyesléssel üdvözlé egyesületünket, br. Kemény György főispán ott a gyűlésben alapító tagul jelentvén ki magát.

Ily viszonyok közt haladunk előre. A sajtó mind élelnebben karolván fel a kérdést — ápril 1-én kezdenek a helyi lapok külön rovatot — különösen Polcz Rezső jegyző ur buzgó rendezői munkálkodása által előkészítetik az ápril 12-iki nagygyűlés. Ugy határozatotott, hogy ápril 11-én az országrészünk minden vidékéről megérkezett honfitársakkal egy előértekezlet tartassék, melyben letárgyaltassanak az alapszabályok, megheszéltesse nek a netáni indítványok, hogy másnap már csak az en bloc elfogadás ünnepélyes actusa maradjon hátra.

Ápril 11-én d. u. 3 órakor zsufolya volt a városház tanács-terme az összesereglett érdeklődőkkel. Tulnyomó volt a vidéki contingens, a helyiek közül is sokan egyes vidékeket képviseltek. Az alapszabályok megvitatása emelkedett parlamenti modorban folyt le, a vitában különösen N.-Enyed és Brassó küldöttjei emelkedvén ki. Éppen a nagy-enyedik ajánlatára történt a leglényegesebb módosítás és pedig a vidéki választmányok és körök szervezetét és hatáskörét illetőleg. Még szélesebb autonomia tartatott szükségesnek, habár — mint fennebb hangsúlyozók, az ötös bizottság jelszava volt: decentralisatio munkában és jogokban, egység az civben és az akarásban! E pontra nézve a vidékiekből és kolozsváriakból kiküldött módosító bizottság Pünkösty Ferencz és Hegedüs János nagy-enyedi alapítók győző érvei után könnyen megegyezett. Különbben is döntőleg hatott városunk egyik képviselőjének ama talpraesett kijelentése, mely szárnyas szó gyanánt uralkodott a következő napi gyűlés fölött is: „Kevés szó — ugymond — és sok hazafias tett. Én láttam kevés szabály mellett lelkes, derek munkálkodással szép eredményeket elérni és láttam az ellenkezőt.“ Nagyobb viták csak a 2. §. körül fordultak elő, hol az egyesület célja van meghatározva. Némelyek igen tágnak s azért félénknek tartották a „hazafiság fejlesztése“ meghatározást, mások ellenben sértésnek vették már csak föltételezését is annak, hogy lenne valaki hazafiatlan az ország polgárai között. Ez utóbbi nemes nézetnek kivált Vermes Imre nagy szebeni áll. gymn. tanár ur volt a harezosa, ki később ügyünknek valódi vándor-apostolává lett föl Ausztriáig, szakadatlanul toborozva a lelkes gyűjtőnek és gyűjtők seregét. A §. maradt úgy, a hogy tervezve volt. Az alapítókra nézve az értekezlet az egyszerre lefizetés kötelezettségét oda módosította, hogy az alapítási összeg 5 év alatt törleszthető, azonban addig 5%-os kamat fizetendő.

Ápr. 12-én d. e. 10 órakor oly kép tárult föl a városi redoutban, minő az Unio óta e falak közt nem fordult elő. Csak a nem helyiek száma meghaladta a 300-at. Az alapszabályok tárgyalásától Hegedüs Sándor ismételt kijelentésére, hogy „minden alapszabály jó, ha jól van kezdve, minden egyesület erős, ha tapintatosan jól van vezetve“: a közgyűlés elállt s a helyett figyelemmel, mélyen consternálva hallgatta meg dr. Felméri Lajos beszédét, melyben — részben éppen a fent említett rovatos ívek alapján — megdöbbenő meztelenséggel voltak országrészünk nemzeti culturai veszélyei föltüntetve s érdekesen összeállítva az európai nemzetek culturegyesületi adatai. Erkölcsileg nagy lendület volt ügyünkön Tor-

da-Aranyosmegye tanfelügyelőjének, a román Moldován Gergelynek ekkor tett amaz enuncziációja, hogy nemzetére nézve az egyesületben kárt nem, csak hasznot lát s azért szívből csatlakozik. Azóta — tudjuk — száz testvéreinknek is hozzánk csatlakozott egyik jeles fia, orsz. képv. Bauszner Guidó ur, ki maga alapító levén, száz testvéreinket a sajtóban nyilvánosan a beállásra buzdította, lelkesítette.

Akkor még politikailag batoratlan, tapogatózó helyzetünkben rendkívül felemelően hatott, Nagy- és Kisküllőmegyék lelkes, daliás főispánjának Bethlen Gábor gróf urnak gyűlésünkre való följövele, ugymint Kolozsmegye főispánjának gróf Esterházy Kálmánnak jelenléte, kik mindketten ott alapítóink levének. Daniel Gábor udvarhelymegyei főispán távirati üdvözlése s alapítóul jelentkezése legyen itt szintén hálával fölemlítve.

Az egyesület megalakultnak jelentvén ki, az alapszabályok megerősítéseig a 27 tagu bizottság eddigi tisztikarával mint id. választmány az ügyek vezetésével megbizatik, mire szakadatlan éljenek közt felolvasztatott az első örökös és alapító tagok névsora. Ekkor föláll Gyarmathy Miklós alispán és Kolozsmegyének egyszerre 20 birtokosát jelenti be alapítókul; a nagy-enyedi Bethlen-főtanoda örökös tagul jelentkezik. Felolvassák az ülés közben érkezett több mint 25 üdvözlő táviratot. Bánó József a sárosmegyei, Babusnik Ágost a temesvári, Gerlóczy Károly a budapesti testvér-egyletek elnökei, Szalavszky Gyula a felvidéki alelnöke köszöntik a legkisebb testvért.

De koronája lett a közgyűlésnek s jövőnk győzelmi proclamatioja az az izenet, melyet Turinból Kossuth Lajos küldött.

„Erdély jobb keze hazánknak — szólott a távirat. Minden talpalatnyi térrrel, mit ott a magyar elveszit, hazánk ezer éves magyar állami jellegének biztonsága csorbul. Hazafiui irányban ellensúlyozni a magyarellenes állambomlasztó bujtogatást, feltartani a magyarságot, visszaszerezni az elveszett tért, fejleszteni a magyar közművelődést, — oly önvédelem, melyet minden magyarnak támogatni kellene. Levélben intézkedem, hogy alapító tagsági díj 100 frt a közművelődési egyletnek befizetessék. Fogadják elnézéssel a hontalan magyar filéreit...“

De mért idézzük — tisztelt közgyűlés! — e lángsorokat, azóta emlékből tudja már hazánk minden fia s ha ma valamink van, az jó részben az Appenineken bolygó vén kárpáti sas vézsvijongására adatott.

Az id. választmány mindjárt ápr. 15-én ülést tart s azonnal a taggyűjtés és a pénzkezelés sürgős kérdése vétetik elő. Előbbire dr. Felméri Lajos elnökléte alatt egy gyűjtőbizottság, egy pénztárkezelési szabályzat kidolgozására pedig másik bizottság küldetik ki. Elhatározza egyszersmind a választmány, hogy az ápr. 11-iki és 12-iki gyűlés lefolyása, valamint a mondott beszédek egy „Tájékoztató“-ba összefoglaltatván a „Tájékoztató“

10,000 példányban kinyomassék, mellékletül a szintén 10,000 példányban kiadandó gyűjtőivekhez. Meg kívánjuk jegyezni, hogy eddig a legitimitio hiányában szükségből még csak néhány, összesen is 20 ideiglenes gyűjtőiv bocsátatott ki. Ezek közül s tehát az összes ívek közül ápr. 14-én érkezett vissza az első és pedig éppen az I. sz., melynek tartója dr. Veress Lajos volt; 40 kolozsvári polgár, iparos és földész, kezdette meg raj-

Folytatás a mellékleten.

II. Melléklet a „Család és Iskola“ 11—14. számához.

na rendes tag gyanánt az aláírásokat. Kolozsvár polgárai irták be a második ívet is Rieger Imre ur buzgó utánjárására, összesen éppen 100-ban. E hirtelen kibocsátott ívek egyikével lett első gyűjtőnökké Tokaji Irma k. a. Maros-Bogátról, összesen 18 r. tagot tobozván össze. Az V. sz. apr. 30-án teljesen elronyolva érkezett vissza: a kolozsvári állomásról feliratkozott 161 rendes tag aláírásai rongyolták el!

A gyűjtőbizottság még az ülésben összeül, megállapítja, hogy a gyűjtés, a míg vidéki választmányok és fiókok alakulnának, egyelőre foglalkozási ágak szerint indul meg; minden branchban egy gyűjtő kérendő föl; mindjárt a foglalkozási ágak összesen 32 csoportra osztattak föl. Felszólítottuk még az nap városunk megfelelő hivatású 32 férfiát, írják össze szakjukból az egész országban azokat, kiknek gyűjtőiv reménnyel küldhető. Hogy az aláírások jogi szempontból érvényesek legyenek, a sajátkezi aláírás kérése az ivre lesz nyomtatandó, ugyancsak egy lelkes felhívás a nemzethez. Az ívek visszaküldésének határidejét — mert reméltük, hogy a végleges megalakulás nemsokára megtörténhetik s a közgyűlésig kellő számú tagokat óhajtottunk — május végére tette a bizottság, mely apr. 10-én már megteszi előterjesztését az id. választmánynak, midőn Nagy Béla kir. tan. pénzügyigazgató ur szintén benyújtotta a nagy gonddal általa készített pénztárkezelési szabályzatot. Apr. 23-án terjesztettük föl megerősítés végett Alapszabályainkat.

E pillanattól kezdve naponta 2—5 százával, szabatosan elkönnyelve, szétküldetni kezdetnek az ívek. Legelőször is honleányaink kezeibe tesszük le az ügyet, aztán az egész hazai sajtót s orsz. képviselőinket keressük föl, majd az összes pénzintézeteket, casinokat és így tovább, a míg már néhány nap mulva arról győződünk meg, hogy maradandóbb mozgalom előidézésére — s különben is, mert bélyeg-költségeink tetemesen emelkedtek — czélszerűbb volna a territoriális rendszer szerinti gyűjtés, a midőn egy városban vagy járásban az ívek szétosztás végett egy kézhez volnának küldendők. Folytatva időközben is az ívek kibocsátását, apr. 30-án dr. Szász Béla elnökle alatt küldetik ki e czélból javaslatételre bizottság, mi mellett ugyanez ülés szükségét éri, hogy pártfogás megnyerése végett Budapestre dr. Haynald Lajos kalocsai bibornok-érsek ő eminenciájához, mint Erdély egykori püspökéhez és magas barátjához, nemkülönbén jelenlegi erdélyi róm. kath. püspökünkhöz egy-egy küldöttség menjen, miután ügyünk a magasabb körökben nem látszott eléggé észrevettnek, s miután százados elaléltságunkból ha egyszer megmozdulánk, országos jellegű feltámadás inaugurálására kelle törekednünk, a gyógyni vagy bukni morális alternativa minden következményeivel. A második lépés megtételére is Dr. Haller Károly vállalkozott Zeyk Józseffel, gróf Esterházy Kálmán és Sigmond Dezsővel egyetemben, míg a gyulafehérvári kérés bekopogtatásra dr. Finály Henrik vezetése alatt Gyulafehérvár és Déva lelkes polgármesterei, Novák Ferencz és Markosy Sándor mennek Ince Zósef tagtárs urral együtt. Küldöttségeink saját költségre utaznak.

Míg a gyűjtések minél helyesebb inscenirozásában így ocolálunk, azalatt Budapestről fölkérés nélkül, önként és lelkesen egyik kiváló erdélyi mágnásunk lepi meg páratlan tevékenységgel egyesületünket. Ifj. gróf Teleky Domokos orsz. képviselő ur egymásután nyeri

meg országunk legfényesebb neveit, a legmagasabb és legexponáltabb állások viselőit s rövid idő alatt nem kevesebb, mint 12 ezer frttal, addigi készpénzünknek épen felével, gazdagít.

Jelentős mozzanatul emeljük ki ezután a növekvő áramlatból a máj. 9-iki választmányi ülést. Ekkor jelent be egyfelől a dr. Szász Béla alatti bizottság, hogy leggyakorlatibbnak találja az erdélyi részekben a megyei és városi választmányok mielőbbi megalakítását, a Királyhágón túli hazára nézve pedig ajánlja, hogy a helyzetet föltáró lelkes levélben kéressék föl minden megye alispánja, minden város polgármestere: ajánljanak területökről néhány kiválóbb úrnőt és kitünőbb férfit, a kiket aztán ismét külön-külön kérő levéllel szólítsunk föl gyűjtő-iv elfogadására. Különbén e napig már 2000 ív küldetett szét, melyek közül czimzettek által alig egy pár lett visszautasítva. A másik jelentős mozzanat az, hogy az ideigl. választmány a teendők felhalmozódása következtében az ápril 12-ki közgyűlés által nyert teljhatalmu mandatum alapján magát 50 tagra egészítette ki tagokul lépvén be: Br. Bánffy Albert, br. Bánffy Béla, br. Bánffy Dezső, br. Bánffy György, Bónis István, br. Bornemisza Leopold, br. Bornemisza János, dr. Éltés Károly, gr. Esterházy János, gr. Esterházy Kálmán, dr. Farkas Lajos, Ferencz József, br. Huszár Sándor, br. Jósika Samu, br. Kemény János, gr. Kún Kocsárd, Szász Domokos, gr. Teleki Domokos, gr. Teleki Gusztáv, Zeyk József. Egy sajtó bizottságot is alakít e vál. ülés, melynek feladata legyen a hazai lapokat hiteles tudósításokkal látni el. A legmunkásabb tag dr. Hegedüs István legyen főlemlítve e bizottságból.

Május 10-én visszaérkeznek alapszabályaink. A belügyminiszter elvben helybenhagyva azokat némely részletek átdolgozásáról értesíti a hatóságot. A működési terület „erdélyi részek“ kifejezése helyébe pl. ki kell tennünk a megyék és városok neveit; az ovodák és iskolák létesítését előre be kell jelentenünk a vallás- és közoktatásügyi miniszternek; a központi és vidéki pénzintézetek és közgazdasági egyletek részére annak idején külön alapszabályok készitendők stb. Az új 50 tagu bizottság máj. 12-én, majd ismét 14-én majdnem kivétel nélkül összejő s miután a miniszter által kívánt pótlások csak olyanok, melyek csupán a tömörség miatt hagyattak ki, egyhangulag közbe lesznek szűrva.

Most már sietve haladnak ügyeink előre. Május 17-én Kalocsa bibornok érseke a főrendi házban fogadja küldöttségünket s igéri, hogy esznénk munkása lesz. Május 21-én megerősítve visszaérkeznek alapszabályaink; ez okból 27-én a választmány jun. 14-re teszi a közgyűlés napját, ez ülésben köszönő haláiratokat nyujt át ifj. gr. Teleki Domokosnak és a fővárosban kifejtett fáradságtalan működéséért Zeyk Józsefnek, 1000 frttal alapítónknak. Május 31-én megjelennek a sajtóban alapszabályaink. Jun. 1-én a közgyűlést, miután kitünik, hogy az immár kellőleg elő nem készíthető, bizonytalan időre elhalasztja a választmány, azonban 12-én általánosságban nyár végére határozza meg. Most már a legnagyobb posta — Kolozsvárt — az egyesülethez érkezik. Jun. 12-én egy 100-as bizottság alakittatik a közgyűlés ünnepélyének előkészítésére. Jun 14-én az a nevezetes dolog történik, hogy ez egyetlen napi bejelentés 5000 frtra rug. Jun. 23-án Lönhárt Ferencz erdélyi r.

kath. püspök ő nagyméltósága „rokonszenvvel csatlakozik“ hozzánk és 500 frtot küld; ugyanez napi kelettel Kalocsa hibornok-érseke ő eminenciája 1000 frttal járul a magasztos ügghöz, melyet „nemcsak hasznosnak, de szükségesnek“ jelent ki az ország színe előtt. Jun. 30-án hazai közmívelődésünk ismert bajnoka, Tomory Anasztaz Jókai Mórhoz nyílt levelet intéz a „Nemzet“-ben s a nemzet szívébe találva constatálja, hogy az eddigi eredmény . . . lehangoló. Most maga Jókai kézírataiból egy lapot ajánl azoknak, kik értünk legalább két frt adományt küldenek be. Országszerte tánczvigalmak és mulatságok indulnak meg javunkra.

Jun. 27-én dr. Haller Károly elnök, jul. 13-án pedig Hóry Béla lelkes pénztárnokunk, egészségi okokból furdőre utazván, a helyettesítést mindkét terhes funkcióra városunk képviselője Sigmond Dezső országos képviselő úr veszi át. Alatta folynak le a teritorialis rendszer keresztülvitelének széles munkálatai s a pénztár kezelésébe az ő gyakorlati tapasztaltsága hoz leleményes és üdvös könnyítéseket.

A távollétében is egyesületünk felvirágzásán munkáló elnök aug. 12-én hazajöven, rögtön gyűlést tart; meghatároztatik a közgyűlés napja, az ünnepély programja; kibocsáttatik a meghívó, a 100-as bizottság tevékenysége dr. Nagy Mór rendező biz. alelnök és Balázs József jegyző odaadó buzgolkodása alatt megindul. A közgyűlés összejön.

Ez volt — tisztelt közgyűlés! — fejlődése annak a társadalmi ébredésnek, melyhez hasonló Akadémiánk alapítása óta nem volt s mélyen csodálatosan érvényesült, halhatatlan Deák Ferenczünknek nemzeti létünk politikájára alkalmazott ama egészséges jelszava: *crescit eundo!* Ma már egy lavinaszerű áramlat közepében állunk s ha a fővárosi sajtó — erősen hangsúlyozzuk ezt — most már a kellő pillanatban felkarol, Magyarországnak a közös nemzeti létért való kardforgatás alatt megbénult jobb kezébe vissza fog térni az egykori villanyos életerő, ellenkező esetben maradunk egy, habár tisztességes, de provinciális egylet s a mit értünk, az nem lesz az okvetlenül szükséges milliók első léte, hanem lesz töke, egy harmatesepp egy homokszivaton! Ám mi minden tevékenységünket a végsőig megfeszítettük. A felelőséget magunkról letesszük.

Decz. 27-ike óta tartott a 27-es bizottság 5, az ideigl. választmány 10, a gyűjtőbizottság 5, a rendes bizottság 5, a pénzkezelési bizottság 4, a sajtóbizottság 3, a rendező 100-as bizottság és albizottságai legalább 30 tanácskozást; volt 2 közgyűlésünk s diszkrét tárgyban munkáltak albizottságok legalább 20-szor. Volt hát közel 100 határozottabb jellegű összejevetelünk, azaz szinte minden második napon egy!

Mi lett foganatja? a jelen képében igyekszünk minél tömörebben egy áttekinthető rövid lapra vetíteni.

Mindenekelőtt bejelentjük, hogy egyesületünkhez már szervezkedésünk folyamata alatt is érkeztek kérelmek, felszólítások stb, ezekért többször tartottunk in specie gyűlést. A budapesti „Magyar Iskolaegyesület“ az iránt kereste meg választmányunkat, hogy a magyarosítási törekvés egyöntetűsége szempontjából szövetkezve, a budapesti testvéregyesület programja főbb pontjait elfogadni sziveskedjék az egylet; a „Felvidéki Közművelődési Egyesület“ átküldte jul 20-ki határozatát, mely szerint megkereste a fővárosi testvéregyesületet, hogy az országos kiállítás tartama alatt egy közművelődési congressus tarthatása végett állapítsa meg a

munkatervezetet. Több erdélyreszi pénzintézet, a „Hunyadmegyei első takarékpénztár Hátszegen“, a „Magyar-láposi első segélyegylet“, az I. brassói takarékkölcsönsszövetkezet“, majd a „nagyenyedi városi kör“ indítványozták, hogy az egyleti pénzek arányosan az erdélyreszi vidéki pénzintézeteknél is helyeztessenek el és pedig vagy csak a megfelelő területen befolyt pénzek, vagy — ha a garancia megvan — külön befektetések alakjában is. — Magyar könyveket kért egy szász lelkész és egy román iparos, több szász és román tanítót dicséretre és jutalomra ajánlottak. — A brassómegei választmány Brassó város területén fölláttatandó két óvodára nézve kért 200 frt évi segély s 370 frt berendezési költséget. — Ezek a legnagyobb megkeresések, melyekre nézve általánosságban összefoglalva az ideiglenes választmány válasza az volt, hogy egyfelől nincs még mandátuma a disponáló munkálkodás megkezdésére, másfelől feljogosítottak sem érzi magát arra, hogy éppen e közgyűlés által nem sokára megválasztandó áll. választmány működését előleges határozatok által megkösse, megbénítsa. A maga részéről azonban készséggel ajánkozott mindez és a többi kisebb ügyeket is pártolólag tenni át az új választmány első tárgyai közé. Vidéki választmányaink kérték törzskönyvmintát, alapítói oklevelet, ügykezelési és pénztárkezelési szabályzatot stb. de ezek szintén túlhágták volna hatáskörünket.

Büszkeségünk, hogy a „Dunántuli Közműv. Egyesület“ megalakulni készülvén, egyesületünket kívánta szem előtt tartani. Alapszabályainkat kérte továbbá a Krassó-Szörénymegyében alakulni készülő egyesület.

A mi folyamodásaink közül kiválóan kettőt kell kiemelnünk. Jun. 14-én báró Kemény Gábor közmunka- és közlekedésügyi miniszter ur méltóztatik helyt adni azon kérésünknek, hogy egyesületünk hasonlóan a pozsonyhoz, a „Székely művelődési és közgazdasági egylethez és másokhoz az 1865. október 2-ki rendelet értelmében biztosított és megszorított portomentességet élvezzen. S ugyancsak jun. 14-én kerestük meg br. Fehérvári Géza honvédelmi miniszter urat, hogy a m. kir. honvédség es csendőrség szolgálatában álló tiszteknek a beléphetés leirat által is megengedtessek. Jul. 6-án kérelmet intéztünk az országos kiállítás elnökéhez, hogy a kiállítás területén perselyeket állíthassunk föl; jul. 17-én meg is nyertük ezt, stilszerű perselyeink is elkészülnek, azonban közbejött sajnos körülmény folytán a kihelyezésről lemondunk. Akartunk folyamodni — mint az mindjárt kezdetben tervezve volt — egy sorsjáték megengedéseért, azonban tekintettel az éppen most előtérben állott számos lottózásra, mindenekelőtt az országos kiállítás országszerte elterjedt sorsjegyeire, a tervet egyelőre kedvezőbb alkalomra halasztottuk el.

Tehtettél a körülményre, hogy voltaképi működésünk ápril 12-vel vette kezdetét munkálkodásunk mérve lehet, hogy e 150 nap alatt kibocsátottunk közel 10.000 postai darabot, átlag egymásra mindennap 50-et, némely napon 600-at. Elfogyott 10.000 „Tájékoztató“-nk, 10.000 alapszabályunkból van még 2000. Alkalmazott 4 irodai személyünk — köztük 3 lelkes, értelmes egyetemi hallgató — napi 12 órát dolgozván, kézzel írott levél küldött közel 1800 drb. s a sokszorosított felhívásoknak, kéréseknek, hírlapi közléseknek csak impuruma egy vastag kötet. A választmányunkhoz érkező iratokra posta fordultával válaszoltunk, s ezért iktatóra csak oly ügydarabokat vettünk, melyek értékről szóltak, vagy hivatalos jellegűek voltak, nem hánytunk el azonban egyetlen papírszeletet sem, hanem időrend szerint megőrizve, fenntar-

tottuk összes levelezésünket a jövőnek, mint jelen társadalmunk igaz képéhez páratlanul becses adalékokat.

Förlépesünk menete röviden a következő volt:

Április hónapban nyomtatványainkkal, iveinkkel kerestünk föl 100 úrnőt, 120 lapszerkesztőt, 200 orsz. képviselőt, 550 pénztintézetet, 500 casinot s rokont, majd bekopogtattunk 250 tanodai igazgatóságnál s számos magánzót és kisebb körű foglalkozási ágat kerestünk föl. Erre, a rendszer-bizottság gondos utánjárására a terület viszonyaihoz alkalmazkodva külön-külön leveleket küldtünk az ország mind a 63 megyéjéhez (az alispánhoz vagy a főjegyzőhöz), a 25 önálló törvényhatóságu és a 13 rendezett tanácsu város polgármestereihez, vagy több helyt a polgármester helyett ajánlt nevű vezérferfiuhoz. És pedig a Királyhágón túl arra kértük a megkeresetteket, hogy területükről lelkes, nemes szívű oly honleányokat vagy honfitársakat ajánljanak, kiknek aztán végleg kezükbe tegyük le azon a vidéken ügyünket. Nincs minek — tisztelt közgyűlés! — most vázolni azt a lelkesítő lelkesülést, melyvel a legtöbb oldalról találkozánk, elég jellemzőül annyi, hogy oly megyék területein is, hol közművelődési egyesületek vannak, vagy legalább szükségesek volnának, részünkre aránylagos áldozatok folytak és folynak, s ha még 12 megyéből, 6 sz. kir. és 35 rend. tan. várostól választ nem kaptunk, annak oka egyfelől a közti idő rövidsége.

Mindenesetre azonban érdekes összeállítás fog lenni majd az, mely irattárunkból kitünteti, az öreg autonomia hol hallotta meg leggyorsabban és legmélyebben az új idők kulturális csatakiáltását?! Az az 500 nagylelkű nő és férfi, kik e kéréseinkre ajánlatva már most végső szlopaink gyanánt esdő szóval fölkérettek, ők a mi táborunk. Ha nyugottabbak leszünk, neveiket egy érczlapba karczolhatjuk tanácskozásaink elnöki asztala fölé.

Az erdélyi részekre nézve választmányok alakítására kértünk föl vezérferfiakat. Sok helyt szükségtelen volt a fölkérés; más helyt is azonban nem a fölkérés volt a szükséges, hanem a megalakulás alkalmas pillanata. Általában meghatóan örvendetes a kép.

Ideiglenesen legelőször Mikó Árpád alfalvi birtokos és járási szolgabíró elnöklete alatt alakult meg még márcz. 3-ikán a „Gyergyóvidéki fiókegyesület“ Gyergyó-Szentmiklós központtal, Gyergyóra és a torgyési járásra kiterjedőleg. Végleges alakot azonban e fiók csak máj. 13-án nyer, a midőn Kis Antal nyug. honv. ezredes társ-elnökké kiáltatik ki. Jegyző Puskás Lajos. A remetei és ditrói eloláhosodott székelység közvetlen szemlélete folytán indult meg legelőször a gyergyóvidéki székelység.

Apr. 7-dikén egyszerre két fiók létesül, a „Kézdivásárhelyi fiók“ és a „Bürkösi fiók magyar közművelődési egyesület“; amaz Szócs József polgármester összehívására, tiszteletbeli elnökké id. Tóth Istvánt, elnökké Molnár Józsiást és alelnökké Fejér Károlyt kiáltván ki; ez Kövesden tartott gyűlésén elnökké K. Horváth Jánost, alelnökké Horváth István választva meg. A bürkösi fiók gyűléseit községenként, névszerint Bürkös, Kövesd és Ivánfalva közt tartja. A kézdivásárhelyi fiók végleges alakot máj. 30-án nyer, a midőn 3 alapító, 64 r. és 24 p. tagot számlált. Bereczken még a kézdivásárhelyi előtt történt fiókalkotási összejövetel.

Az ország figyelmét vonja azonban magára máj. 4-én alakult egyik választmányunk. Az a férfiu alakította, ki a legfeynyezetettebb ponton, mielőtt a közművelődési egyesületnek még csak álma sem volt, egymaga többet tett és áldozott a nemzeti jelleg fentartásáért, mint mi mindannyian. Gróf Kun Kocsárd elnöklete

alatt Szászvároson Déva központtal megalakul a „Hunyadmegyei választmány“ s oly rendszeres föllépést kezd, mely mindenképen utánzásra méltó. Az ősz magyar gróf 7 ívet bocsát ki s mindeniket 100 frttal maga kezdi meg. Aztán megtiltja, hogy a központból más iver bocsátassanak ki. A „Hunyad“ segítségével, gr. Kun Géza társelnöksége mellett koncentrálja az erőket s a megyében, hol a legsíralmasabbban állunk f. hó közepéig 28 alapítót, 269 r. és 87 p. tagot szerez. Hajoljunk meg a gróf előtt, ki ott öröklik magyarsága fölött a gyógyi csendben, honnan egykor a dicső prot. fejedelem Bethlen Gábor levelezni tudott a Jézus-rendi nagy Pázmán Péterrel a haza bús sorsa fölött.

Május 14-én újra egyszerre két választmányunk alakul. Maros-Ludason gr. Bethlen Géza elnöksége alatt az egyik; Erdővidéken a másik, Bartha Sándor elnök és Révay Pál titkársága alatt. A Háromszék és Udvarhelymegyék összeszögelésén levő vidék egylete megalakulásakor már 5 alapítót és 26 rendes tagot számlál. Székhelye Baróth. — Ritka tevékenységű alapítónk, gr. Bethlen Géza, működését nem a marosludasival fejezte be, hanem most készül a marostordamegyei vál. megalakítására.

Következik máj. 31-én a Gyulafehérvár városi. Elnöke lelkes bajnokunk Novák Ferencz polgármester, alelnöke Halász Jakab, titkára Issekutz János. Mult hó végén 4 alapító és 70 r. tag befizetése küldetett be a központhoz.

Kolozson jun. 7-én Zabulik László polgármester elnöklete alatt alakul fiók-választmány. E városban, honnan a magyar intelligencia lassanként elvándorolt, tesznek ki először egyesületi perselyt a templomokba.

A valódi magyar főurnak, az erdélyrészi közvélemény kedvencének, Bethlen Gábor főispánnak elnökké lételevel alakult meg „Nagy-Küküllőmegyei“ választmányunk jun. 11-ikén, a hol a két titán Zeyk és Petőfi mánesei járnak, Segesvárt. Már az alakulásakor volt 5 alapító, 24 rendes és 31 pártoló tag. Alelnök Horváth László tanfelügyelő.

Egyszerre áll. színházán munkál s választmányt alakít Déés városa. Jun. 14-ikén Fenyő Lajos polgármester elnökké választatik. Buzgó munkásunk itt Kovács Sámuel ref. lelkész.

Kolozsmegyében 3 választmány is alakult eddig. Egyik a tekevidéki (központ Teke), másik a türekapusvidéki, a harmadik a gyalui. A tekei választmány végleges megalakulásakor máj. 22-n 9 alapítót és számos r. tagot számlál, tiszteletbeli elnökké Gyulai Richárd lovassági századost, elnökké Gyárfás Benedeket kiáltja ki. A türekapusvidéki elnöke a megye derék főjegyzője Bónis István. Alakulásakor, aug. 9-én, volt 5 alapító, 35 rendes és 16 pártoló tagja. Létrejöttén sokat fáradoztak Lázár Ádám és Sanda György. Gyaluban főleg Deési Gyula ref. lelkész és jelenleg a választmány elnöke fáradozására aug. 23-án alakult meg a fiók 6 alapítóval és 29 r. taggal.

Erzsébetváros és Fogarasmegye következnek most. A 3000 lelket alig számláló küküllőmegyei város választmánya, alakulásakor, melynek érdeme dr. Wolf Bogdán elnök uré, jul. 5-én 3 alapító, 74 rendes és 17 pártoló tagot számlál; Fogarasmegye összesen 2000 magyarja pedig midőn választmányt alkotott, az demonstrálta, hogy az egylet ártatlan önségely, nincs tehát mitől félnie. Erzsébetvárost titkár dr. Issekutz Viktor.

Legutóbb a Felvincz városi megalakulását tudatták velünk gr. Zichy István elnök és Mészáros István

polgárm. alelnök s a nagyenyedvárosi kör alakult meg aug. 10-ikán. E körnek lelke Kovács Gyula polgármester elnök s e kör viszonya a megfelelő megyei választmányhoz a legszabályozottabb.

Dicső-szentmártonvidéki választmányunk elnöke Frits Rezső s működését kiterjeszti az egész Küllőmegyére. Van már 7 alapító, 91 r. és 11 pártoló tagja.

A brassóvidéki választmány — alakult június 21-én — Koós Ferencz tanfelügyelő elnökle alatt rendkívül tevékeny munkásságot fejtett ki s központi irodánk szabályozására is befolyással volt. Jegyző Szterenyi József. Gyűjtött 1 örökös, 17 alapító, 318 rendes és 27 pártoló tagot.

Két megyei választmányunk alakult ezenkívül; az egyik Maros-Tordamegyére és Maros-Vásárhely városára kiterjedőleg aug. 10-én alakult meg Br. Bánffy Zoltán főispán elnökle alatt; a másik az Alsó-Fehér megyei választmány. Utójjára hagytuk ezt, mint a gyűjtés terén legnagyobb eredményt elért választmányunkat, mely a szervezkedés tekintetében is mintaszerű. Jun. 8-án Nagy-Ényeden alakult meg Zeyk József lelkes örökítőnk vezetése alatt s azóta alakított egy nagyenyedvárosi, nagy-enyed járási, balázsfalvi, vizaknai, alvinczi, verespataki, s marosújvári fiókot, melyeknek viszonyát külön ügykezelési szabályok alapján rendezé. Összesen 9 fiók van tervbe véve, s van összesen körülbelül 40 örökös és alapító tagja, a rendes tagok száma pedig 500 Köszönet Zeyk József elnök s ifj. Gáspár János urnak a választmány tevékeny jegyzőjének.

A rohamosan felnőtt áradat miatt, tisztelt közgyűlés bocsánatot kérünk, ha ma correct képpel nem szolgálhatunk, megemlítjük azonban, hogy választmány alakításától már csak napok választanak el Szolnok-Dobokamegyében, hol gr. Kornis Victor ragadta kezébe a magyar tricolort, Nagy-Szebenben, honnan választmány nélkül is már ezereket irtak össze, Tordán, Udvarhely városában és Udvarhely megyében, Csikban, honnan Mikó Bálint főispán ur nyugtatott meg a megalakulás felől s Háromszék megyében, hol Pócsa József főispán a székelység miseráinak nagy ismerője és enyhítője ígérte meg, hogy a közelebb történt elemi csapások következményeinek enyhülése után választmány alakításáról gondoskodni fog. Szilágymegye részéről közeledés történt, hogy a megyei „Vesselényi Egylet” egyesületünk keretébe lépjen.

Van tehát 25 határozottabb választmányunk és fiókunk s kilátásunk van, hogy nem sokára ez országgrész minden vidékén, hol magyar szó zendül, szervezett fiókunk leend; a lépések megtételek ez iránt.

Fontosabb kérelmeink közé tartoztak azok, melyekkel főpásztori pártfogásra és körlevéllel való fölhívásra kértük föl hazánk magas katolikus klerusának összes egyházi fejedelmeit s a protestans felekezetek püspökeit. A nép lassu milliói filléreiből, s nem az alapítványokból foghatván egyesületünk nagygyá lenni, a lelkészek által óhajtottunk első sorban perselyes gyűjtést eszközöltetni, melyre kiválóan alkalmasak 10 kros szelvényeket tartalmazó bárczakönyvecskéink. Ezeket óhajtottuk letenni honleányainknál is, kikhez a 600 ötven frtos kötetben, összesen 30,000 frt értékben kibocsátott könyveinkből 200 kötetet deponáltunk. Ezek terjesztésére számítottunk, midőn megkerestük az országos jegyzőegylet elnökét és főjegyzőjét, hogy hazánk jegyzői által gyűjtés kezdeményeztessék s midőn a közelgő iskolai beiratkozások előtt saj-

tóban és levelekben bárczakönyvek elfogadására kértük fel hazánk összes tanfelügyelőit, tanító-testületeit és iskola igazgatóságait. Legyen e helyen a legmélyebb tisztelettel említve Nógrádmegye alispánjának, Nagykéri Scitovszky Jánosnak neve említve, ki egymaga 300 bárczakönyvet kért, melyek összesen 15,000 frtot képviselnek.

Nevezetesebb megkeresésünk közé tartoznak, a furdő saison elején az összes magyarországi furdőorvosoknak propaganda csinálásra való felszólítása, ügyvédi kamaráinknak az ügyvédi testület által való kihatásra kérése s egyes közgyűlésekre, congressusokra kellő időben küldött, figyelmet felhívó átirataink.

Izraelita polgártársainknak külön is figyelmükbe törekedtünk ajánlani a nagy nemzeti alkalmat; több központban kopogtattunk, — azonban általában véve ez oldalról még eddig igen csekély támogatásban részesültünk.

A nyugtázásokat július 8-ika óta hirlapilag és személyileg eszközöljük. Elküldtünk ez idő óta 1500 nyugta darabot.

Összeadva az elküldött nyomtatványok, sokszorosítások, levelek darabszámát, meghaladjuk a 30 ezeret!...

És most az eredménnyel számolunk be röviden.

Kibocsátottunk összesen 5214 gyűjtőívet, melyeken a beküldési határidő a 2000-iken kezdve decz. végére tételt. Visszaérkezett már $\frac{1}{3}$ rész = 1316. A visszaérkeztek közt van valami irva $\frac{2}{3}$ -ad részen = 843 iven, üres 473; összes kibocsátott iveneknek e szerint 15% -a jött vissza eddig akként, mint a bárka kibocsátott galambja, olajjaggal. A maximum mely egy ivre iratott a br. Bánffy Zoltáné öngyűlése 1696. sz. iven van, közel annyi forinttal; a minimum 50 kr az 1159. sz. iven.

A legnagyobb gyűjtés, mely egy testületből bejelentett a magy. kir. államvasutak kolozsvári üzletvezetőségeé, összesen 6342 frttal; iv nélkül egy személyben ifj. gr. Teleki Domokos szerzette a legislegnagyobb összeget, nem kevesebb, mint 17.200 frt értékben.

Hatóság részéről Kolozsvár városa a legnagyobb áldozó, törvényhatósága 5000 forintot szavazván meg.

Általában Kolozsvár városa hatóságában és nemes polgárságában a magasztos dom legóriásibb alap-szegeletkövét tette le, területéről 27 ezer forint körül történvén felajánlás tehát majdnem minden lakóra 1—1 forint.

A Királyhágón tulról szintén az egész első cyclusra felszámítva 22 ezer forint körül iratott alá, a hatóságok megszavazásai után a pártoló tagsági díj a tulnyomó.

Megemlítjük közben, hogy legnagyobb jelentkezés aug. 18-án volt, midőn egy nap 15,000 frt aláírás jelentett be; Szent-István napján 250 üres iv jött vissza az egyik legnemesebb élethivatás viselőitől.

Pontos névsort adni, most, midőn az iven rohamosan érkeznek s némelyik már valamelyik választmány listájában szintén beterjesztetett, alig lehet. A szabatosan kiírt nevekből azonban mégis összeállítottuk az itt jövő adatokat.

Van egyesületünknek — mint a kinyomott és szétosztott névsor mutatja összesen 24 örökös és 719 alapító tagja. Ezek közt 5000 frtos 1, 2000 frtos 1, 1000 frtos 12, 817 frtos 1, 800 frtos 1, 700 frtos 1, 500 frtos 42, 300 frtos 11, 271 frtos 1, 250 frtos, 206 frtos 1, 200 frtos 20, 180 frtos 2, 150 frtos 1, 148 frtos 1, 135 frtos 1, 115 frtos 1, 102 frtos 10 kros 1 és 100 frtos van 643; a minimum 100 frtos; az összes aláírt alapítványi összeg 115,654 frt 10 kr.

Bejelentetett eddig rendes tag, ki 10 frtot 6 évre előre lefizet 876, ki évi 2 frtot fizet 2833, különleges rendes tag ki több forintot fizet 73: ezek szerint egyesületünk rendes tagjai száma e pillanatban 4670; tekintettel azonban, hogy az utolsó pillanatban is érkeztek ivenk, a beérkezett és aláírást tartalmazó 843 iven átlag 5000-re tehető már is egyesületünknek törzshada. Pártoló tag aláíratkozott összesen 890.

Fölszámítva már most van egyesületünknek az összes alapító s örökös tagok után 115,654 frt 10 kr várandója; a 10 frtos tagok után 8760, a 2833 rendes tag után évente 5666 frtja, vagy 6 évre 56,660 frt. A pártoló tagoktól bejön az első évben 888 frt, három esztendőre 2664 frt.

Lesz hát egyesületünknek az első évben az alapítványi befizetéseket vagy ezek kamatait kivéve 15,354 frtja, az egész első cyclusra, ugyancsak az alapítványok nélkül, adományokat nem számítva, 68,084 frtja.

Összegezve tehát, 3 hónap alatt biztosított egyesületünknek már is 183,738 frt, s ha ide vesszük a már kibocsátott 600 drb hárczakönyv értéket 30.000 frtban, s mintegy 2500 frt adományt az első három hónap ajánlati behajtható eredménye 216,238 frt. Befizetett belőlök felszólítás, kérés nélkül 61,000 frt.

Ez adatok után röviden kimerítettük számadásunkat. Biráink előtt állunk, a nemzet előtt állunk, itéljenek, jól dolgoztunk-e? Távozó előcsapatnak azonban talán megengedhető, hogy a teljesített kötelesség fölemelő öntudatában távozzék, végső szavában is csak egy imát rebeვენ: Isten áld meg a magyart!

Sándor József.

Az országos orvosi és közegészségügyi kongresszus.

Szeptember elején folyt le az országos orvosi és közegészségügyi kongresszus a fővárosban. A kongresszus programjára kitűzött nagyérdékű kérdések mintegy 800 orvost és szakértőt gyűjtöttek össze az ország különböző vidékeiről. Ez általános érdeklődés a azt bizonyítja, hogy fontos, rendkívüli fontos a tárgy, mely a szaktudósokat egybegyűjtötte.

Az egészségügy országos kérdés. Annak jó karba helyezése egyformán érdekli mindenkit. A megbeszélés tárgyát képezett tételek között minket kiválóan kettő érdekel s azért ezekről kimerítő tudósítással szolgálunk a t. olvasóközönségnek.

1. A csecsemők és kisdetek táplálásáról.

Bókai János tanár a fentebbi czim alatt tartott előadásából a következőket adjuk:

A csecsemők mesterséges táplálásának kérdése az utolsó években sokat haladt és újabban oly irányban fejlesztetik, hogy a kérdés kielégítő végleges megoldását joggal remélnünk lehet.

A gyári keletkezésű mesterséges tápszerek készítésére a Liebig-leves adta meg az impulzust 1866-ban és e gyári csecsemő-tápszerek az állati tejet, így különösen a tehéntejet, hosszú időn át, sok helyen majdnem teljesen leszorították a mesterséges csecsemő-táplálkozásnál. Liebig, ki tápszerének összeállításánál a

tej egyes alkotórészeit a növényvilágból vette át és pedig oly mennyiségben, hogy a légenyirtalmu és légenyimentes anyagok megközelítőleg a női tejjel egyenlő arányban legyenek jelen tápszerében, levesével nagyobb sikereket nem érhetett el, ennek oka abban rejlik, hogy a Liebig-leves kevés zsírt tartalmaz, a sók benne más összetételűek, mint a női tejben és a fehérnye jó részt mint növényi fehérnye van jelen e tápszerben.

Löfflund, Liebe és Knorsch, kik a Liebig-levest extractum alakjában állították elő, szintén nem érték czélt készítményeikkel, és eme kivonatok, melyek közül nálunk a legkedveltebb a Löfflund-féle volt, mai napság már alig nyertek alkalmazást. A mesterséges tápszerek túlnyomó számát a gyermeklisztek képezik, a készítmény a Nestle-féle gyermekliszt volt. A Nestle-lisztet nemsokára követték a Frerichs, Toust-Schuster, Gerber, Giffey, Schiele, Coffin, Ridge-féle gyermekliszt és a Cham-é „Farinae lacteae“, melyek mindnyájan a Liebig-féle principium alapján készültek. Mind eme gyermeklisztek fő hibája a túlságos nagy keményítő-tartalom és a keményítő szemcséknek majdnem változatlan volta — és ez a magyarázata annak, hogy e lisztek, mint kizárólagos csecsemő-tápszereket, kivált az első élet-hónapokban eredményesen nem alkalmazhatjuk.

A gyári keletkezésű csecsemő-tápszerekkel eszközölt táplálások sikertelensége visszavezette az orvosokat az állati tejekre és majdnem negyedszázados kísérletezések után a szakférflak nézete manapság oda változott, hogy ott, hol a csecsemő a természetes táplálékot: anya- vagy dajkatejet nem élvezheti, a női tej egyedül a legtermészetesebben csakis állati tejjel pótolható. Az állati tejek közül az általánosan használt tehéntejen kívül főleg kecske és szamártejjel tétettek kísérletek. Így a párisi lelencházban szamártejjel jelenleg is tápláltatnak bujasenyves csecsemők és pedig a lehető legjobb eredménnyel, mi megfejtést nyer ama körülményben, hogy valamennyi állati tej között a női tejhez legközelebb a szamártej áll.

A tehéntej és a női tej között a fő különbség a két caseinnek úgy mennyisége, mint minősége eltérésben rejlik. A mesterséges táplásra használt tehéntejtől a legszigorubbán megkivánjuk, hogy az czélszerűen táplált és minden tekintetben egészséges állattól származék, folyton egyenlő vegyi összetétellel bírjon, és tisztán, változatlan állapotban szolgáltatás át a szülőknek. Hogy e követelményeknek megfelelhessünk, kiváló gondot kell hogy fordítsunk a tehének egészségi kontrolljára, a tápláltatás minőségére, az istálló hygieniára és végre a tejkezelésre. A szövetségi tejszarnokok e tekintetben kétségtelenül kellő biztosítékot nyújtanak, feltéve, hogy szervezésök kifogástalan. A gyermektejelepek lényegesen nem különböznek a tejszarnokoktól; a főkülönbség közöttük abban áll, hogy a gyermektejelepek tejének egyedül árnyoldala, a túl nagy elárusító ár és e körülmény nem fogja lehetővé tenni e „gyógytej“ általánosabb alkalmazását.

A tehéntejnek, mielőtt a csecsemő táplálására használnátunk, bizonyos kezelésen kell keresztülmennie. A tejkezelést illetőleg, a felforraltatást eltekintve, a felhígítás bir a legnagyobb fontossággal. A vizes felhígítás által ugyanis lehetővé válik tetszésünk szerint leszállítani a tehéntej túl nagy casein mennyiségét. A vizes felhígítás helyett újabban kiterjedten használnátunk a

nyálkás folyadékokkal, zab, árpa, vagy rizsfőzettel való felhígítások, mely folyadékok, sok tekintetben meggátolhatják a a tehén caseinnak durva rögökké való megolvadását a csemő-gyomorban.

A Schorlau-féle tejpor, Kunze lacticinje és a Paulcke-féle tejsó a tehéntejhez keverve nem eredményeznek többet, mint az imént említett nyálkás főzetek. Biedert tejsűrű keverékei, mint mesterséges csecsemőtápszerek, eléggé kiterjedten használatnak és idővel hihetőleg még általánosabban fognak alkalmaztatni. Vannak ugyan esetek és ezt Biedert maga is hangsúlyozza, hol ezen tápszert a csecsemő épen nem tűri (zsir, diarrhose); a legtöbb esetben azonban az igen jó sikerrel alkalmazható, kivált oly esetekben, hol a tehéntej tisztán, vagy az említett kezelések mellett a csecsemő-gyomor által éppen nem türetek.

Legújában Pfeiffer és Wallichs kísérleteket tettek peptonisált tehéntejjel és ezen táplálások oly jó eredményeket mutattak fel, hogy igen kívánatos volna ezen irányban további kísérletek végzése.

A kondenzált és konzervált tejek nem nyújtanak többet, mint a kifogástalan tehéntej és így nagyobb jelentőséget nekik nem tulajdoníthatunk.

2. A népiskolák egészségügyi kellékeiről.

Ezen kérdéstről dr. Imre József értekezett.

A bevezetésben röviden vázolja előadó az iskolának, mint a serdülő ifjuság egészségére ható tényezőknél fontosságát kiemelve, hogy két módon tehet hasznót a jó és egészséges iskola a növendékek egészségének: az iskolai munka káros hatásainak kizárása által és a testi erő gondos, célirányos fejlesztése által. Számuknál és a növendékek származásánál fogva, a népiskolák legfontosabbak: ezekbe jár amaz alsóbb osztályok ifju nemzedéke, melyek közt éppen az iskola van hivatva terjeszteni az egészségápolás eszméit és eszközeinek ismeretét. Megemlítve a külföldi államok kormányai által iskolai higiéniára fordított gond némely újabb jelenségeit, áttér az előadó ama kérdésre minő hatást tesz az iskola a tanulók egészségére? A régi panaszok közül sok alaptalannak bizonyult, de mégis vannak oly jelenségek, (a szem megromlása, a gerinc ferdülései, általános elgyengülés stb.) melyek megkövetelik, hogy iskoláinkat javítsuk, mert bennök hiányzik minden oly higienikus feltétel, mely biztosítaná a tanulók testi épségét.

Pedig a kötelező iskolázás kimondása után az állam tartozik gondoskodni ily irányban a biztosítékokról. Hazai oktatásügyi törvényünk elrendeli, hogy a tantermek elég tágasok és egészségesek legyenek, a rendelkezések meg vannak téve, hogy a kiadott „népiskolai épülettervek“ szerint építsék az új iskolákat és alakítsák át a régieket, de azért javulás alig mutatkozik, legfeljebb az állami iskolákban.

A legfőbb tényezők az iskola határában: a levegő, a világítás és az ülőhelyek minősége; az előadás megismerteti ama főbb nehézségeket, melyekkel küzdeni, s ama kívánalmakat, melyeket teljesíteni kell. Szól a tanterem beosztásáról, az iskolai tisztaságról és hatásáról, a lakosság higienikus érzékének fejlesztésére, majd a mellékhelyiségekről, az előszobákról, tornahelekről stb., sürgetve az iskolák jó ivóvízzel ellátását is. Áttérve az oktatás higiéniájára, röviden fölemlíti az előadó, hogy legtöbb elemi iskolánkban igen nagy az órák száma, hogy nem tartják meg a kellő óra-közö-

ket, nem gondoskodnak a gyermekek felüdítéséről, nagyon is sokat gyötrik őket betanulandókkal, a korai írás által pedig a szem későbbi megromlásának alapját vetik meg. A házi feladatok megkönnyítését, az órák száma kevesbitését, az óraközök bővítését s a tanítóknak iskola higiéniai képzését ajánlja.

Az állam legsürgetősebb feladata volna, az előadás szerint, részletes szabályzat kidolgoztatása, az újonnan építendő iskolákra vonatkozólag, mely úgy az állami és községi, mint a felekezeti és magániskolákra nézve kötelező lenne, s melynek megtartására szigoruan kellene ügyelni. A felekezetek feladata volna „iskola-építési bizottságok“ alakítása által támogatni az állam törekvését, főleg a régi rosz iskolák átalakításának apránként eszközlése által; viszont az állam megkönnyithetné a szegény községek és egyházak helyzetét az által, hogy a felszerelések némely részét (padokat, kályhákat) állami gyárakban készíttetné jól és olcsón, s a hol kell, segínyt nyújtana anyagilag.

Előadó elismeri, hogy sok költséggel és munkával jár az iskolák javítása, de oly sürgetős szükség és oly fontos nemzeti ügy ez, mely bőven megjutalmazza a reá fordított költséget.

A tetszéssel fogadott értekezés után dr. Molnár halasi főorvos szól hozzá először a tárgyhoz, s azt indítványozza, hogy a tanfelügyelőségek figyelme hívasse fel ama tühretlen állapotokra, melyek a felekezeti, különösen zsidó iskolákban veszélyeztetik a gyermekek egészségét.

Dr. Kármán Mór fájlatja, hogy az egyetemi oktatás teljesen nélkülözi az egészségügyi szempontokat, az ifjuság testedzés s az egészség megóvása tekintetében egészen magára van hagyva. Hogy a testedzés mennyire fontos, azt nem vitatja, de fölemlíti, hogy másutt a rectori székről hirdetik az ifjuságnak a mens sana in corpore sano elvét. Gondoskodni kellene és egyetemes intézkedés kellene arra, hogy kiképzést nyerjenek azok a tanárok, kik az ifjuságot a tornára tanítják. A népiskolában a munkatanítás kellő berendezését óhajtja, s e tekintetben ajánlatos például hozza fel Finnország példáját, hol a szellemi és testi nevelés párhuzamosan vannak berendezve.

Dr. Lutter Nándor azt sürgeti, hogy az iskolák építésénél hallgattassék meg a tanárok véleménye. Hivatkozva Svájc közoktatási állapotára, szükségesnek tartja, hogy törvény erejével kell meggátolni azt a példátlan összezsúfolást, a mi hazai iskoláinkban napirinden van, majd pedig megemlékezik a tanulók rövidlátásáról, s ennek okát az iskolák helytelen építésében s a tankönyvek apró nyomtatásában találja meg. felemlíti, hogy Ausztriában a kormány eltiltotta a négyzetre vonalozott irkákat, ezért kívánja, hogy az orvosi kar tekintélyével lépjen sorompóba, hogy hazánkban a gyermekek szemvilágát ily aprólékos bajok ne tehessék tönkre. Szól ezután a tornatanításról s ezt szükségesnek is tartja, kívánja, hogy a tornatanárok egyenlő rangban, fizetésben részesüljenek a középtanodai tanárokkal. Lutter fejtegetéseit a tagok zajosan megéltjezték.

Dr. Markusovszky Lajos felszólalásában nagy súlyt fektet arra, hogy a tanulók ifjuság szabad játékait ne akadályozzák meg tilalmak, mert ha az ifjuság nem találhatja meg ártatlan mulatságát a szabad ég alatt labda és tekejátékban, mulatságot keres a korcsmákban.

A magyar nyelv kötelező tanítása.

A hivatalos lapban közölve volt a vallás- és közoktatási miniszter rendelete, melyet az egyházi főhatóságokhoz, tanfelügyelőkhöz, a megyei és városi közigazgatási bizottságokhoz intézett a magyar nyelv kötelező tanítását elrendelő 1879. évi XVIII. törvény-cikk végrehajtása tárgyában.

A miniszter rendelete főbb vonásaiban így hangzik:

Az 1879. évi XVIII. t.-cz. elrendelte a magyar nyelv kötelező tanítását az összes népoktatási tanintézetekben és ámbár 1879. évi június hó 29-én 17,284 sz. a., 1882. évi május hó 18-én 15,863. sz. a. és június 16-án 18,257. sz. a., valamint 1883. évi május hó 29-én 18,040. sz. a. kelt körrendeleteimben ismételten intézkedtem az említett törvény-cikk pontos végrehajtása iránt, a tanítók alkalmazásánál és a magyar nyelvnek a tantervbe felvételénél az iskola fenntartók igen gyakran tekinteten kívül hagyják a törvény határozott rendelkezéseit.

Midőn ezuttal korábban kiadott rendeleteimre, különösen pedig az 1879. évi XVIII. t.-czikk végrehajtása tárgyában 1879. évi június hó 29-én 17,284. sz. a. kelt rendelettel kiadott „Utasítás“ minden egyes pontjára ujjal felhívom a figyelmet, egyszersmind a következőket rendelem el és utasítom, hogy ezeknek gyors és szigorú végrehajtását kiváló köteletségének ismerje s eljárásának eredményéről jelentéseit kellő időben terjessze föl.

1. Letelvéen az 1879. évi XVIII. t.-cz. 2. és 3. §-ban megállapított határidők, ezennel érvénytelennek és semmisnek nyilvánítom, mint a törvény 2. §-ával ellenkező intézkedést, mindazon egyének rendes, segéd- vagy ideiglenes tanítóul történt megválasztását és alkalmazását, ki 1882. évi június hó 30-tól kezdve tanítói oklevelet nyert, daczára, hogy a magyar nyelvet beszédben és írásban annyira el nem sajátotta, hogy azt népiskolákban taníthassa, vagy a ki a képezdei tanfolyamot akár magánúton, akár tanintézetben 1882. évre vagy azután végezte és a magyar nyelvet tanítani szintén nem képes.

2. Hasonlóképen érvénytelen az 1879. évi XVIII. t.-cz. 3. §-a értelmében azon egyéneknek 1883. évtől fogva népiskolai rendes, segéd- vagy ideiglenes tanítóul történt alkalmazása, kik magyarul tanítani nem képesek és oly községben nyertek állomást, hol magyar és nem magyar ajkuak vegyesen laknak, vagy ha ily községekben 1879. évtől 1883. évig a tanítói állomások betöltésénél a magyar nyelvet tudók mellőzésével a magyar nyelvet tanítani nem képes egyének alkalmaztattak.

3. Továbbá érvénytelen és semmis azon egyéneknek tanítói hivatalra alkalmazása, kik a képezdei tanfolyamot 1872. évtől 1881. év végéig terjedő időközben végezték el és a magyar nyelvet a népiskolában tanítani képesek nem lévén, a törvény 3. §-a daczára azt mindedig elsajátítani nem igyekeztek és a magyar nyelvi képesítő vizsgát le nem tették.

Ha az illető tanító képességgel bírna e vizsga letételére és erre magát kötelezi, úgy megengedem, hogy e célból egy évi határidő adassék neki; ellenko-

zólég csak ama kivételes esetben maradhat állomásán, ha helyettesítésére kellően képesített tanító alkalmaztatik.

Ama tanítók mellé, kik 1872. év előtt végezték a képezdei tanfolyamot és nyertek tanítói oklevelet, de a magyar nyelvnek népiskolában tanítására nem képesek, a magyar nyelvből is képesített segéd-tanító alkalmaztassék.

4. Az 1879. évi XVIII. t.-cz. határozatainak minél pontosabb végrehajtása céljából a kir. tanfelügyelő a szükséges okmányokat, esetleg ezek hiteles másolatait az iskolaszék útján a tanítótól bekövetelheti.

Annál inkább jogosítva van erre, mert az 1875. évi XXXII. t.-cz. értelmében a tanítók az orsz. tanítói nyugdíjintézetbe belépésre kötelezve lévén, szükséges a tanítók okmányait a felvételre való jogosultságuk megállapítása céljából is megvizsgálni és meggyőződést kell szerezni arról, hogy bir-e a tanító a nyugdíjintézetbe felvételhez megkívántató kellékekkel, melyekhez az 1879. évi XVIII. t.-cz. által követelt képesítés is tartozik.

Miként pedig a kir. tanfelügyelő az 1875. évi jun. hó 4-ikén 13,036. szám alatt kelt rendelet szerint közvetlenül szerzi be az orsz. tanítói nyugdíjintézetbe felvételhez szükséges adatokat, úgy ez okmányokat is köteles bekívanni.

5. A nem magyar tannyelvű vagy vegyesen magyar és nem magyar tannyelvű iskolák tanítóinak képesítéséről ezek alapján tudomást szerezvén, a mennyiben az 1., 2. és 3. pontokban említett esetek egyike fenforog, a kir. tanfelügyelő az illető egyházi főhatóságot erről azonnal értesíti, a tanítói állomás sürgős betöltésére ismételten felhívja és erről is jelentést tesz.

A tanítók magyar nyelvi képesítését illetőleg megjegyzem, hogy az csak pótlásul szolgál az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 133. §-ában megállapított képesítésnek.

6. A mely magániskolák az 1879. évi XVIII. t.-cz. 5. §-ának meg nem felelnek, azokkal szemben a törvény 6. §-ának 4-dik pontja értelmében szigoruan kell eljárni.

8. Az 1879. évi XVIII. t.-cz. 6. §-ának 2. pontjában foglaltak értelmében a kir. tanfelügyelő a népoktatási tanintézetek tanterveit bekívánván, vizsgálja meg, hogy a magyar nyelv azokban a törvénynek megfelelően kellő kiterjedésben vétetett-e fel s legyen gondja arra, hogy a magyar nyelv az iskolákban miként tanítatik. — Mivel pedig a nem magyar tannyelvű népiskolák tantervét megállapítottam és az illetékes hatóságoknak annak idején megküldtem, a kir. tanfelügyelő különösen figyelmet fordítani tartozik ama körülményre, vajjon a népiskolák tantervei az 1879. évi XVIII. t.-cz. 4. §-ának utolsó pontja szerint az általam kiadott tantervhez alkalmaztattak-e.

8. A nem magyar tannyelvű tanító- és tanítónő-képezdekre nézve a kir. tanfelügyelő a törvény 1. és 2. §-ai, valamint a 6. §. 1. pontjában foglaltak alapján az elől említett „Utasítás“ II. fejezete értelmében eljárván, a tapasztaltokról jelentését megteszi.

Az 1879. évi XVIII. t.-cz. 6. §-ának 1. pontja értelmében érvénytelen és semmis mindama tanítói képesítő oklevél, mely nem magyar tannyelvű tanítóképző intézeteknél 1882. évi június hó 30-tól fogva a kir. tanfelügyelő vagy általam kinevezett helyettesének alá-

írása nélkül adatott ki, és egyáltalában érvénytelen a törvény 2. §-a értelmében mindama tanítói oklevél, mely az említett határnaptól fogva oly egyénnek adatott ki, a ki a magyar nyelvet beszédben és írásban annyira el nem sajátította, hogy azt a népiskolákban taníthassa.

9. A mely népoktatási tanintézetben a tanterv megállapítása, a tanítói képesítés vagy a magyar nyelv tanításának eredménye az 1879 évi XVIII. t.-cz. követeleményeinek meg nem felel, ama tanintézet törvényszerű rendeltetésének eleget nem tehet, s ott a hiányok haladéktalan pótlására van szükség.

Miért is az előzőekben foglaltak szerint azonnal tegyék meg a kellő intézkedéseket, hogy a tanintézetek az 1885—6 tanévre a netalán tapasztalendő bajok orvoslása után kezdhessék meg működésüket.

Ha azonban a hiányok pótlására mindaddig mi sem történék, úgy az 1878. évi XVIII. t.-cz. 6. ának 3. pontjában foglalt határozott rendelkezés szerint az 5 százalékos iskolai adó kivétele meg elrendelteni.

Azon tanítók, kik nem magyar állampolgárok, magukat honosítottani tartoznak, szintűgy kötelesek azok, kik külföldön nyert képesítési oklevéllel bírnak, a megszabott pótvizsgák letétele után oklevelüket nostrifikáltatni. Ezekre nézve 1881. évi 4832., valamint 1882. évi 15,863 és 18,258. sz. körrendeleteimben részletesen intézkedtem.

10. A kir. tanfelügyelőt e rendeletem gyors és pontos végrehajtására útasítván, felhívtam, hogy intézkedésének eredményéről jelentését a közigazgatási bizottsághoz is mutassa be.

Az ideiglenes iskolalátogatók, a járási szolgabírák és a rendezett tanácsú városok polgármesterei részére e rendelet példányai mihez tartás. esetleg a szükséges intézkedés megtétele végett megküldettek.

Néhány szó az „olvasókönyvek” vitatételeihez.

Élénk emlékében van mindnyájunknak, hiszem, t. B. I. kartársunknak ez évi mult gyűlésünkön a népiskolai olvasókönyvekről előterjesztett vitatételei felett megkezdett vita.*)

Részt vettünk abban mindannyian, s úgy is kellett mert az olvasókönyvek szerkesztésének ügye, immár napikérdés; egész halmaza áll előttünk a különbnél-különbféle véleményeknek s a III. országos tanítói gyűlés tárgysorozatának is egyik pontját fogja képezni.

B. kartársunk az olvasókönyvekről nem általában, hanem mint emlékezhettünk azon szempontból állított fel 4 vitatételt: „lehet-e az elemi iskolai oktatás alapja (illetőleg központja) az olvasókönyv, vagy más szóval helyettesítheti-e a mostani segédtankönyveket?” E szempontból véve föl az olvasókönyvek ügyét, körünk többsége (11 szó 3 ellenében) kimondta, hogy az olvasókönyv nem helyettesítheti a tankönyveket, azaz a népiskolában tanítandó tárgyakat (kivéve rajzolás, számtant, éneket) egy könyvben, az olvasókönyvben úgy összpontosítani nem lehet, hogy sikerrel lehessen alkalmazni, annak jó hasznát remélnök. Ennek kimondásával szerény véleményem szerint, midőn a felállított vitatételek meg-

*) Idézett vitatételek előadattak a kolozsm. tanítótestület gyalui körének Gyaluban, 1885 jan. 21-én tartott ülésén.

vitatásához fogtunk, eltévesztettük az előadó társunk által kimondott szempontot, s vitatételeink 1-ét és 2-át összevontuk, s tárgyaltuk e tételt: „*mely tárgyak és mennyiben összpontosíthatók az olvasókönyv keretébe?* az olvasókönyvekről, általános szempontból, mert erre határozattal kimondtuk: *az olvasókönyvekben összpontosíthatók az olvasás, írás és nyelvtan, kevésbbé pedig a földrajz és történelem, alkotmánytan és a redltárgyak*“. Vagyis más szavakkal kifejezve: a népiskolai olvasókönyv célja a gépies, értelmes aestetikai olvasás eszközlése, olvasmányai nyújtsanak anyagot a nyelvtani ismeretek és helyesírási szabályok begyakorlására, legyenek olvasmányok benne (a szívképző és erkölcsnemesítő olvasmányokon kívül) a népiskola tantárgyainak köréből is, de melyek azoknak mintegy előkészítősökre és élénkítősökre szolgáljanak: általában a bennelevő olvasmányok „készítgessék elő a nemzetiségi és irodalmi művek olvasására s az önálló olvasást megkedveltessék.“

Körünk e határozatával azt is kimondta tehát, hogy nem kíván a magyar népiskola egyes osztályainak oly olvasókönyvet, melyben benne legyenek mindazon tárgyak, melyeket ma részben tankönyvek nélkül, részben pedig ezek segélyével tanítunk; értvén ez alatt azt, hogy míg számos népiskolákban a nyelvtani ismereteket egészen, a földrajzi és természetrajziakat részben tankönyvek nélkül nyújtják, addig sok helyen használják a rosszabbnál-rosszabb, de jobbnál is jobbaknak eldicsért tankönyveket kevés sikerrel, de annál több vesződséggel.

Emlékezhettünk arra is, hogy előadó társunk által felállított 4, de általunk 3-ra leszállított vitatételekből azon okból, hogy az elsőnek megvitatása igen sok időnket vevé el, a 2, és 3-nak megvitatását e gyűlésre halasztottuk, melyeknek indokolására magam vállalkoztam, előadó továbbra felmondván e tiszte alól. A két tételnek egyike: *Minő elvek szerint szerkesztendő az olvasókönyv, másika pedig: a létező olvasókönyvek közt melyik felel meg legjobban az összpontosítás elvének*.

Meg kell vallanom, e két tétel indokolását, midőn elváltam, nem számítottam azon nehézségekre, melyek e „nehány szó“ írásánál feltűntek, melyek pedig azon gyűlésen mind szóba kerültek. Magam is volt előadótársammal a népiskolában tanítandó tárgyakat összpontosító vagy nevezük hűzhasznu olvasókönyvnek voltunk hívei, a felállított tételek, mind e szempontból lettek feltéve, véleményem szerint az összes tételek, az előadó által felállított szempont, illetve elv leszavazásával, elejtettek. A kör többsége nem az olvasókönyv alapján akarja tanítani az egyes tárgyakat, azt az olvasás tanítása főszközének tekinti csak.

Jól értem a határozatot, s ezek szerint vizsgálva a fennmaradott tételeket, a következőket nyerjük:

Minő elvek szerint szerkesztendő az olvasókönyv? Itt azon elveket kell feleletül adnunk, melyeket kell követnie azon könyvszerkesztőnek, ki közhasznu olvasókönyvet akar szerkeszteni. Körünk ily olvasókönyvet nem akar, e tétel tehát elesett.

A létező olvasókönyvek közül melyik felel meg az összpontosítás elvének? Ez a 2-ik tétel, mely reám maradt. Határozatunk szerint nincs is szükségünk oly olvasókönyvre, mely a tárgyakat összpontosítsa, vagyis a tantárgyak központjává az olvasókönyvet tegye. Nem is keressük tehát. Ime kérem a két tétel értéke, ezeket vállaltam el indoklásra. Ugy de megvallom azt is, hogy az elvállaláskor szándékom volt ismét felvetni a kérdést: helyettesítheti-e a segédtankönyveket egy jól szerkesztett

III. Melléklet a „Család és Iskola“ 11–14. számához.

olvasókönyv. Elálltam szándékomtól, eltilt ennek a kérdés felvetésétől a kör hozott határozatának kötelező tiszteletben tartása; s bár e határozattal a reám maradt két tétel, a *közhasznu olvasókönyvek* szempontjából véve fel és indokolva egészen elejtett dolog volna, mégis, ha szíves figyelmöket egyszer, pár perczre megnyerhetem, *szólni fogok röviden úgy az önálló, mint a közhasznu olvasókönyveket támogató és elleneszlő érvekről*, vitára régül kitérvén e kérdést: Minő elvek szerint szerkesztendő az *önálló* olvasókönyv?

„A magyar népiskolai tanítás történetét“ minél többször elővettem s tanulmányoztam különösen az olvasás tanítás fejlődését, a magyar népiskolai olvasókönyveket s azok irodalmát, annál inkább erősült bennem a meggyőződés, hogy a két szempontból készített olvasókönyvek közti harcz nem új, ép oly régi az az úgynevezett központosítás és önállósítás, mint akár a Luther Abc-je. Az egyházi iskolák olvasókönyvének célja a valósággra szoktatás; imádságok olvasatása s tanítása és egy kevés számlálás. Mi itt a központ! A vallás.

Az egyházi iskolák kora, mint tudjuk a *Ratio Educationalis* kibocsátásával lejárt 1772-ben, jött a nemzeti iskolák kora; e korban már nemesak az egyház, de az állam követelményének is eleget kellett tenni: „próbálták a gazdasági és ipari ismereteket állítani a népiskolai tanterv középpontjával“ kevés sikerrel. „A modern iskolák korában az 1868. évi t. cz. a nyelvi oktatást teszi központtá — mondja Kiss Á. — a nyelv minden szabad állam legfőbb kincse, melyre a nyilvános életnél fogva, különösen a szabad államokban legtöbb szükség van.“ Vagyunk is vele megelegetve, nem is. Mert tovább megyünk, próbálgatjuk a történelmet, a földrajzot tenni a népiskolai oktatás központjává. Nem tudunk megegyezni, mindeniknek akad egy pár hive, de egyik sem mutat fel kitünő eredményeket, nagy haladást, sőt hovatovább, mind általánosabban felismerjük iskolánknak helytelen irányban való fejlődését. Kiválóan nagy gondot fordítunk az ismeretszerzésre, de elhanyagolják a jellemképzést, az erkölcsi nevelést; s mi pedig egy ijesztő ferdesség iskoláinkban rendszereskedünk, akár egy gimnasiunban. A materialistikus szempont irányadó bizony a tanítás terén is. Nézzük rendre, vizsgálgassuk csak a tankönyveket, mindeniket elfogulatlanul, tárgyilagosan, nem mondok számban hasonlatot a felettök kimondandó ítéletre, de találni fogunk száraz ismereteket és jegyzeteket, minden figyelem nélkül arra, hogy az egyes tárgyakból csak a legszükségesebbek, a legmaradandóbbak s csak úgy vétessenek fel, hogy egymással összefüggjenek és legyenek úgy taníthatók, hogy ne csak ismereteket nyújtsunk, de miveljünk szívet és nemesítsünk lelket.

Bizony nagy igazság az: egyik szélsőség a másikat vonja maga után. Szélsőségbe vitték a népiskola tulajdonképeni célját, az értelmes, jellemes és becsületes ögyn nevelését, a túlhalmozással akarván elérni. Ezt követték a tankönyvírók is, olyannyira szélsőségbe menve, hogy csak egy pár példát említek, valamennyi nyelvtani gyakorló, valamennyi földrajzi vezér- és kézikönyv jelent meg a tankönyvirodalomban, talán, hogy jobban vegyék egyiket, mint a másikat, igyekeznek egymást fölülmülni, többet adni mint a más, újabbat, vagy mondhatjuk furcsábbat, mint az előbbi. Ha figyelemmel kísérvük az egyes tankönyvek megjelenését, olvashatjuk egyik lapban: nem használható a fen-

nebb elősorolt módszertani stb. hibái miatt; ugyanarról egy másik lapban: mint kitünően szerkesztett s a minta tantervhez alkalmazott hasznos művet ajánlom kartársaimnak használatra. Nem idézek pajtáskodásokból, hízélgésekből többet, kik lapokat olvasunk, ily neveltséges és mondhatom nagyon sokszor bosszantó kritikára igen sokszor akadunk.

Ismételtem: egyik szükség a másikat vonja maga után. A népiskolával, valamint a tanuló növendékekkel szemben felállított követelések túlsága elragadta a tankönyvírókat a népiskola valódi céljának szem előtt tartásától. Ezért vannak kérem közöttünk tanítók közt, az önálló és közhasznu olvasókönyveknek külön-külön híveik. Harezolnak elveikkel most, s küzdeni fognak egymással addig, míg, nézetem szerint, egy tisztán tanfériakból álló bizottság át nem vizsgál tantervet, olvasó- és tankönyvet, és változtat azon, mi nem jó, s meghagyja azt, mi használható. Oly tanfériákat értek én természetesen, kik iránytartók a népiskola valódi céljának elérésére szolgáló módok határozott megjelölésével és jó eszközök kiválasztásával. S mit tegyenek azok, kik a számos tankönyvekben felhalmozott, felejteni könnyű és szükségtelen dolgok elől menekülni akarnak, visszakivánczolnak a nemzeti iskolák korába, egy könyvet akarnak, milyet adott Felbiger, Peregriny, Látzai József, Kiss János stb. Ezen alapot akarják visszaállítani, mert azok előtt is a cél: az egyes tantárgyaknak vagyis a közhasznu ismereteknek az olvasókönyvben való összpontosítása volt.

Mennyiben elérhető e kívánalom, e javításra célzó törekvés, a jövő titka. Mi magunk is elvetettük többségben ezt. De hogy a két elv között küzdelem lesz mindig, azt állítom. A nálunk miveltség tekintetében feljebb álló országokban is így van ez, Svájcban használnak önálló olvasókönyvet, használnak közhasznu olvasókönyveket. Még a Gönczy Pál központosítása sem új Európában, ott van Dánia, Svéd-, Norvégország, ott ismerik.

Az önálló olvasókönyvet, melynek főcélja az értelmes és szép olvasás megtanítása, illetve begyakorlása, használják iskoláink legnagyobb részben, mint tudom, nagyrészen a Gáspár Jánosét, melyet a kormány használatra elfogadott s ki is ad.

Ez olvasókönyv célja a helyes, értelmes és szép olvasás megtanulása, illetve begyakorlása. Hivatva van az egyes tantárgyakban vázlatosan tanított dolgok megvilágítása, élénkítése. A nyelvtani szükséges ismeretek begyakorlásául is szolgál.

Ez olvasókönyvet, egyáltalában az ily célból szerkesztett olvasókönyveket különféleképen nevezik el, egyik önálló, másik közhasznu ismereteket nyújtó olvasókönyvnek nevezi. Magam az előbbi kifejezést találom helyesnek, azon már többször érintett oknál fogva, hogy célja önállóan az olvasás tanítása. A közhasznu ismereteket nyújtó elnevezést ép azon olvasókönyvek elnevezésére tartván célszerűnek, melynek célja a tantárgyak központosítása. Kiss Áron, az ő és társai által kiadott ily irányú olvasókönyvet nemzeti es olvasókönyvnek nevezi el.

Az önálló olvasókönyv hívei szükségesnek tartják e könyvük mellé még a tankönyveket is. Mivel támogatják ez álláspontjukat, elmondom röviden:

1. Olvasmányok alakjában eltanítani a legszüksége-

sebb ismereteket sem lehet. Vaskos kötet lenne az minden felsőbb osztály számára.

2. Az olvasmányok alakjában nyújtandó bármely közhasznú ismeretet, oly röviden, mint egy tankönyvben, leírni nem lehet, mert azt mondjuk mindig és követeljük, hogy az olvasmánydarabok legyenek vonzóak, menetők élénk.

3. A közhasznú ismereteket nyújtó olvasókönyvvel nem lehet pl. a földrajzból adottakat bizonyos rendszerrel összeállítani és egy határozott általános képet nyújtani azon tantárgyból, mert bár igaz az, hogy egyes tantárgyból igen sokat és szükségtelent ad igen sok tankönyvíró. mégis mindenkinek át kell látnia, hogy minden tantárgyból, bármily kicsiny terjedelemmel akarjuk is tanítani, általános képet nyújtanunk kell, még a falusi osztatlan népiskolákban is: úgy pedig azon olvasókönyv nem lenne egyéb, mint több kisebb vagy nagyobb tankönyvnek a könyvkötő által való összefűzése.

4. A közhasznú ismeretet nyújtó olvasókönyvből, minden tantárgyból olvasás által kell szerezni az ismereteket; már pedig, bár a sok olvasás által gyakorolódik a tanulók az olvasásban, folytonos olvasással meguntatók azt, főczélja kell legyen pedig minden olvasókönyvnek az, hogy egyszersmind kedveltesse az olvasást anynyira, hogy kilépve az életbe, azt el ne hagyja, sőt egyedüli önművelésére szolgáló eszköze az legyen.

Ezek főbb vonásaiban azon érvek, melyeket az önálló olvasókönyv hívei adnak. Fontosak azok anynyira, hogy bármilyeket szem elől téveszteni s felettök gyorsan végezni, könnyen végzett dolog volna.

E támogató érvekkel szemben vannak ellenérvek is, s ezek nagyrészt azok, melyeket fennebb érinték, a túlkövetelésnél és tankönyvek szerkesztésénél.

Maga a vall. és közoktatásügyi m. kir. miniszter ur ő nagyméltósága is átlátta iskoláinknak helytelen irányban való fejlődését. Erre enged legalább következtetni — mondják az önálló olvasókönyv ellen érvelők — az 1882 évben kiadott azon rendeletre, melylyel helyesebb irányba akarja terelni a tanítás módját, melyben határozottan van (itt) körvonalozva, hogy az eszközöket mily irányban s mi módon kell használni, hogy a népiskolai tanítás czélt érjen. A dióhéjba szorított kézikönyvek kora ez által lejárt; élesen van hangsúlyozva, hogy az olvasókönyvek legyenek központjai az összes népiskolai ismeretek közlésének. Ennek kapcsán „s különösen olvasás közben és szemléltető úton sajátíttassák el a tanítók majdan a növendékekkel a szükséges természeti, történeti, földrajzi s egyéb alapismereteket“ mondja a miniszteri rendelet egy része. L. P. sz. 1883. 217. l. S midőn az országgyűlés képviselőházában a túlterhelés vádjával illeték a népiskolát: így válaszolt: „Ne féljünk attól, hogy a népiskolai tanulók talán valami sokat tanulnak, s hogy ez által megterhelve lennének“. Én megleszek elégedve — mondja megint a fennebb idézett rendeletben — ha a népiskolai tanulók megtanulnak jól írni, olvasni és számolni, s az olvasmányok alapján a realiakból is annyit sajátíttassanak el, a mennyire nekik a gyakorlati életben szükségök lesz“. Ezek szerint tehát felsőbb helyen is el van ismervé, hogy a népiskola távolabb-távolabb megy czéljától.

Ép ezért nem is késnek a közhasznú olvasókönyveknek mind ez ideig való ugyan, minden gyakorlati tapasztalat nélküli szervi ügyöket a következőkben támogatni.

1. A tanulók nem tudnak jól olvasni, mond a panasza, ha tehát lesz a népiskolának egy jól szerkesztett, közh. ismereteket nyújtó olvasókönyve, melyből igen sokszor nyilik alkalom olvasni, e vád el fog enyészni.

2. A tananyag megválasztása, kijelölése és feldolgozása megkönnyítve lesz, mert az ügyesen szerkesztett közh. olvasókönyv a tantervből, mely nem egészen világos, illetőleg ideális, csupán azt választaná ki, mit eltanítani multhatatlanul szükséges.

3. A nem elég helyesen, mondjuk hibásan szerkesztett kézikönyvek egy ily közh. olvasókönyv által mellőzhetnek.

Ez érvekkel azonban szemben állanak az önálló olvasókönyvet támogató érvek. Ismétlem, mit előbb is mondték, a jövő titka mindkét irány fölött eltörni a pálczát. Annyi azonban bizonyos, hogy a közhasznú ismeret nyújtó olvasókönyvnek, mely különben még egyedül áll, érthetem ez alatt Kis. Á., Gyertyánffy és Radó által szerkesztett olvasókönyveket, alig néhány gyakorlati egyén lehet, és semmi oldalról semminemű eredményről nem hallhatunk.

Legyen bármint is ez a jövőben, tanulmányaim után merem állítani határozottan azt, hogy úgy ez olvasókönyvek, mint bármelyik tanítási vagy más nevelési kérdésben: felmerülő viták és küzdelmek felett a nézeteltéréseket: a feltehető és bekövetkező vagy éppen bekövetkezett visszaélések okozzák.

Látjuk lépten-nyomon az egyes tankönyvírók visszaéléseit. Magukkal rántanak ezek sok tanítót.

Az önálló olvasókönyv hívei attól tartanak e tapasztalatot nem tévesztve szem elől, hogy ha egy közhasznú olvasókönyvet adnának a tanító kezébe, vajjon azok mindnyája tanulna-e azért tovább, készülne-e mindig, hogy bővítsen és élénkítsen, vagy pedig csak követné az olvasókönyvet, minden készülés nélkül, tartván szem előtt ezt: sem több, sem kevesebb nincs ebben, mint a mennyit el kell tanítanom, eltanítom egy év alatt. Ez is a feltehető és bekövetkező visszaélésekből valami. Ez különben áll a kézikönyvekre is.

Bocsássanak meg, hogy nem néztem magunkat egészen lelkiismereteseknek, nem vagyunk mi kérem mindannyian tanítók egyenlően hivatottak pályánkra; egyikben több, másikkban kevesebb a lelkesedés, igyekezet, példás türelem stb. Vannak elegenden, kik közöttünk is szeretik a dolog könnyű oldalát, jelszavuk könnyen és gyorsan; megfontolva és biztosan előre helyett, s így származik a hiba, melyet pedig nekünk igen sok okunk van elkerülni örökké.

Szerény véleményem szerint egy lelkiismeretes, ügybuzgó és tevékeny tanítónál a módszertan képviseli kiválóan a tantárgyak egységét, egymásra vonatkozását. Neki mindig szem előtt kell tartani, hogy az összes tanulni valók egy nagy egész részei, s hogy neki e részeket a gyermek öntudatában is egészszé kell összeforasztania. Tehát az önálló olvasókönyvvel és a kézikönyvekkel, mindeniket jól megválogatva — lehet kiváló sikerrel tanítani, mert a lelkiismeretes tanító visszaélést nem követ. És épp így lehet, hogy idővel a közhasznú olvasókönyvekkel is, mely irány jövőjét erős meggyőződéssel várja Kis. Á. kiváló paedagogusunk, elég sikert lehet felmutatni. Bár megvallom azt is, habár az utóbbi iránynak vagyok képviselője, az önálló olvasókönyv és jó kézikönyvvel most is, akkor is mindig több eredményt lehet felmutatni, mint a közhasznú olvasókönyvvel.

Addig pedig, míg ez irány tért foglal el népiskoláinkban, vitassuk meg e tételt.

Minő elvek szerint szerkesztendő az önálló olvasókönyv?

Radó Vilmos a „Néptanítók Lapja“-ban Gáspár J. olvasókönyveiről azt mondja: „hogy a szerkesztés ügyességében, az ebben nyilatkozó műveltség, az olvasottság, izlés, a körültekintés, a gondosság tekintetében ezekkel az olvasókönyvekkel egyetlen egy más sem vetélkedhetik. Gáspár öntudatosan fogott a dologhoz és az olv. könyvnek célját nálunk sok időre megállapította. El kell ismerjünk ezt mi, kik az ő könyveit használjuk. Célja olvasókönyvének az értelmes olvasás megtanítása, az olvasás megkedveltetése, a szükséges nyelvtani ismeret begyakorlása. — Az olvasmánydarabok állanak prózából és versekből. Változatosan és fokozatosan vannak elrendezve. Az általa felállított elveket, melyeket olvasókönyveinek szerkesztésénél követett, meg kell tartanunk.

1. Első és leglényegesebb követelményünk az önálló olvasókönyvtől az, „hogy szelleme feleljen meg a gyermeki szellemnek“ azaz legyen az fejlettségéhez mérve.

2. Kedveltesse meg olvasást.

3. Szolgáljon a nyelvi oktatásnak alapjául.

4. Olvasmánydarabjai a szép, nemes, erkölcsi és nemzeti érzelmeket az ifjúságban ápolják és fejlesszék.

5. Az olvasmánydarabok a lehetőleg eredeti magyar művekből szerkesztessenek.

6. Mivel az olvasókönyv darabjai egyes tárgyak kibővítésére és élénkítésére is kell, hogy szolgáljanak, szükséges, hogy az olvasmánydarabok az egyes tantárgyak tananyagaival összhangzásba legyenek.

És ezen főbb elvek szerint óhajtanám szerkeszteni önálló olvasókönyveinket, különösen szeretném, ha a Gáspár J. olvasókönyvei is egykor oly átdolgozást nyerének, melyben különös tekintettel lenne nemzeti színre, mely hiányért legtöbb oldalról is támadják meg.

Ez vala azon „néhány szó“, mit elmondani szándékom volt az olvasókönyvekről; vajmi kevés ez azon munkálatokhoz, melyeket ez ügyben már is igen sokan végeztek. Ha csak egy kis világot is sikerült vetnem ez ügy állására, elértem célomat. Melegen ajánlom különben ez ügy tanulmányozását minden kartársamnak.

Most pedig kérem, vitassák meg felállított vitatételmet. Vegyük pontonként követelményeimet, ha ezt követjük, azt hiszem tárgyilagosan vitatjuk meg a kérdést. Különben pedig szívesen veszem, ha munkálatom többi részeihez is hozzászólanak.

Szucsák, 1885.

Solyom János.

áll. tanító.

A sz. István-napi tanítógyűlés.

A III. egyetemes tanítógyűlés végrehajtó bizottsága Pestmegye székházának nagy termében gyűlést tartott aug. 29-én, melynek minket leginkább érdeklő két tárgyról a következőkben adunk tudósítást.

A nyugdíjtörvény revisiójának előadója Péterffy S. volt. Az általa ajánlott és a kormányhoz felterjeszteti szándékolt határozati javaslat kívánalmi a következők:

A néptanítók országos nyugdíjintézete ugyanazon alapelvek szerint változtassék meg, a melyeket az állami tanárookra és tanítókra nézve az 1885-évi nyugdíjtörvényben a törvényhozás érvényre emelt, hogy azon néptanítókra nézve is terjesztessék ki az országos nyugdíjintézet áldásos jótékonyága, a kik csak azért, mivel az 1875-ik évben már 55 esztendősek elmultak különben nem részesülhetnének abban, szállíttassék le a szolgálati időnek maximuma a negyven évről harmincz évre; betöltött 30 évi szolgálat után a tanító nyugdíjösszegül tekintessék mindenkor az utolsó évben élvezett teljes fizetés, kivéven az oly eseteket, a melyekben a tanítói fizetés nem éri el a törvény által megállapított minimumot; a szolgálati évek az idősebb tanítókra nézve is ne 1870-től, hanem minden egyes esetben a szolgálatba lépéstől fogva számíttassanak; a végkielégítésre nézve érvényesíttessenek azok a szabályok, a melyek az állami tisztviselők nyugdíjintézetének kötelekébe tartozó tanítókra nézve kötelezők; részleges nyugdíjazás esetén a nyugdíj az alapul szolgáló beszámítható fizetésnek 10 szolgálati év után negyven százalékkal s 10 évet meghaladó szolgálati év mind-egyike után három százalékkal magasabb összegben állapíttassék meg; az özvegy tanítónék nyugdíjazását és az árvák segélyezését illetőleg is vétsenek át az állami tisztviselők nyugdíjtörvényéből a néptanítói nyugdíjtörvénybe az ott megállapított ama pontok, a melyek az állami tanítókra nézve érvényesek; ezenkívül, kéri a végrehajtó bizottság, hogy a tanítók országos nyugdíjintézete a jogosultak keresetre képtelen nyomorékaiknak, mint élethossziglan kiskorúaknak, 20 éven túl is nyújtson segélyt és gondoskodjék a szülőtlenn árváknak árvaházakban történő neveltetéséről is.

Péterffy előadó a megokoló beszédsorán az egész hazai tanítóóság nevében visszaütasítja azt a két vádat, melyet a „Budapesti Hírlap“ „vágott“ a hazai tanító-sághoz, azt t., hogy „kapzsi és nem szeret tanulni.“ Ezt a kijelentést dörgő óljennel fogadta a gyűlés. A szónok ezután ismert előadásával hosszasán indokolta a javaslatot, különösen melegen kelt pártjára annak az 5000 páriának, a kik — mert 75-ben 55 esztendősek voltak — nem részesülhetnek a nyugdíjintézet jótékony-ságában.

Hozzászólt a nyugdíj-alap állapotához is. Azt mondá, hogy nem arra való ez az alap, hogy 500,000 frttal főkésíttessék évente, hanem arra, hogy használ-tassék fel minden évben minden jövedelme.

A javaslat Bánfi Alajos, Léderer Gábor, György Aladár, László Zs. stb. lényegtelen hozzászólásuk után egyhangulag elfogadtatott.

A tanítói fizetés minimuma és a korpótlék ügyében Vass Mátyás volt az előadó. Az általa benyújtott határozati javaslat a következő: Hogy a tanítóóság anyagi helyzetén javítva legyen, az 1868. 38. törvénycikkben megállapított fizetési minimumot felebb kell emelni és pedig a következő fokozat szerint: 3000 lakosu községekben elemi rendes tanító fizetése 600 frt, 10,000 lakosu közs. 700 frt, 20,000 lakosu közs. 800 frt, 30,000 lak. közs. 900 frt, 30,000-en felüli lak. közs. 1000 frt; segédtanító fizetése 500 frt, lakás vagy lakbér, $\frac{3}{4}$ hold kert és 25 éven át 10% korpótlék. Polgári iskolai rendes tanító fizetése 1000 frt, 200 frt lakbér és 5 évenkénti 10%-os korpótlék, polgári iskolai segédtanító fizetése 600 frt és 100 frt lakbér. A minimum egyaránt kiterjesztendő az állami, községi és a felekezeti isko-

lákra is. Az 5-öd éves korpótlék a rendes megválasztás illetve a kinevezéstől az 5-ik. évben venné kezdetét s minden 5 évben emelkednék az A korpótléki alap a nyugdíjintézmény mintájára az állam által lenne kezelendő. Ez az alap egy részben az állam, másrészen az iskolafentartó községek, illetve felekezetek hozzájárulásával hozandó létre.

Olyan iskolafentartó községekben pedig, a hol a korpótlék már foganatban van, továbbra is maradjon az illető kezelése alatt.

Az előadó beszédjét türelmetlenül hallgatta a gyűlés, bizonyosan azért, mert szükségtelennek tartotta a benyújtott javaslat indokolását.

Az elnök ajánlja, hogy csak az ötödéves korpótlék ügye tárgyalassék. A gyűlés a fizetés minimumának felemeléséhez is hozzá akar szólni Schö'n törvényvel akarja kötelezni a felekezeteket az 5-öd éves korpótlék fizetésére. Juhász felekezeti tanítók sanyaru sorsáról beszél. Gábel nem tartja helyesnek, hogy olyat akar kérni a közgyűlés, a mi kivihetetlen. Határozati javaslatot terjeszt be, melyben azt kéri kimondatni, hogy az 5-öd éves korpótlék ügye vétessék le a napirendről, a fizetési minimumokra nézve pedig egyszerűen csak kéressék meg az országgyűlés, hogy a közgyűlés szükségét látja a fizetés emelésének. Lédorer hasonló értelemben nyilatkozik. Korompai kívánja a fizetések felemelésének és a korpótlékok állami biztosításának kimondását stb. Tahó Ferencz szépen és ugyesen védelmezi a javaslatot. Somlai József határozati javaslatot terjeszt be, melyben ki van mondva: bizassék meg a központi választmány, hogy a szóban levő javaslat iránt indítsa meg a mozgalmat a tanítói testületekben és a népiskolai törvény megfelelő revisiója, illetve végrehajtása tárgyában keresse meg a kormányt. Somlai indítványt elfogadtattott.

EGYESÜLETI ÉLET.

A kolozsmegyei tanítók látogatása.

„Magyarországot még egyszer meg kell hódítanunk a magyar nemzet számára, és ez a hadviselés a néptanítókra vár.“ Ezen arany szavakat hazánk arany embere, koszorus-költőnk Jókai Mór ezelőtt vagy két évvel mondotta. Ha visszapillantást vetünk éppen az utóbb lefolyt két évre és lelki szemünk előtt elvonulni hagyjuk az azóta történeteket, azonnal belátjuk a költő próféta cse szavainak teljes igazságát.

Két év óta emelgeti ismét az a bizonyos szörnyeteg — az a saját édes anyja létele ellen törő hűtlen gyermek — hydra-fejét, merészebben és dühösebben, mint valaha. Egész láncolata az eseményeknek igazolta a költő állítását, igazolta Szeben, Balázsfalva stb., hogy „Magyarországot még egyszer meg kell hódítani a magyar nemzet számára.“

A bérczes testvér-hazában e meghódításhoz a lelkes hazafiak hozzáfogtak és már eddig is biztos sikert ígérő eredményt képesek felmutatni. A Királyhágón innen, a nagy Biharországban szintén lelkes férfiak ragadták meg a gyepőt a nemzeti ügy diadalra juttatásának nagy munkájában. És ime itt, mint amott, a költő szavainak másik része is igazolást nyer, hogy e hadviselésben, ezen, a szellem fegyverével vivandó harcban a néptanítók lelkesen részt vesznek; itt, mint amott odaadó buzgalommal sorakoznak a nemzet napszamosainak jobbjai a zászló alá, hogy a hadviselésben, mint nemzeti őrség, mint nemze-

ti hadtest a reájuk háramló kötelességnek megfeleljenek; itt, mint amott a sereg élén oly vezérek állanak, kikben egyedül is a győzelem biztosítékát láthatjuk.

Minden álszerénykedés nélkül elmondhatjuk, hogy koszorus költőnk a hazánk tanítóinak tulajdonított feladat tekintetében nem csalatkozott; ezek megértették az intést és a munkához lelkesen hozzáfogtak; hozzáfogtak ön- és céltudatosan azon hazafiai hévvel, melylyel egyedül a magyar ember bír akkor, midőn hazájának életérdeke forog szóban.

Minderről meggyőzött engem — és bizony meggyőzte volna mindazokat is, kiknek távol maradása nem a legkellemesebb emlékeink közé tartozik — a kolozsmegyei tanító-testületnek Nagy-Váradon való megjelenése. Csodálkozva fogják talán némelyek kérdezni, hát mi rendkívüli esemény történt, a mi a mindennapiság mértékét meghaladja? Ha nem történt volna egyéb, mint az, hogy két tanító-testület testvériesülési ünnepét ülte meg, tekintve a néptanítónak az emberi mivelődés terén jutott fontos szerepét; tekintve az egyesülésben rejlő nagy erkölcsi vívmányt, mindent leküzdeni képes erőt: már így is örvendetes, üdvöthöző eseménynek kellene tekintenünk a kolozsmegyei tanító-testület és az annak élén álló tanfelügyelőjének látogatását. E látogatás azonban ennél sokkal többet jelent.

Találkozása volt ez két hadtestnek, melyek éppen a harcztér legkritikusabb pontjain foglalják el pozíciójukat és melyek közül az egyik keleten, a másik nyugaton vív, harcol a roszakarat, az előítélet és hazafiatlanság ellen; találkozása volt ez két tábornoki tisztnek, kik ugyanegy célra törekedvén, eszme-cserét folytattak a haza védelmére, a veszélyeztetett pontokon épített és építendő védbástyákra nézve, melyek e nemzetnek a kultura útján való nyugodt, háborítatlan haladást biztosítsanak.

E jelleget viselte magán ez összejövétel, erről tanuskodik minden részlete a lefolyt ünnepélynek, ezt bizonyítja minden szó, mely ez alkalommal elhangzott. „Uraim! — mondá egyik szónok — midőn önök Erdélyben kultur-egyesületet, mi pedig Biharban népnevelési együletet alakítunk, nem a nemzetiségek elnyomását, vagy faji jellegükből való kivetkőztetését célozzuk.

Mi kizárólag azt akarjuk, hogy a köznépet, mely teljes szívvel és lélekkel ragaszkodik a földhöz, vakbuzgó, hazafiatlan izgatók félre ne vezessék; mi továbbá magyar népünket akarjuk megvédeni a nemzetiségi invázió ellenében. Nem akarunk mi addig menni, a meddig ellencink mentek magyar véreink elhódításában, egész vidékeknek magyar jellegéből való kivetkőztetésében.

Mi csakis jogosult önvédelemre szoritkozunk, és mert ez is eléggé fáj nekik, elég lelkiismeretlenek, elég vakmerők ellenünk ezért panaszkodni és vádat emelni. Igenis, nemzeti nyelvünk terjesztése a nem magyar ajkuk között egyik célunkat képezi, mert lévén ez a magyar állam hivatalos nyelve, eszközt képez a közpályán való haladhatásra. Hogy ez azonban a nemzetiséget nem veszélyezteti, erre nézve a legnagyobb bizonyíték az, hogy hiszen ők, a veszedelmes izgatók, mindannyian tökéletesen bírják nyelvünket és daczára ennek nemzetiségi jellegükből kivetkőztetve nincsenek.“

E szavakat mondá Sipos Orbán miniszteri osztály-tanácsos, Bihar megye kir. tanfelügyelője a honfiai lelkesedés tüztől pirult arczezzal, a meggyőződés hevétől szikrázó szemmel és e szavak találtak a jelen volt tanterfiak sziveiben oly viharos visszhangra, hogy a tapsok és éljenek szünni alig akartak Szerettem volna oda varázsolni mindazokat a kiket illet, de azokat is, a kiket nem illet, hadd győződtek volna meg, hogy a mely nemzet ügye ilyen harczosokra van bízva, az veszte nincsen, annak végre győznie kell. Ez a tudat az, a mely a kolozsmegyeiek ittlétének kiváló fontosságát kölcsönöz.

Hála és elismerés azoknak, kik az összejövétel eszméjét megpendítették, annak kivitelét elősegítették. Kolozsvári és kolozsmegyei kartársaim pedig legyenek meggyőződve, hogy Nagy-Várad város hazafias közönsége, mely — az igazat megvallva — nem olyan „Is-

ten hozott" -al fogadta a vendégeket, mint reméltük, e tényekről tudomást vévén, az eltávozottak után a Királyhágón is átharsogó, hatalmas «Isten veletek»-ben küldi meg üdvözlő bucsuzó szövegét.

Gábel Jakab.

A Kolozs megyei tanító-tesület bánffy-hunyadi köre f. év június 1-én tartotta meg harmadik gyűlését, B.-Hunyadon. A kör tagjai kevés kivétellel mind jelen voltak s ezenkívül résztvett néhány körünk iránt érdeklődő tanügybarát is, mint vendég.

A gyűlést, elnökünk távolléte miatt, Ravasz György tagtársunk vezette. Általában élénk figyelem, érdeklődés jellemezte ezen gyűlésünket, melynek nevezetesebb mozzanatai közül első sorban említendő Bányai Árpád tagtársunknak a „Tulterhelésről“ tartott értekezése.

Említett felolvasó elismeri azon panasz jogosultságát, mely szerint a felső nép- és polgári iskoláink tanterve nem egészen czélszerű s különösen a gyermek erejét gyakran felülmulja. Ennek okát abban találja, hogy némely tárgyak anyaga nincsen czélszerűleg beosztva, továbbá tanítatnak olyan tárgyak is, melyek egészen fölöslegesek.

Az előbbi esetre részletesen kifejti a történelem tantervét s annak hátrányos voltát a felső-népiskolában. Ugyanis a II. osztály részére a világtörténetet s a III. osztály részére a magyarok története van előírva. Ez nem felel meg a következetesség elvének, a mennyiben a gyermeket is előbb érdeklí hazája története. De a nemzeti érzület fejlesztése végett is szükség, hogy előbb saját nemzete multját ismerje meg.

Mindezeknél erősebb ok azonban az, hogy sok felső-népiskola nem tud két osztálynál többre növendéket kapni, mint a mily helyzetben volt eddig a b.-hunyadi felső-népiskola is s ennek folytán a II. osztály végzése után kiment növendékek hazánk történetéből csak annyit tudnak, mint a mennyit az elemi iskolában tanultak. Ajánlja tehát, hogy a felső-népiskolában a II. osztályban taníttassék a magyar s a III. osztályban a világtörténelem.

Fölszemes tárgynak tartja a német nyelvet, mint a melyet a növendékek jövője, érteve a felső népiskola növendékeit, nem tesz szükségessé s azzal csak a gyermekeket terheljük.

Az értekezést általános érdeklődéssel hallgatták végig, s bár részben helyi érdekű kérdés volt, mégis élénk és tanulmányos eszmecsere adott alkalmat.

Felolvasó tagtársnak jegyzőkönyvi elismerés szavaztatott.

Érdekes volt továbbá a Gaal I. felső-népiskolai tanító k. a. nyilvános tanítása, melyben gyakorlatilag lett bemutatva az olvasmány alapján való nyelvtanítás módszere. A tanítás sikerültnek nyilvánították.

Ezzel kapcsolatban határozta el körünk, hogy jövőben a nyilvános tanítás tárgyát ismételni is képezheti, mert az ismételtetés épp oly fontos a tanítási módszerben, mint az új tárgy eltanítása.

Jövő gyűlésünk idejéül 1885. december hó elejét jelölte ki a gyűlés.

Ohajtom, hogy hasonló, sőt fokozottabb érdeklődés és munkásság legyen körünk irányadója a jövőben is.

Bánffy-Hunyadon, 1885. aug. 22-én.

Kovács Dániel,
köri jegyző.

A marostordamegyei tanítótestület központi körének ez évben első gyűlése M.-Vásárhelyt, június 5-én tartotta meg.

A szép számmal egybegyűlt tagok előtt az izr. iskola helyiségében Feuerstein József izr. tanító tartott magyarul igen sikerült tanítást a közönséges törték összedásáról.

Nemes Ödön köri elnök megnyitójában szépen adja elő a Magyar közművelődési egyesület megalakulását és célját neveléstani szempontból. A mult gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése után a m.-sz. annai román tanító tartott érdekes felolvasást arról, hogy miként tanítandó a magyarnyelv leghelyesebben és legkönnyebben a románajku népiskolában. Dicsérrettel kell megemlékeznünk előadó román tagtársunkról, mint a kinek minden törekvése oda irányul, hogy a magyarnyelvet lehető legjobban megtanulja s tanítsa növendékeinek s hogy buzdítólag hasson e tekintetben a többi nem magyarajku iskolák tanítóira is.

Gönczi János a következő vitatételt terjeszti elő: „A népiskolai tanítás keretében van-e helye s ha van, minő terjedelemben és alakban a házi dolgozatoknak?“ A többség véleménye: Házi dolgozatokat ritkán, a helyi viszonyokhoz alkalmazva, a gyermek testi és szellemi erejét s egyéb körülményeket tekintetbe vévén, adhat a tanító.

Ezután Porzsolt Ádám a „Népiskolai dalok“-ról olvasott fel, melyben a dal fejlődése és nemei s azok alkalmazása a népiskolákban tetszőleg adattak elő.

Egyik nevezetes pontját képezte gyűlésünknek a következő czímen tartott felolvasás: „Fejtsék ki, miben áll a megelőző (praeventiv) fegyelem? Jeleztessék annak fontosságát. Adassék elő, kiknél és milyen mértékben kell alkalmazni.“ Ezen pályadíjat nyert műben a fegyelem ezen részére vonatkozó paedagogiai olvek szépen fejtegettetnek s Páll György marosvásárhelyi tanító szakavatottságáról és munkásságáról tesznek bizonyosságot.

A tárgysorozat többi pontjáról s egyéb keblü ügyekről (rövidség okáért) ha nem is szólok, de lehetetlen arról az általános lelkesültségről nem írni, mely hatalmas éljenezésekben tört ki, mikor az indítványok során egyletünknek a cultur-egylet tagjai közé való belépése indítványoztatott. Azonnal határozatilag ki is mondatott, hogy pártolólág terjesztetik ez ügy a nagygyűlés elé. Több tagnak a felszólalásából pedig kitűnt, hogy a tagsági díjat nem ohajtták egyszerűen az egylet készletben levő vagyonából kifizettetni, ennél nagyobb áldozatot kívánnak hozni: saját filléreikből összegyűjtetni.

Egy jelen volt.

IRODALOM.

Földrajz a népiskolák középsztyái számára. Irta Knöpfler Sándor. 3-ik átdolgozott kiadás. S.-A.-Ujhely. 1884. Lövy kiadása. Ára nincs jelezve. Terjedelme 96 oldal. Különös megjegyzés, hogy: »Mindezen példány árából 1 kr. az Eötvös-alap gyarapítására fordítottak.

Beosztása a következő: 1-ső szakasz. Előismeretek a látkör és határ, az égtájak és légkör, tájékoztatások és alaprajz köréből. — 2-ik szakasz. A szülőföld ismertetése. — 3-ik szakasz. A járás. — 4-ik szakasz. A megye. — 5-ik szakasz. Magyarország. — 6-ik szakasz. Magyarország általában. — 7-ik szakasz. Magyarország társországai. — 8-ik szakasz. A határos országok. — 9-ik szakasz. Europa többi országai. — 10-ik szakasz. A többi földrész. — Függelék: A Földről és a többi Világtestekről.

Ezen szakaszok közül némelyik szerfölött rövid, p. o. a járás egy fél oldalra is alig terjed.

A munka becének megítélésénél legelőbb is azzal kellene tisztában lennünk, hogy mit ért a szerző ezen kitétel alatt, hogy a »Népiskola középosztályai számára«, mert csak úgy méltathatók azt kellőleg.

Mi a népiskola, már t. i. az elemi népiskola középosztályainak elnevezése alatt a III. és IV. osztályt értjük s ide sorozhatjuk talán az V-iket is. Véleményem szerint azonban a jelen munkaanyag feldolgozásában azon igen nagy hiba rejlik, hogy nem alkalmazható kellőleg a nevezett korosztályok egyikének értelemfokához sem. A mint látszik, a szerző követi a miniszteri tantervben adott útastást egész onnan, a hol ki van mondva, hogy már a II-ik osztályban el kell tanítani ezt, amazzt, valamennyi elemi osztály tananyagának megkísérelt keresztülvitel. Mert, habár a munka egész bizonyossággal csak a III. és IV. osztály számára készült, nagyon feltűnő benne, hogy az egész elemi oktatás anyagát felkarolta, még pedig mondhatni, hogy a megfelelő korosztályokba való czélszerű beosztás és csoportosítás mértékarányának megtartása nélkül.

Tudvalevőleg a földrajztanítást a III-ik osztályban a lakóhely ismertetésével kezdjük. De vajjon ez osztályban már körjegyzőségek? királyi járásbíróóságok, közigazgatási bizottságok? a járási és megyei törvényhatóságok hatásköréről is beszélünk? Magyarországot meg legelőbb is megyékre felosztva ismertessük s a legnagyobb-részletességgel? Vagy pedig csak a IV. és V. osztályban vegyük elő e könyvet, a hol mindez már inkább megjárna? Akkor meg mire való az a sok bevezetés, a térképmagyarázat, és más, úgy is csak a beszéd-értelemgyakorlatok körébe tartozó dolgok, mint p. o. ezek: »A fűvet lekaszálják, megszáritják s mint szénát, a házi állatoknak adják eledelül.« Vagy hogy: »... Ezekon kívül vannak az erdőben szárnyas állatok, vagyis *malarak*, bogarak (!) s még más állatok« (!) stb. Aztán meg ha e könyv szerint kell haladnunk, honnan vegyük elő a megyéuként való tárgyalást megelőzni hivatott, folyam vagy hegyvidékek szerint való ösmertetését hazánkban? És mellőzzük-e a történelmi részt, a melyet ez osztályokban más művek szerzői véleményem szerint nem kis haszonnal feldolgoznak?

Áttérve a tananyag módszeres feldolgozásának másnemű kellekeire, szintén nem hagyhatom megjegyzések nélkül, az összetevő tanmenet betűszerint való követéséből származó hiányokat. Így p. o. azt hiszem, hogy a mennyire természetes és helyes azon eljárás, hogy a gyermek előbb a saját lakóhelyét, ennek határát és környékét ösmérje meg, ép annyira zavaró és helytelen a megyét megelőzőleg a járás részletes tárgyalását venni elő. Még pedig annál is inkább, mivel, hogy bizonyos számú községek megyéket alkotnak, azt minden alkalomra meg kell hogy jegyezze magának a tanuló, de hogy a megyék járásokból volnának összehozva, arról nem is lehet szó (mert a megye van felosztva s nem megfordítva).

Ennél még feltűnőbb és nagyobb hiánynak tartom azt, hogy a szerző Magyarországra áttérve, nem ösmerteti azt a maga egészében, az e czélra pompás anyagul kínálkozó természeti alkat vázolásával, a mi alapot képezvén a következő sok ismeretlenhez, bizonyosan egyszerűbbé és könnyebbé tenné a feladat megoldását. E helyet előveszi Árvamegyét s azzal a legnagyobb tarkaságban összehoz hegyet, völgyet, falut, várost, ipart, kereskedést, s miután ily módon minden megyét megösmertetett, rámondja, hogy ez Magyarország. És előveszi annak hegyrendszerét és folyóit. Persze azt fel lehetett írni a czimeknél, hogy a Duna és Tisza köze stb. s a folyókról is, a hány megye határába esnek, annyiszor volt szükséges beszélni, de azt, hogy Magyarország főfolyója a Duna, csak a végén lehet elmondani. A Kárpátoknak is megösmerteti részletenkint minden ága-bogát, a maga egészében azután veszi elő, mintha addig szó sem lett volna róla.

A megyék ösmertetésénél is előre bocsátja a lakosok életmódjára vonatkozókat és a megye terméneinek ösmertetését. Jobb módszerrel bíró földrajzokban ez is a megye nevezetesebb helyeinek megnevezése utánra van hagyva. S nagyon helyesen, mert ha már a

tanuló elősorolta, hogy a megye eme vagy ama helységo mikről nevezetes, csupa eszmetársítás után is felsorolhatja, a megye terméneie és lakosainak foglalkozására vonatkozókat is, míg, ha ugyan ez előre kell bocsátania, gondolkozó képességét megerőltetve sem lesz képes, csinos és határozott feleletet adni.

A könyv első szakaszaiban feltűnő, hogy a szerző a kérdező vagyis kifejtő tanalakat akarja használni. Az itt feltett kérdéseinek egyrésze vagy olyan, a melyre csak ritka helyen lehet helyes feleletet adni, vagy olyan, a mire figyelmet fordítani felesleges. Ilyen kérdések pl. ezek: »Körülbelől mikor keletkezett a mi községünk? Kik laktak itt kezdetben? Honnan jöttek? Miféle nyelvet beszéltek? Mikor keletkeztek az egyes hitfelekezetek? Mely dülök közt van a legtöbb rét? Mely oldalon van a legközelebbi legelő?« stb.

Más tekintetben az anyag az ösmérés és szokott módon és arányban van keresztülvive, leszámítva az egyes szakaszok egy és más hibáit. Így azt, hogy az előismeretek nyújtásánál, a mint már jelezve is volt, nagyon sok olyat felkarol a szerző, a mi nem vonatkozó sikeresen a kezdő tanuló ismeretkörébe, sőt egyáltalán nem is tankönyvbe való. Mint p. o. »az égen járó nap« emlegetése s ez ilyenek, hogy: »A holdnak a járása is olyan, mint e napé.« »A hold is keleten kél fel és nyugaton nyugszik le, világossága azonban sokkal halványabb, mint a napé.« Vagy hogy »A nap, hold és föld is égitestek, melyek éppen úgy, mint a csillagok (!) a végtelen nagyságu világűrben szabadon lebegnek, azaz egy oldalról sincsenek valami látható által megtámasztva.« A csillagokról tán előbb tudja a tanuló, hogy azok égitestek, mint a napról és holdról? S hogy lebeg valami, ez azt teszi tán, hogy nincsen megtámasztva? Ilyen s ehhez hasonló mindenütt csak a látszatot követő és hibás állítás meg lehetős sok van.

Nagyon kell csodálkoznom azon is, hogy hova akar a szerző úgynevezett tájékoztatásaival eljutni, mondván, hogy »Valamint az iskolaszobának, éppen úgy a táblának és minden más tárgyának is van keleti, nyugati, északi és déli része.« Ugyan mi hasznunk volna a tanuló figyelmét ilyen megjegyzésekkel fárasztani?! Aztán van-e a valóságban akár a táblának s akárminő más mozdítható tárgynak keleti vagy déli része? legelőbb csak iránya, s az is akár táblán akár a papíron csak önkényes s egy megszokott módnak a követéséből áll s nem úgy értelmezendő, mint a hogy a nevezett műben áll, hogy t. i. hogy a papíron vagy táblánál felfelé észak stb. van.

Különös valami az is, mit a szerző alaprajz gyanánt ösmertet, így értekezvén: »Az iskolaszoba rajzolásánál mindenek előtt a falakat (!) kell megmérniük s kisebbített mértékkel lerajzolnunk. Azután két vékony vonással megjelöljük az ablakok és az ajtók helyét. Ha ez elkészült, lerajzoljuk az iskolában levő tárgyakat a világtájaknak megfelelő helyekre. Az így elkészített rajz az iskolaszoba alaprajzának mondatik. Látott-e valaki ilyen alaprajzkészítést? Vagy tán én fogom fel másként azt a »fal megmérést« és »tárgy lerajzoltatást,« mint a hogy ott érte van?

A főanyag a munkában mindenesetre Magyarországnak ösmertető leírása, s ezt felösmérhető buzgóság és előszeretet tanúsítás által igazolja is a szerző. Még azt is nevezetességgnek tartja, hogy egyik másik helységnek gimnáziuma van, s hogy a lakosok cserép-edényeket készítenek, vagy a mint Kézdi-Vásárhelyről mondja, hogy »... lakosai hal alakú, híres mézespogácsával n a gy kereskedést üznek. (!) A helységnevek felsorolásában is lehetne egy kissé fukarabb, sok még a térképen sincs meg, s meg úgy se érdemelne figyelmet. P. o. ez: »Talpi és Vári, a Tisza mellett, szép gyümölcsös kertekkel.« De annál fukarabban bánik aztán a folyók ismertetésével. A Tiszát mellékfolyóvá degradálja. Az Erdős-Kárpátokat egy szóval sem említi s az erdélyi hegyek közül is csak a Királyhágót és a déli vonal hegycsúcsait.

Rendkívül naív azon állítás, hogy »Ezen országban magyarul beszélnek legtöbben, a zért (?) Magyarország a neve.

A hátralevő részből Európa leírását sikerültnek tekintvén, a többi Földrészek leírásánál az a nevezetes, hogy 1-es számmal je-

lölven, Ázsiának egy pár tartományát írja le, 2-sel vagy 3-sal a többi; a 4-sel talán Afrika egy részét s így tovább minden felismerhető csoportosítás nélkül, a Continensről a szigetekre s innen ismét a Continensre kalandozván. Úgy, hogy egy rész sincsen a másiktól kellőleg elkülönítve és a bekezdések elé tett számok miatt az egyes részek is csak annyit látszanak képviselni, mint egy-egy földrész a maga egészében. Sem a műveltségi, sem az éghajlati viszonyok nincsenek kellőleg megvilágítva.

A függelékben adott ismereteket a földről s a többi világtestekről nem hiszem elég vonzóan és tiszta világításban feldolgozható anyagnak. Még pedig mivel minden elvontan, egyetlen szemléltető ábra nélkül s csupa számokból állóan van tárgyalva. Sok az olyan megjegyzés is, a mi nem elemi osztályba való. p. o. ez: »A nap fényanyaga sok helyen hézagos és ezen hézagok képezik a napfoltokat, itt egy mondatban az van mondva, hogy »A nap nemcsak világít, hanem melegséget is áraszt; mikor pedig süt, minden csilagnak a fényét elhomályosítja.«

A nyelvezet, bár a szokásos és tárgyszerű, szintén tüntet fel az iránytani kellékek elhanyagolásából származó hibákat. Ugy mint a közelebbre mutató névmás sok helyt van alany helyett használva, a hol rá semmi szükség. P. o. »Szolnok-Dobokamegye. E megye stb.« Az időhatározó »előtt« és »után« is sokszor előfordul, ilyen értelemben. »Van pompás székesegyháza, azután posztó- és selyemfonó gyára« vagy »Főfoglalkozásuk az ipar, ezután a bányászat« stb. Általában sok felesleges kötőszó. Így: »termékeny és róna« vagy: »sík és termékeny.«

Gyakori a külszenvedő igék használata is.

Vannak szavak, melyek nem a saját értelmükben vannak használva, p. o. »Napnyugta után beáll az alkonyat. Akkor esteledni kezd.« »Ha nemcsak az épület talajját, hanem egynagyobb területet rajzolunk le, ezen rajz térképnek neveztetik.«

Különböző értelemben van véve a fűszer és vegyeskereskedő elnevezés, ez utóbbi szótvetáru kereskedő helyett. Mással a szavak értelmi foka nincs megtartva, p. o. »P. L. határai igen termékenyek s (!) sok gabonát, kukoriczát, dohányt stb. szolgáltatnak.« Izland szigetén sok forrásvíz oly meleg, hogy benne jól elzárt fazekakban ételek is megfőnek. (A selyemhernyót »bogárnak« nevezi, néhol így: »Selyembogártenyésztés« emlit »bot ipar készítő tanműhelyt is.« Egy helyt az van mondva, hogy »A levegő minél melegebb, annál több nedves párat vehet föl.« »Tihany nagy visszhanggal.« Vannak értelemzavaró hibák is, pl. a Detonátóról ez van írva: »Abrudbánya mellett fekszik egy nagyszerű hasadék, (!) mely Detonáta nevet visel.« A különböző vallásfelekezetekről szólván, azokat így állítja össze: »A lakosok legnagyobb része romai katolikusok, Ezeken kívül vannak görög-katolikusok, protestánsok. Mózes vallásnak v. izraeliták és unitáriusok« (!)

Hibás szerkezetű mondatok a következők is:

»Az oly álló víz, (?) mely növényekkel van tele s annyira sekély, hogy némelykor kiszárad, lápnak, mocsárnak, posványnak mondjuk.«

»Az Osztrák-Magyar birodalom, Románia stb. államokat együttréve Európának neveznek.«

»Azon községek határaikkal együtt, melyek a mi határainkhoz legközelebb vannak, s a melyek minket mintegy körülvesznek, azok községünk környékét képezik.«

»A lakosok (legnagyobb részt oláhok) tehát (!) leginkább állattenyésztéssel, fakereskedéssel és bányászattal foglalkoznak.

»Minden tárgy lerajzolásánál ügyelnünk kell arra, hogy az északi részt a papír felső részére stb. kell rajzolnunk.«

Fordított a szörend a következőkben:

»A tenger partjait mossa.« »Csapása a megyének az északi csücsán fekvő »Nemere« hegyéről fuvó »Nemere« nevű szél.«

Feladatomat végezve, még csak azt kívánom megjegyezni, hogy habár mindeddig újszólva csak hiányos oldalairól tudtam a

reám bízott munkát ösmertetni, a mi tekintve, hogy az már három kiadást ért, nagy merészség tőlem. Azonban ajánlani sem tudom, hasonló tartalmu és irányu, de sokkal sikerültebb munkáknak ösmervén az Erdős János- az Erdődy-féle földrajzokat.

Göcs Eszter.

Közhasznú magyarázó szótár.

(A magyar irodalmi művekben, magán- és hivatalos iratokban, hírlapokban, folyóiratokban és társalgási nyelvben gyakrabban előforduló idegen szavak megértésére és helyes kiejtésére, írta Babos Kálmán. Második kiadás. Budapest, Franklin-Társulat. Ara 1 frt 20 kr.

Lélektani erőre vezethető vissza azon körülmény, hogy valaminek tudása, mire éppen okvetlenül szükségünk van s melylyel alkalomadtán gazdálkodhatunk: jó érzést, bizalmat, barátságot szül; míg ennek ellenkezője lehangolttságot, nyugtalanságot s nem ritkán szégyenpirt hoz arcunkra. Hogy ezeken ki-ki kisebb-nagyobb mértékben keresztül ment, senki által sem vonható kétségbe.

Tudvalevőleg sok iskolában — a német- és francia nyelvet kivéve — más nyelvet nem tanítanak s így természetes, hogy az onnan később a gyakorlati életbe kilépő ifjaknak sem a latin, sem a görög vagy akármely más nyelv bár kezdetleges ismereteiben semmi jártasságuk sincs, pedig tudjuk, hogy ezekre is a mindennapi életben szükségünk van. Mindazonáltal hogy nyelvészeink igyekeznek nyelvünket az idegenekből átvett szóktól legalább részben megtisztítani — mert egyik nyelvészünk szerint: »nyelvünk annyira tiszta soha sem leend, hogy azokat nélkülözhetné, hacsak a velünk közvetett vagy közvetlen érintkezésben álló mivel nemzetektől magunkat a szellemi haladás terén el nem szigeteljük — mondom — mégis lépten-nyomon találkozunk majd a latin és angoltól, majd a görögtől átültetett s meghonosodott u. n. »technicus-terminusok«-kal s pedig gyakran olyanokkal, melyeknek nem értése — minthogy sokszor a mondat értelme ép ezen sarkallik — egy egész mondat érthetlenségét vonja maga után.

Vegyünk csak elő egy hírlapot, legyen az tanügyi, zenészet, politikai vagy bármi más: hemzseg a különböző-különbféle műszóktól, pl. absens, administratio, distinctio ethnographia, fulminans, hospitálni, indignatio, judicium, koloratura, lamentatio, municipium, odium, plauzibilis, radicalis, stagnálni, triumphálni stb. stb.

No, most — kérдем — ki érti ezeket, ha nem tanulta?

Mit tegyünk hát, hogy megérthessük? Fussunk fűhöz-fűhöz, szüntelenül kérdőzködünk? Ez mind alkalmatlan . . . Szerezzük meg a fenn czimzett könyvet, mely, habár nem elégíti ki minden tekintetben tudvágyunkat, de bizonyos mérvben hézagot pótol s nélkülözhetlenné válik, miért is kartársaim becses figyelmébe ajánlani kedves kötelességemnek ismerem.

A mű beosztásáról nem sok szólni valóm lehet: Mindjárt a legelső lapon »Általános kiejtési szabályok« cím alatt útastást nyer a használó a latin, francia, görög, olasz stb. szavak kiejtésénél, hogy p. o. »ai«, »aou«, »ch« a francziában, »cia«, »cio« az olaszban miként olvastatik stb. azután a rövidítések és jegyek magyarázatá-ra nézve nyújt felvilágosítást. Közben abc sorban kezdi az ásványtan, állattan, bányászat bölesészet, csillagászat, élettan, építészet, gazdaszat, gépészet, hadtudomány, mértan, növénytan, nyelvtudomány, természettan, törvénytudomány, vegytan, zenészet körébe eső műszók magyarázatát — angol, arab, francia, görög, latin, olasz, persa, spanyol kiejtés és leírás szerint s végül függelékül csatol a könyvhöz még sok hasznos tudnivalót, nevezetesen a pénzeknek, súlyoknak és mértékeknek összehasonlítását, a vegytani elemek neveit és jeleit s a görög betűk magyarázatát.

Mindamellet azonban, hogy oly nagy szükségét érezzük az idegen szók magyarázatára vonatkozó útastásoknak, még sem ajánlom, hogy már csak azért, mert birunk vele, mindenütt — ha kell, ha nem — idegen szavakkal éljünk; hanem a hol lehet — mindig kívánatos a nyelvtisztaság szempontjából — éljünk a fogalmat szabatosan kifejező édes magyar szóval, mert nekünk h. hatásunkhoz képest sem lehet célunk ezeknek terjesztése, különösen most, midőn minden törekvésünknek az ellenkezőjét kell bizonyítania. Ez csak segédeszközül szolgáljon arra nézve, hogy mások beszédét vagy írását megérthessük.

Végül a mi a használati módját illeti, még csak azt jegyzem meg, miszerint maga a könyv 330 oldalra terjedve, jókora vastagságú köteté izmosodván, nem könnyen hordozhatjuk mindenüvé; czélszerű lesz tehát a valahol hallott, vagy olvasott szókat a ma-

gunkkal mindig e célra hordozott papirszeletekre leírva, otthon is egy naplóba leírni, kikeresni s nyomban megtanulni, így biztos sajátunkká válván, hasznosan rendelkezhetünk velök. Ez a leggyakorlatibb módja.

Én, ki közel három éve használom, mondhatom, hogy megbecsülhetlen szolgálatokat teljesített s teljesít ma is.

Újólaj ajánlom kartársaim becses figyelmébe.

Dabóczi György.

A természetrajzi oktatás vezér- és kézikönyve.

A népiskola felsőbb osztályai és az ismétlő iskola számára írta Kakuja Károly. Budapest. 1885. Lampel Róbert könyvkiadása. Ara 60 kr.

Szerzőnk ezen 154 lapra terjedő műve midőn kezimbe jutott és meglehetősen terjedelmét láttam, nem valami nagy reményeket kezdtem táplálni magamban az iránt, hogy műve képes lesz azon kívánalmaknak megfelelni, melyek különösen a természetrajz tanításánál a népiskolákban úgy paedagogiai, mint didaktikai tekintetben multhatatlanul megkívántatnak. Azonban ezen kételyeim oszlani kezdtek azonnal, mihelyt a mű részletes átolvasása és tanulmányozásához fogtam. Szerző „előszavában“ mindjárt nyomatékos érvekkel igazolja azt, hogy műve miért lett oly terjedelmes. Erre nézve idézem szerző saját szavait: „Először e könyv nem is természetrajz és másodsor az anyag mennyisége korántsem azonos a könyv terjedelmével. A népiskolának nem feladata hogy természetrajzot tanítson, hanem az, hogy természetrajzi ismereteket terjeszzen és ez ismeretek terjesztésével a tanulók kedélyét, eszét és nyelvét képezze“. Ezért írt ő vezér- és kézikönyvet a népisk. természetrajzi oktatáshoz. A mint tovább lapozgatva figyelmesen olvassuk az egyes természeti tárgyak részletes leírását, arról győződünk meg, hogy Kakuja művében a legszigorubb szem előtt tartotta mindazon nevezetes elveket melyeket a legkitünőbb paedagogusok állítottak fel a természetrajz oktatásánál. Kiváló gond lett fordítva különösen arra, hogy az egyes természeti tárgyak csak akkor képezzék a tanítás anyagát, a mikor azokat a természetben is szemléltetni lehet s így minden oldalról megfigyelés tárgyává tehetik azt a növényeket; s a midőn így szemléltetve a növények maguknak teljes képzeteket alkottak az egyes tárgyak kül-alakja és főbb részeiről, nem feledkeznek meg szerző arról sem, hogy azoknak hasznát, kárteknységát, valamint a kézmű vagy gyáriparban való feldolgozását is lehető rövidséggel, de annál világosabban felemlítse.

Kakuja a legismeretesebb honi növény-, állat- és ásványországból kiválasztotta a legfontosabbakat s azokat olvasmányba foglalva egyenként tárgyalja, miáltal anyagot gyűjt az V. osztály számára s midőn ezek mindenikét letárgyalta, azokat egymással összehasonlitja s így egy csoportba, azaz rendbe sorozza. (Osztályba sorozás a VI-ik osztály és ismétlő iskolában). Ezen beosztást megtartva, halad végig egész művében, szem elől nem tévesztve a legfontosabb didaktikai és methodikai elveket, valamint a miniszteri tantervnek a természetrajzi oktatásra vonatkozó tételit sem. Az említett természeti tárgyakat hónapokra osztja fel s így részletezi.

Lássuk pl. a növények beosztását. Szeptemberben ismerteti az őszi kék (zásza-kikerics), a tarczot, napraforgót, boglárpót (májfi), a sasrepőt és légyölő-galoczt. Márciusban a gyögyöröcsérjét, farkasboroszlányt, kikericsi-hóvirágot és a sármát (tyuktaréj) stb. Májusban a kökénycserjét, rózsát, ennek szaporítását és nemesítését, a petrezselymet, bürköt, fenyőt. Júniusban: a búzát, burgonyát, dohányt, erdei-csalánt dínyét stb. Ily helyes és időszerű beosztást tesz szerző az állat- és ásványországból is s mint említettük oly röviden, világosan, hogy azt minden iskolai növendék könnyen megértheti, egyszerűen mondhatjuk, hogy szerzőnk ezen természetrajzi vezér- és kézikönyve igen becses mű, mely egy régen érzett hiányt fog betölteni tanügyirodalmunkban. Az eddigelő napvilágot látott legtöbb és a népiskolai növendék számára szerkesztett természetrajzi könyvekkel szemben elsőbbséget jósolunk ezen vezér- és kézikönyvnek már csak azért is, mivel az eddigi lélekölő, testet zsihasztó és tárgy iránt semmi érdekltséget fel nem keltő természetrajzi munkákkal szemben hivatva lesz ezen mű a helyes irányt megadni, a növendékekkel a tárgyat megkedveltetni, részökre tiszta fogalmakat és maradandó ismereteket szerezni a természeti tárgyakról, azok haszná és kárteknységéről, valamint azoknak mikénti feldolgozásáról a honi mű- és gyáripar-, kereskedelem, gyógyászat terén is stb.

A könyvekben feldolgozott anyagot egybefoglalva, szerző tárgyal (leír) összesen 25 növényt s ezekből 20 osztályt állít fel (csoportosítás a VI. osztályban) Az állattanból ismert 36 állatot, ezen ismertetés alapján csoportosítja az egész állatországot, megnevezve az egyes csoportok főképviseleit s így felállítja az állatországot

29 osztályát. Vége az ásványországból tárgyal mintegy 14 drb ásványt. Mind a 3 országban kiváló gondnal említve meg az egyes tárgyak hasznát, kárteknységát stb.

A mű nyelvezte elég tiszta és gördülékeny ugyan, de mindazonáltal vannak egyes helyek, melyek nyelvtani szempontból kifogásolhatók volnának, de hisszük, hogy szerző ezeket egy mihamarább sajtó alá rendezendő második kiadásnál pótolni fogja.

Általános visszapiantást vetve az egész műre, jólelkisemrettel mondhatjuk el, hogy Kakuja ezen vezér és kézikönyve által egy újabb és hasznos művel szaporította népiskolai könyvirodalmunk számát és mint ilyet, ajánljuk kartársainknak, úgysszintén a polgári iskolák I. és II-ik osztályában kézikönyveül.

Ismertetésem azon óhaját kísértelembe zárom be, vajha szerző mielőbb megírná a polgári iskolák 3-ik osztálya számára is vezér és kézikönyve-t, hogy így a nagymélt. m. kir. közokt. minisztérium által a polgári iskolák számára kibocsátott tanterv értelmében folytatolagos műve által teljes betetőzést nyerjen a hazai nép- és polgári iskolák részére írt természetrajzi vezér- és kézikönyve!

Fehértemplom.

Nyárádi Lajos
m. kir. állami tanító.

S Z E M L E.

A tanítás és tanítók állapota Angliában és Skocziában.

Az alább közölt számok érdekes képet nyújtanak az angliai elemi tanításról. — Ugyanis az államnak került 1884-ben:

	Angliában és Walesben	Skocziában
A nappali iskolák fenntartása	27.778,800	4,002,280
Az estvéli iskolák fenntartása	115,150	44,360
Tanítók nyugdíja és segélyezése	60,850	9,970
Képezdek segélyezése	1.135,410	266,460
Az igazgatás	2.050,016	335,790
Tanulók segélyezése	48.267,380	6.556,720
Tanítótelesek száma	4.337,321	587,945
Vizsgálók száma	3.925,045	518,844
Iskolába járók középaránya	3.273,124	448,242
Kiosztott jutalmul vagy elengedett tartozásban	27,211,499	4,025,691
Egy tanuló átlag kerül	10 frt	11 frt.
Tanító volt:		
Okleveles	38,909	6,280
Segéd	15,147	1,012
Tanuló	25,087	3,629
Segéd nőtanító	3,656	124
Nem okleveles férfitanító	4,820	828
Nem okleveles nőtanító	11,754	983
Nem okleveles, de tanításra jogosult férfitanító	15863	3,394
Nem okleveles, de tanításra jogosult nőtanító	23,136	2,826
Tanítói fizetés:		
Elsőrendű tanítók fizetése átlag	1,299	1,531
Lakása van	6,181-nek	1,818-nak
Segéd tanítók fizetése átlag	761	861
Elsőrendű tanítónők fizetése	774	751
Lakása van	5,302-nek	466-nak
Segéd tanítónők fizetése	600	600

Folytatás a mellékleten.

IV. Melléklet a „Család és Iskola“ 11—14. számához.

Igazgatók fizetése	500 frt v. kevesebb	1200-nak,	35-nek
	600—1000 frt	2613-nak,	566-nak
	1000—1500 frt	4913-nak,	808-nak
	1500—2000 frt	1767-nek,	495-nek
	2000—2500 frt	710-nek,	249-nek
	2500—3000 frt	292-nek,	112-nak
	3000 frt	209-nek,	143-nak

Ez utóbbiak közül (Skóciában) 52: 3500-nál kevesebbet, 48: 3500-nál többet, 4000-nál kevesebbet, 25: 4500, 13: 500 közül 3: 5500 közül 1 kapott 5500 és 6000 között egy 8000 és 8500 között.

Az igazgatók fizetése 500 frittal kezdődik 2000 fttig emelkedik fel.

Bevétel átlag:

Alapítványokból	1.571,248 frt	197,641
Benakás és ellátásból	9.154,742 frt	2.119,898
Önkényes adományokból	7.441,271	255,161
Tandij	16,931,800	2.780,411
Államsegély	25.157.762	3.864,849
Más forrásokból	1.561,552	170,780
Összesen	61.718,615	9.381,040 frt

Bs. Gy.

Az angol új iskolatörvény.

Angliában új iskolaügyi törvényt léptetnek életbe, mely a többi európai állam hasonló tárgyú törvényeivel meglehetősen megegyezik, ez azonban az angol tanítóknak legkevésbé sem tetszik. Panaszaikból — melyek az angol oktatási viszonyokat élénk képen tüntetik fel — felhívják a következőket.

Egy skót falu iskolai előjárója, a földműveléssel foglalkozó szülők iránti tekintetből, meglehetősen hosszú szüreti szabidőt ad, s panaszkodik, hogy 14 nappal ezután vizsgálta meg az iskolát a kerületi tanfelügyelő. — Ugyanő állítja, hogy az egy óráig tartó vizsgálatból a tanulók és tanítás eredményét korántsem lehet kellően megítélni. Ezért óhajtja, hogy a vizsgálatok alkalmasabb időben tartassanak.

A „Standard“ című lap azon véleményt nyilvánítja, hogy az alkalmatlan időben tartott vizsgálatok igen sokat árthatnak a tanítói tekintélynek. — Egyáltalában nem tartja helyesnek, hogy az iskolák mindig egy előre meghatározott időben vizsgálattassanak. A sok vizsgatartás helyett jobb lenne az iskolafelügyelőket évenként a központban a tanügyi jelentések stb. egybeállítására alkalmazni, ezáltal itt a személynélzetet apasztani lehetne s a fennmaradó többletből meg a felügyelők számát lehetne szaporítani, mi úgy reájok, mint a tanítás eredményére nézve egyaránt hasznosabb lenne.

Egy másik lap azért panaszkodik, hogy az új iskola-törvény nem gondoskodik kellőleg az iparos osztály értelmi képzéséről. Oly iparágak, melyeket előbb 3—7 esztendeig tanultak, most a legrövidebb idő alatt taníttatnak. A gépek s az ezek alkalmazásával együttjáró munkamegosztás a régi kézművest napszámosá aljasította. E helyzet csak akkor javul, ha értelmes és kézi ügyességgel bíró iparos osztályt

képezünk, ezért óhajtják, hogy már az elemi iskolában erre a tanterv megállapításánál tekintettel legyenek.

Az emlékezetet értéktelen dolgokkal túlterheli az új tanterv, mely oly ismereteket követel, melyeket sokkal könnyebben és hamarabb elfelejtünk, mint megtanulunk, az erre pazarolt időt sokkal czélszerűbben felhasználhatná a gyermek valamelyik közeli műhelyben.

A történelemnek, — mely arra képesíti a tanulót hogy a jelen dolgok és viszonyokat a múlttal való egybevetés alapján megismerje, nincs kellő helye ez új iskolai törvényben. A nyelvtannak pedig meg nem érdemelt fontosság tulajdonítatik, a mondatok alkatrészeinek böngészése korántsem fejleszti úgy az értelmet, a mint reménylik.

Továbbá a 7 órai tanulás is igen sok, gyermeket, tanítót egyaránt kifáraszt ez. Naponként 4 órai iskolai tanulás tökéletesen elégséges. Hogy azonban a tanítót annyira leszállíthassák, a tanterv haszontalan követeléseit kell a kellő mértékre redukálni.

R.

Irhon iskolaügye.

Irhonek 7752 népiskolája volt az 1882—3-ik évben, 47-tel több, mint a megelőző tanévben. — Iskolába járt 666,115 tanuló, a kik közül 467,700 pontosan látogatta a tanórát. Irhonban az iskolai kényszert kellene alkalmazni, a mennyiben 1 millió tankötelesből fele sem látogatta az iskolát pontosan.

A tanítók díjazására 752,912 font sterling fordított, miből az állam 600,000 fontot fedezett. A felekezet-nélküli seminariumok semmiképp sem tudnak tért foglalni. 1882-ben csak egy állami s felekezet-nélküli jellegű tanítóképződe volt.

1862-ben a kath. püspökök az innen kikerült tanítók alkalmazását is megtiltották, miután az itt képzettek úgy a vallás, mint a közérkölcsekre nézve egyaránt veszélyesek.

E rendelet hatására közös tanítóképzőben nevelt tanítók száma napról napra apadt. De egyúttal apadt a képzett tanítók száma is. 1881-ben — mint hivatalos adatok igazolják — 7097 katolikus tanító közül csak 2142-nek az 44⁰/₀-nak volt a kellő képesítése. A kormány ezért az angol rendszert léptette életbe, 3 tanító- és tanítónő-képző intézetet szervezett az érsek, egyet pedig protestans püspök főhatósága alá rendelve. Ez újítástól kedvező eredményeket várnak. Egyáltalában csudálkozunk kell a felett, hogy Irhonban, hol a tanítók fizetése oly csekély, még oly tanítók is vannak, milyenek ez idő szerint tényleg működnek.

A tanítás eredményéről az újabb hivatalos jelentés a következő adatokat közli: A tanulók közül 95⁰/₀ az írásból, 93⁰/₀ az olvasásból és 75⁰/₀ a számtanból kielégítő előmenetelt tanúsított.

A tanítás különösen a számtanból nagyon is elvont, s a gyakorlati élet kívánalmainak legkevésbé sem felel meg.

Az esti ismétlő iskolába 14,000 tanköteles közül csak 7360 járt tényleg.

A tanítók összes száma 10,620, a kik közül 7570 rendes, 3050 segéd. A tanítók összes létszámából csak 3400 végezte a szükséges előtanulmányokat.

R.

Franciaországból.

Harriot clermonti tanfelügyelő jelentése érdekesen illusztrálja, hogy miként eszközlik a francziák az iskoláztatást, ott, hol ez a körülmények miatt alig-alig kivihető. Ugyanis az auvergni havasokban a nép nagyon elszórtan egyes tanyákon lakik. Az iskolás gyermekek részint a távolság, részint a zord időjárás miatt nem látogatják az iskolát. E bajon úgy segítenek, hogy a tanító éjjelre szállást ad a távolabb lakó gyermekeknek. Mivel azonban nagyon sok helyt a tanító lakása annyira szűk, hogy ebbe tanítványait be nem fogadhatja, az ilyen helyeken a tanítói lak mellett a tanítványok számára külön lakosztályokat építettek. A gyermekek itt szállással és étellel látatnak el. Ez iskolák koránt sincsenek úgy szervezve, mint Franciaország bennlakásos intézetei általában. A tanulók itt csak 3—4 hónapig laknak, addig ugyanis, míg az időjárás mostasága miatt erre szükség van.

Az a díj, a mit a szülők gyermekeikért fizetnek, alig elégséges a kiadások fedezésére, úgy, hogy az erre vállalkozó tanítók mindenike bálára kötelező áldozatot hoz, úgy a szülők, mint a tanügy javára.

Harriot tanfelügyelő jelentése szerint egy ilyen iskolában 104 tanuló közül 75 vette igénybe az iskolai szállást és étellel látatást. Ezek közül 60 csak délben maradt az iskolában, 15 azonban az egész időszak alatt ott lakott. — Azok, a kik csak délben maradnak az iskolában, meleg húslevest kapnak, a kenyeret naponként maguknak kell elhozniok. Ezért az étellel havonként 20 sous-t (körülbelül 40 kr.) fizetnek a szülők egy-egy gyermekért.

R.

Az orosz népiskolák szervezete.

Oroszországban minden község iskolája az orthodox papság vezetése alatt áll. Az iskolafenntartás költségeiről a község tartozik gondoskodni. A szegényebb községek iskolájuk részére a megye v. kerülettől (Zemstvo) segílyt nyerne. Egyes nagybirtokosok maguk is tartanak fenn egyes népiskolákat, sőt az állampénztár is tetemes összeggel járul újabban a népoktatásügy előmozdításához. A kerületi püspök engedélye nélkül népiskolát sem felállítani sem megszüntetni nem szabad. A parochialis iskolák 2 vagy 4 évi tanfolyammal bírnak. Az előbbinek tantárgyai: imák, szentírténetek, egyházi énekek, olvasás, írás és számolás elemei. Az utóbbiakban a felsoroltakhoz még egyházi és politikai történelem is járul. Ugyancsak a püspök rendeli el, hogy mely községekben szervezenek esti, ismétlő, vasárnap vagy ipariskolákat. Egyházi zsinat határozza meg a népiskolákban használandó tankönyveket.

Az oktatást lelkészek és segédlelkészek eszközlik, a hol ezeken kívül is szükséges nem egyházi tanítók alkalmazása, ezeket szintén a püspök nevezi ki s egyidejűleg az illető község lelkészének alárendeli.

A püspök köteles egyházközségében meghatározott

számu iskolafelügyelőket kinevezni, a kik tankerületök oktatási ügyi állapotáról évről-évre jelentést tenni tartoznak.

E jelentéseket felülbírálja a kerületi főtanfelügyelő, ki ezek alapján a szükséges népoktatásügyi teendőkről a püspöknek véleményes javaslatot terjeszt elő. Szóval Oroszországban a népoktatásügy teljesen az egyház szolgálatában áll.

R.

Ausztráliából.

Ausztráliában az egyes gyarmatok oktatásügye teljesen államilag van szervezve. Minden gyarmat tanügyi főnöke a közoktatásügyi kormány által neveztetik ki. A tanítókat az állam fizeti. Ugyancsak az állam gondoskodik az iskolák építéséről, valamint azok felszerelése és fenntartásáról is. Az oktatás a legtöbb helyt díjmentes, s a hol a tanulóktól tandíjt szednek, ott e díj nagyon csekély. Az elemi iskolákba a szegény munkások és iparosok, továbbá a vagyonos földbirtokosok és kereskedők gyermekei együtt tanulnak. A magániskolák nagyon csekély létszámmal bírnak. A tankötelezettség általános. A 7 éves kortól minden gyermeknek járnia kell valamelyik iskolába. Azon szülő, ki gyermekét az iskolától elvonja, pénzbírsággal büntetetik.

A népiskolai oktatás teljesen világias. Azonban a vallásoktatásról is a kellő módon gondoskodva van. A vallás tanításáért a különböző felekezetek lelkészei és hitoktatói külön díjban részesülnek.

Új délwaalesben a tanító maga köteles a bibliát tanítani, azon esetre, ha ennek tanítására a lelkész nem vállalkozik.

R.

VEGYESEK.

— Olvasóinkhoz. Junius havában — sokoldalú és hasznos teendőim miatt — a „Család és Iskola“ számait nem adhattam ki. A szünidő tartama alatt a lap kiadása is szünetel. Szeptember hó elején — e téren részletesen nem indokolható okokból — a szerkesztői tisztről lemondtam. Azonban a kiadó testület választmányának újabb felszólítására, a lap további szerkesztésére ideiglenesen még vállalkoztam. A hiányzó számokat most egyszerre adtam ki, hogy októbertől kezdve, lapunk megjelenésében fennakadás ne történjék. A pontatlanságért olvasóink szives elnézését kéri — a szerkesztő.

— A kolozsmegyei tanítótestület 26 tagja Váradi Károly kir. tanfelügyelő vezetése alatt július hó elején részt vett a biharmegyei tanítótestületnek Nagyváradon tartott kögyülésén. Biharmegyei kartársaink a legszívélyesebb vendégszeretettel halmoztak el, miért fogadják hálás köszönetünk kifejezését.

— A kolozsmegyei tanító-testület f. évi rendes közgyűlése, melyre biharmegyei kartársaink is meghivattak, október hó 3 utolsó napján tartatik meg. Mint értesülünk, Nagyvá-

radról számos kartársunk készül ez alkalomra Kolozsvárra jönni, viszonzandó látogatásunkat.

— A kolozsvári államilag segélyezett felsőbb kereskedelmi iskola részére városunkban egy igen díszes és czélszerű iskola helyiség építtetik. A szükséges telket a város díjtalanul engedte át. Az építkezés költsége a volt erdélyi kereskedelmi és ipariskolai alaphól fedeztetik, melynek e célra való átengedése, nagys. Hegedüs Sándor városunk országgyűlési képviselőjének fáradhatlan közbenjárására sikerült. Ugyanezen intézethez e tanév elején megválasztott a 6-ik rendes tanár is, Nagy Károly volt fogarasi állami polgári iskolai tanár személyében.

— A kolozsvári ipariskolák, az alsó- és felső kereskedelmi, továbbá a női ipariskola az orsz. kiállításon a nagy éremmel tüntetettek ki, mi ez iskolák kiváló fejlettségéről és jó vezetéséről tanuskodik.

— Tantestületünk tagjai köréből az országos kiállításon mint jury-tagok működtek: Paal Ferencz tanítóképezdei igaztanár és Szentgyörgyi Lajos ref. népiskolai vezető-tanító.

— A kolozsvári II-ki községi iskolánál Elek Gyula eddigi segéd-tanító rendes tanítóvá léptettetett elő. Gratulálunk.

— Új állami iskola megyénkben. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nmltsza rendeletéből Alsó- és Felső-Szováth tanügyileg egyesített községekben új állami iskola nyitattott meg. Tanerőkül kineveztettek: igazgató-tanítóvá Binder János gyalui áll. el. isk. rendes tanító és tanítónővé Lasch Józsefa, ki Gyaluban mint helyettes tanítónő működött volt a múlt tanévben.

— A crucsai állami elemi iskolánál Haller Ágnes helyettes tanítónő a tanév elején rendszeresített.

— A b.-hunyadi állami iskoláknál egy rajztanítói állomás szerveztetett, melyre Pentsy József neveztetett ki. Ugyanitt a felső népiskolánál megüresedett segéd-tanítónői állomásra Égeni Jólán neveztetett ki. Az ottani elemi iskolánál pedig Ackermann Kornelia, mint helyettes tanítónő alkalmaztatott.

— A kolozsvár-gyéresi államvasuti osztálymérnökség a kolozsi munkástelepen, hol a tankötelesek száma a 30-at meghaladja, elemi iskolát rendez be. Ez iskola nagy hiányt pótolni van hivatva, a mennyiben az ottani tankötelesek eddig semmi oktatásban sem részesültek.

— Gyászhir. Julius 8-án elhunyt Kolozsvárott Erdélyi Indali Péter jó hírnévű paedagogus. Erdélyi Indali Péter az erdélyi részek egy kisebb községében született; iskoláit Kolozsvárott végezte s jogi tanulmányainak befejeztével a nevelői pályára lépett. Különösen a kis gyermekek oktatásában tűnt ki jeles módszere által, melynek segélyével kitűnő sikereket ért el. Később a Szőnyi-féle budapesti finevelő intézetben működött, majd a kolozsvári ref. kollegium rendes tanára lett. Kiválóbb munkái: „Egészen új-szerkezetű A B C“, vagyis „Vezérkönyv az olvasni tanításban és tanulásban“, (Pest, 1854.) s ehhez „Fali olvasó táblák“, továbbá „Olvasókönyv“ gymnasiumok számára, mely 1856-ban jelent meg.

— A tanítók az orsz. kiállításon. A fővárosi tanítóegylet fogadó-bizottságának feljegyzései szerint, az orsz. kiállítást legkevesebb 15000 vidéki tanító látogatta meg, mely tekintélyes számhoz bátran hozzátehető vagy 2000 olyan látogató is, ki a fogadó-bizottság szivességét igénybe nem vette. Valóban nagy köszönettel tartozunk a fogadó-bizottság minden egyes tagjának — de különösen Wehner Gyula elnök és Glatz György titkárnak — azon önzetlen tevékenységért, melyet a vidéki kartársak érdekében kifejtettek.

— Az írásbeli feladatok kérdését tárgyalta a bécsi „Paed. Gesellschaft“, és a következő irányelvekben állapodott meg: „Az írásbeli feladatok czélja a növendékek önmunkaságának tápot nyújtani, s a tanultakat gyakorlatilag alkalmaztatni. Minden tantárgy írásbeli feladatnak való, azonban mindig a tanító felügyelete alatt készüljenek azok s mindig közvetlenül az illető oktatási tananyaghoz fűződjenek. Céljok szerint ismétlő- és vizsgáló-feladatok különböztethetők meg; ez utóbbiakra nem kell előkészíteni a tanítványokat, de annál több árnyoldallal bírnak, azért egészen mellőzendők. Ez utóbbi állítás megokolására szolgáljanak a következők: 1. Alkalmat adnak sokszor a tettetésre, hazugságra. 2. Elkészítések s kijavításuk tömérdek időbe kerül. 3. Sokszor physical lehetetlenség áll az elkészítés útjában. (Pl. a szegény családnál hely, a szükséges íróeszközök hiánya stb.). 4. Az egészségügyi követelmények, melyekre a szülői ház majd semmi tekintettel sincs (pl. nem ügyel fel a helyes testtartásra, a kellő világitásra stb.). Az iskolai oktatásnál az eddiginél sokkal nagyobb súlyt kellene fektetni az iskolai feladatokra.

— Iskolákra és börtönökre. Olaszország legújabb költségvetésében 30 millió francot vett föl a börtönök fenntartására, míg oktatási czélokra csupán 23 milliót. Daltou II. nevű író az angol jótékony intézetekről írt könyvében kiszámította, hogy az iskolákra fordított költség sokkal több hasznot nyújt, mint a mennyivé azt közönségesen becsülni szokták. Glasgowban az ifju gonosztevők számára berendezett börtönök lakóinak száma oly arányban csökkent, a mily arányban szaporították az árvaházakat s az iskolákat.

— István bácsi jubileuma. Majer István felszentelt püspök, az országszerte kedvelt „István bácsi“ e hó vége táján nevezetes ünnepet ült. Ugyanis ekkor múlt 50 éve, hogy Horváth István „Tudományos Gyűjteményé“-ben megkezdte írói működését.

— Légvizsgálatok az iskolában. A porosz közoktatásügyi miniszter meghagyásából Rietschel tanár Berlin városa felsőbb iskoláiban légvizsgálatokat végzett, melyek meglepő szomorú eredményt mutatnak. A berlini egyetem tantermeiben a szelőlötvetési viszonyok éppen oly hiányosak, mint a gymnasiumok és reáliskoláikéban. Nevezetesen ki lett tüntetve, hogy az előbbieken a szénsav mennyisége 1000 körlég részben 2½ százalékot tesz ki, tehát 1½ százalékkal több, mint rendszeren, sőt egy teremben 6 százalékra emelkedett. Reánk nézve ezen vegyelemzések annyiban bírnak érdekel, a mennyiben figyelmünket fölhívják a mi iskoláinkban ezen irányban történendő vizsgálatokra.

— Tanítók halandósága. Bajorországban az 1884. évben 112 működő és 106 nyugdíjazott tanító halt meg. A működő tanítók átlagos életkora 48 év, a nyugdíjazottaké 71 év, az összes elhunytak átlagos életkora pedig 60 évet teszen.

— Tanítók segélyegyesülete Szászországban. A szászországi tanítók betegsegélyező egyesületének mintegy 1700 tagja van jelenleg, 34 évi fennállása óta 200,000 márka segélyt osztott ki (az utóbbi évben 7400 márkát) s e mellett

17,000 márka tartalékalappal rendelkezik. Itt szóról-szóra beteljesült a „segíts magadon s az Isten is megsegít“-féle mondas.

— **A világ legnagyobb templomai.** Egy német statisztikus adatokat gyűjtött a világ összes, legnagyobb templomainak befogadási képességeiről. Az adatokat a következőképp állította össze: Első helyen áll a római Szent Péter-templom, mely 54,000 embert képes befogadni. Ezután következik a római Pál-templom 38,000, a milánói székesegyház 37,000, a kölni dom 30,000 ember számára befogadási képességgel. Ezekhez sorakoznak: A londoni Szent Pál-templom és a bolognai Petronius-templom 25,000, a laterani Szent János-templom, a konstantinápolyi Aja Sophia 23,000, a bécsi Szt. István-templom és a pisai székesegyház 12,000 ember számára. A bolognai Szent Domonkos-templom 11,490, a müncheni nőtemplom 11.000 és a velencei Szent Márk-templom 11,000 embert képes befogadni.

— **A fővárosi iparoktatás szervezése.** A közoktatásügyi miniszter leiratot intézett a fővárosi tanácshoz, mely a fővárosi iparoktatás szervezésére vonatkozó munkálatokat hozzájárulás végett megküldi és az „Országos Iparogyesület“ által eddig fenntartott ipariskolák azonnal való átvételét rendeli el. A tanács e leiratot azzal a véleménynyel fogja a legközelebbi közgyűlés elé terjeszteni, hogy a szervezési munkálat tárgyalás és véleményes jelentéstétel végett a közoktatásügyi bizottságnak adassék ki. Minthogy pedig annak tárgyalása úgy terjedelménél, mint fontosságánál fogva hónapokat fog igénybe venni és így az idén életbe léptetni már nem lehet, a tanács szükségcsnek tartja, hogy az „Országos Iparogyesület“ esti iskolái még egy évig a jelenlegi viszonyok közt fenntartassanak, annyival inkább, mert annak rögtöni átvétele zavart okozna s talán a jelen tanévben az oktatás teljes szünetelését vonná maga után. Az Iparogyesület azonban csak úgy hajlandó ez iskolákat még egy évig fenntartani, ha a 6000 frt állami subventiót megkapja s a főváros 4000 frt subventióját 9000 frtra emeli fel, vagyis ha kiadásai majdnem egészen megtéríttetnek, minél fogva a tanács a két felemelés megszavazását s az állami subventiónak még ez évre való kérelmezését javasolja a közgyűlés előtt. Kár oly soká húzni, vonni az ügyet.

— **A közoktatás ügye Temesvárott.** Temesmegye tanfelügyelőjének jelentése szerint jelenleg a városban 34 intézet áll fenn s ez évben minden városrészben iparostanuló-iskolát állítottak fel. A múlt évben nyílt meg a tág intézettel ellátott felsőbb állami leányiskola. A magyar nyelvet valamennyi iskolában pontosan tanítják s a görög kel. iskolák kivételével valamennyi tanintézet felsőbb osztályaiban tannyelvül használják a magyart.

— **Polgári iskola Beszterczén.** Besztercze város képviselőtét a közoktatási miniszter felszólítja, hogy egy felsőbb polgári iskola felállítása iránti köteletségének szent. 1-ig tegyen eleget. A képviselő-testület e rendeletre fölterjesztéssel válaszol, melyben azt adja elő, hogy a 6 osztályu leányiskola 8 osztályuvá bővített ki s ezzel magasabb nép- vagy polgári-iskola felállítása iránti köteletségének eleget tett.

— **Miniszteri leirat.** A III. egyetemes tanítógyűlés „Végrehajtó Bizottságának“ elnöke folyamodott a vallás- és közoktatási miniszter úr ó nagyméltóságához, hogy a bizottság ez évi gyűlésének költségeihez kegyes adományával járulni méltóztassék. A folyamodványra f. é. augusztus hó 29-én a következő leirat érkezett: „Vallás- és közoktatási magyar kir. miniszter. 30.022. szám. Tekintetes Lakits Vendel úrnak, mint a III. egyetemes tanítógyűlés „Végrehajtó Bizott-

sága“ elnökének, Budapesten. — A III. egyetemes tanítógyűlés „Végrehajtó Bizottsága“ nevében f. évi július 31-iki kelettel benyújtott folyamodványára vonatkozólag értesitem Tekintetes Uraságodat, hogy megfelelő fedezet hiányában, a folyamodványban érintett célra segély nem engedélyezhető. Egyébiránt adja tudtára az egyetemes tanítói gyűlésnek, hogy népiskolai tanítói nyugdíj törvény módosítása iránti javaslat kidolgozása már folyamatba vétetvén, az eddig szerzett tapasztalatok után méltányosnak mutakozó igények kellő figyelemre fognak méltatni. Budapest, 1885. augusztus 17-én. A miniszter meghagyásából: Tanárky Gedeon, államtitkár.“

— **Az „Ungmegyei Tanügy“**-et ezentúl Ember János fogja szerkeszteni; kiadója pedig Szabó József őrtarmai állami népiskolai tanító lesz.

— **A rövidlátóság ellen a Frankfurter Schulztg.** a következő pontokat ajánlja: 1. A német helyett kizárólag latin betűk használandók. 2. Az írófüzetkék vonalai elég vastagok és sötétkék színűek legyenek. 3. Folyóírásuk jobbraduló irányba megtartandó. 4. Nem az iskola dolga a gyermekeket szépírókká képezni. 5. Az iskola minden haszontalan írkálást (tollbamondást, írásbeli, házi és büntető dolgzatokat) lehetőleg korlátozzon. 6. A palatábla helyett fehér táblát használnak. 7. Az iskolázás első évében az irástanítás lehetőleg korlátolt legyen. 8. Oly tankönyvek, térképek és szótárak, melyek a jó nyomás követelményeinek meg nem felelnek, az iskolából mihamarabb eltávolítandók. 9. A stigmographikus rajzolás (Stuhlmann), mint térképrajzolás, az iskolából száműzendő. A rajzolás egyáltalán a 4-ik iskolai év (10 éves kor előtt nem kezdhető. 10. Varrás a 6-ik iskolai év (12 éves kor) előtt ne kezdődjék; igen finom női kézimunkák az iskolából kizárandók; Stuhlmann-féle himzsminták rajzolásának az iskolában nincs helye. 11. A Fröbel-féle gyermekiskolákban a szemre különösen káros hatásuk: a hálózatok rajzolása, fonómunka, áttűzött dolgok kivarrása és alakok kifűzködése.

TARTALOM: Közmivelődési egyesületeink és a magyar nők. *Dr. Felméri Lajos.* — A természetrajz-tanítás célja és módszere. *Dr. Tóth Mihály.* — Az életrevalóság. *Dr. Bartók István.* — A nevelőknek. *Bartók László.* — Leendő collegáimnak. *Vincze József.* — Az Erdélyrészi Magyar Közmivelődési Egyesület története. *Sándor József.* — Az országos orvosi és közegészségügyi congressus. — A magyar nyelv kötelező tanítása — Nehány szó az olvasókönyvnek vitatéléihez. *Sólyom János.* — A Sz.-Istvánnapi tanítógyűlés. — Szemle: A tanítás és tanítók állapota Angliában és Skóciában. Az angol új iskola-törvény. Irhon iskolaügye. Franciaországból. Az orosz népiskolák állapota. Ausztráliából. — Egyesületi élet: A kolozsmegyei tanítók látogatása. *Gábel Jakab.* — A kolozsm. tantest. b.-hunyadi köre. *Kovács Dániel.* — A maros-tordamegyei tanítótestület központi körének gyűlése. — Irodalom: Földrajz a népiskolák középszintjéi számára. Irta Knöpfler Sándor, ism. *Göcs Eszter.* Közhasznu magyarzó szótár. Irta Babos Kálmán, ism. *Dabóczi György.* A természetrajzi oktatás vezér- és kézikönyve. Irta Kakuja Károly, ism. *Nyarádi Lajos.* — **V e g y e s k.**